

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“

Филозофски факултет – Скопје

Институт за дефектологија

**Социјална прифатеност од врсниците и училишните
постигнувања на учениците со ADHD во основните
училишта во општина Кочани**

-Магистерски труд-

Ментор:

Доц.д-р Зоран Киткањ

Кандидат:

Манчева Царе

Скопје, септември, 2014 год.

Содржина:

Благодарност.....	5
Резиме.....	6
Summary.....	8
Скратеници.....	10
I.Теориска обработка на проблемот	
Вовед.....	11
1.Инклузија – поим и дефиниција.....	12
1.1.Филозофија на инклузивното образование.....	12
1.2.Нормативи и стандарди на инклузивното образование.....	13
1.3.Модели на инклузивно образование.....	14
1.4.Социјална прифатеност-поим и дефиниција.....	14
1.5.ADHD-Поим и дефиниција.....	16
1.5.1.Основни карактеристики наADD/ADHD.....	17
1.5.1.1.Селективно внимание и меморија.....	17
1.5.1.2.Конфузија, расеаност.....	18
1.5.1.3.Импулсивност.....	18
1.5.1.4.Хиперактивност.....	19
1.6.Преваленција на ADHD.....	20
1.7.Видови на ADHD.....	20
1.8.Причини за ADHD.....	21
1.9.Дијагностички критериуми за ADHD.....	22
1.10.Третман на децата со ADHD.....	23

1.10.1.Стратегии за моделирање на однесувањето.....	24
1.10.2.Семејно опкружување-приспособување на семејството за успех.....	26
1.10.3.Стратегии за учење-метакогнитивни стратегии (учење како да се учи).....	27
1.10.4.Неврофидбек.....	28
1.11.Релевантни истражувања.....	30

II.Методологија на истражувањето

2.1.Предмет и проблем на истражувањето.....	32
2.2.Цел и карактер на истражувањето.....	32
2.2.1.Посебни цели на истражувањето.....	32
2.3.Задачи на истражувањето.....	32
2.4.Хипотези.....	33
2.5.Варијабли.....	33
2.5.1.Релевантни варијабли.....	35
2.6.Методи, техники и инструменти на истражувањето.....	35
2.7.Примерок и место на истражувањето.....	36
2.8.Место и време на истражувањето.....	38
2.9.Статистичка обработка на резултатите.....	38
2.10.Организација и тек на истражувањето.....	38

III.Анализа и интерпретација на резултатите

3.1.Анализа.....	39
3.2.Анализа и интерпретација на резултатите.....	39
3.2.1.Анализа на резултатите во однос на училишниот успех на учениците со ADHD.....	40

3.2.2.Анализа на резултите во однос на прифатеноста на учениците со ADHD од страна на врсниците.....	41
3.3.Анализа на резултатите добиени од социометриската постапка	
3.3.1.Социометриски матрици ОУ „Св.Кирил и Методиј“ -III ¹ одд.....	41
3.3.2.Социометриски матрици-II ⁴ одд.	46
3.3.3.Социометриски матрици-II ¹ одд.	51
3.3.4.Социометриски матрици-II ³ одд.	56
3.3.1.1.Позитивен социограм-III ¹ одд.	61
3.3.1.2.Негативен социограм-III ¹ одд.	62
3.3.2.1.Позитивен социограм-II ⁴ одд.	63
3.3.2.2.Негативен социограм-II ⁴ одд.	64
3.3.3.1.Позитивен социограм-II ¹ одд.	65
3.3.3.2.Негативен социограм-II ¹ одд.	66
3.3.4.1.Позитивен социограм-II ³ одд.	67
3.3.4.2.Негативен социограм-II ³ одд.	68
3.3.1.1.1.Социометриски индекси-III ¹ одд.	69
3.3.2.1.1.Социометриски индекси-II ⁴ одд.	72
3.3.3.1.1.Социометриски индекси-II ¹ одд.	76
3.3.4.1.1.Социометриски индекси-II ³ одд.	80
3.4.Социометриски матрици ОУ „Никола Карев“ -VI ² одд.	83
3.4.1.Социометриски матрици-VI ⁴ одд.	88
3.4.1.1.Позитивен социограм-VI ² одд.	93
3.4.1.2.Негативен социограм-VI ² одд.	94
3.4.2.1.Позитивен социограм-VI ⁴ одд.	95

3.4.2.2.Негативен социограм-VI⁴ одд.96

3.4.3.Социометриски индекси-VI² одд.97

3.4.3.1.Социометриски индекси-VI⁴ одд.100

3.5.Социометриски матрици ОУ „Малина Попиванова“-III³ одд.103

3.5.1.Позитивен социограм-III³ одд.108

3.5.1.1.Негативен социограм-III³ одд.109

3.5.2.Социометриски индекси-III³ одд.110

IV.Дискусија

4.1. Дискусија на резултатите во однос на училишниот успех на учениците со ADHD114

4.2. Дискусија на резултите добиени од социометриската постапка.117

V. Заклучоци и предлози

5.1. Заклучоци.....124

5.2. Предлози.....128

VI. Литература.....130

VII. Прилози

Протокол за интервју за одделенските наставници и класните раководители во основните училишта.....133

Социометриски прашалник.....134

БЛАГОДАРНОСТ

Во овој дел сакам да им се заблагодарам на сите оние кои помогнаа во изработката на магистерскиов труд.

Особена благодарност му должам на мојот ментор проф. Киткањ, кој континуирано ми помагаше со своите совети и поддршка во сите делови од изработката на трудов. На проф. Фриџанд и проф. Јачова, како членови на Комисијата, им благодарам за насоките и поддршката при изработка на трудов.

Им благодарам на директорите на училиштата од кои добив дозвола за практична реализација на истражувањето. Им благодарам на стручните тимови во училиштата (дефектолози, психолози, педагози) кои соработуваа со мене и коишто извршија функционална процена на учениците со ADHD благодарение на што го избравме примерокот. Им должам благодарност и на наставниците кои дозволија да се реализира истражувањето во нивните одделенија и кои ми овозможија да ја користам педагошката документација во училиштата.

Особена благодарност му должам и на Димитар Велков за техничкото уредување на трудов, т.е. за помошта при изработката на социометриските матрици, социограмите и социометрските индекси. Му благодарам и на лекторот Здравко Корвезирски за соработката и за лекторирањето на трудов.

На крајот, бескрајна благодарност им должам на моите родители кои финансиски ме помагаа во текот на изминатите години, како и за изработката на трудов и за неговото коричење, и кои за да ми го овозможат ова се лишија од некои нивни комодитети.

Резиме

Манчева, Ц. Социјална прифатеност од врсниците и училишните постигнувања на учениците со ADHD во основните училишта во општина Кочани. Магистерски труд. Филозофски факултет: Скопје, 2014;1-134.

Целта на овој труд е да се утврди социјалната прифатеност на учениците со ADHD од страна на врсниците и да се утврди училишниот успех на учениците со ADHD во редовните училишта.

Во истражувањето се опфатени осум ученици со ADHD од седум одделенија во три основни училишта. Како што е погоре наведено, во текстот во текот на истражувањето ја утврдувавме социјалната прифатеност на учениците со ADHD од страна на врсниците. Покрај тоа, го утврдувавме и училишниот успех на учениците со ADHD, а при утврдување на нивниот училиштен успех ги компариравме нивните училишни постигнувања со училишните постигнувања на врсниците (учениците од контролната група). Во истражувањето беа вклучени и наставниците во чишто одделенија има ученик со ADHD, како и членовите на стручните тимови во училиштата.

Интерпретацијата и анализата на резултатите ни покажуваат дека најчесто учениците со ADHD не се прифатени од страна на врсниците, а како причина за тоа е што останатите ученици сметаат дека учениците со ADHD се агресивни, надмени, нечувствителни за потребите на другите. Притоа, стручните служби во училиштата не располагаат со адекватна медицинска документација дека горенаведените ученици имаат невро-развојно нарушување. Покрај тоа, утврдивме и дека учениците со ADHD постигнуваат послаб училиштен успех од врсниците. Како доминантна причина за послабот училиштен успех на учениците со ADHD е недостигот на внимание.

Од трудов можеме да извлечеме заклучок дека е неопходно да има национален регистар за да се утврди бројот на ученици со ADHD, како и да се утврди бројот на ученици со ADHD кои се вклучени во редовната настава, да се донесат законски регулативи со кои родителите би биле обврзани да ги подложат своите деца на дијагностика и функционален третман кај надлежни стручни институции, подобро да се запознаат наставниците со ова невро-развојно нарушување, да се организираат обуки за наставниците како да работат со учениците со ADHD, да се воведат посебен предмет со кој идните наставници ќе се запознаат со ова нарушување и ќе научат како да работат со учениците со ADHD, да се вработат дефектолози кои ќе им помагаат на наставниците во редовните училишта во воспитнообразовната работа со учениците со ADHD. Така, учениците со ADHD би можеле поуспешно да се социјализираат, да се адаптираат и да се приспособат во одделението, во училиштето па и во пошироката социјална средина. Покрај тоа, на овој начин ќе се овозможи откривање и активирање

на потенцијалите на учениците со ADHD, што ќе овозможи таквите ученици да постигнат подобар успех на училиште.

Клучни зборови: социјална прифатеност, ученици со ADHD, училиштен успех, социјализација, невро-развојно нарушување.

Summary

Mancheva-C. Social acceptance by peers and school achievement of students with ADHD in elementary schools in municipality Kocani. Master's thesis. Faculty of Philosophy: Skopje, 2014;1-134.

The purpose of this paper is to determine the social acceptance of students with ADHD by their peer group and to determine the school success of students with ADHD in the mainstream schools.

The survey covered eight students with ADHD from seven departments in three schools. As previously mentioned, the study confirmed the social acceptance of students with ADHD by peers. Besides determining the school success for students with ADHD, and with determining their school performance we managed to compare their school achievement with school achievements of their peers (students in the control group). The survey included teachers whose classes have been attended by a student with ADHD as well as members of professional teams in schools.

The interpretation and the analysis of the results shows that students with ADHD often are not well accepted by their peers, and the reason for this is that other students believe that students with ADHD are aggressive, arrogant, insensitive regarding others' needs. Furthermore, the professional services in the schools do not have adequate medical documentation that the above mentioned students have neuropsychological disorder. Moreover, we found that students with ADHD reach lower school performance than their peers. The main reason for the lower school performance of the children with ADHD is the lack of attention.

From this paper we can draw a conclusion that it is necessary to have a national register to determine the number of students with ADHD, as well as to determine the number of students with ADHD who are included in regular classes, as well as to bring more legislations by which the parents would be obliged to take their children to diagnosis and treatment of functional competent professional institutions, teachers would have to be more informed with this neuropsychological disorder, teacher training for working with students with ADHD, also introducing special subject that future teachers will become familiar with the disorder and learn how to work with students with ADHD, employing specially educated teachers to assist teachers in regular schools work with students with ADHD. With this the students with ADHD could successfully socialize, adapt and adjust in class, at school and in the wider social environment. However, this will allow detecting and activating of the potential of students with ADHD, which will allow students with ADHD to achieve better school performance.

Keywords: social acceptance, students with ADHD, school success, socialization, neuropsychological disorder.

Скратеници

ВОР-воспитнообразовна работа

ПАС-психоактивни супстанции

ПОП-посебни образовни потреби

ПП-посебни потреби

СЕК-социоемоционална клима

ADD-Attention Deficit Disorder (Дефицит на вниманието)

ADHD-Attention Deficit Hyperactivity Disorder (Дефицит на вниманието со хиперактивност)

АРА-American Psychiatric Assosiation (Американска асоцијација на психијатрите)

DSM-IV-Diagnostic and Statistical Manual Disorders, Fourth Edition (Дијагностички и статистички прирачник за ментални растројства, четврто издание)

ICD-10-International Statistical Classification on Disease and Related Health Problems (Меѓународна статистичка класификација на болести и на поврзани здравствени проблеми)

IGAA-индекс на афективна атмосфера

IGE-индекс на групна експанзија

IGK-индекс на групна кохезија

IGT-индекс на групна тензија

IO-индекс на одбивање

IP-индекс на прифаќање

ISS-индекс на социјалниот статус

NIMH-National Instite of Mental Health (Национален институт за ментално здравје)

WHO-World Health Organization (Светска здравствена организација)

I.Теориска обработка на проблемот

Вовед

Образованието од секогаш претставувало еден од најважните аспекти од животот на луѓето. Меѓутоа тоа во минатото било привилегија само за мал број луѓе. Дури во последните 300 год. имаме масовно образование, а дури во XX век имаме сеопфатно образование за повеќето луѓе на планетата Земја.

Правото на образование го имаат сите луѓе па и лицата со посебни потреби (во понатамошниот дел од текстот ПП). Факт е дека најразвиените земји во светот најмногу средства вложуваат во образованието. Согласно со ова овие земји исто така најмногу вложуваат и во инклузивното образование. Пример за ова е Италија, земја со четири децении инклузивна практика, земја во која постои соодветна законска регулатива за инклузијата како процес, а воедно и општество со изразена свест за образованието на децата и лицата со посебни потреби. Во иднина најмоќни земји нема да бидат земјите кои се технички и економски најразвиени туку земјите кои направиле најмногу за лицата со посебни потреби во кои што цели е опфатена и инклузијата.

Училиштето е место каде што детето со посебни образовни потреби (во понатамошниот дел од текстот ПОП) може да има адекватна комуникација со врсниците т.е. со ова им се овозможува на децата да се социјализираат со врсниците кои немаат ПП. Училишната средина може да се приспособи кон децата со ПП и преку неа да се менува односот на општеството кон овие деца. „Ниту едно лице не е талентирано за сите области на човечкиот живот, така што можеме да кажеме дека секој човек има одредена слабост, а од друга страна секој човек поседува одреден квалитет“ (Suzić, 2008,str.48-51).

Во понатамошниот дел од текстот подетално ќе го објасниме поимот инклузија, како различни автори ја дефинираат инклузијата, кои деца треба да бидат опфатени со инклузијата, нормативи и стандарди за инклузивно образование (услови кои треба да бидат исполнети за успешна инклузија), филозофија и модели на инклузивното образование. Исто така ќе биде објаснето и што е тоа ADHD и како се прифатени децата со ADHD од страна на нивните врсници, при што децата со овие карактеристики ќе бидат опфатени во истражувањето (т.е. децата со ADHD ќе бидат опфатени со истражувањето).

1.Инклузија-поим и дефиниција

1.1. Филозофија на инклузивното образование

Филозофијата на инклузивното образование претставува трансформација на општеството во сите негови сегменти, односно менување на вредностите, приоритетите и политиката со која се поддржува вечната практика на исклучување и дискриминација. Филозофијата на инклузивното образование се однесува на промовирање на образование за сите ученици во редовните училишта.

“Инклузивните училишта се различни организации кои имаат заедничка мисија која се концентрира на наставата на сите ученици”. (Јачова, Самарциска-Панова, Лешковски и Ивановска, 2002, стр.13).

„Училиштата градат капацитети за прифаќање на сите ученици од локалната заедница и на тој начин ја редуцираат потребата од ексклузија на учениците“ (Јачова, Самарциска-Панова, Лешковски и Ивановска, 2002, стр.13).

Концептот на инклузивното образование е вметнат во многу интернационални документи како што е Светската декларација за образование на сите од Обединетите Нации усвоена во 1990 год. Оваа декларација е прифатена на Светската конференција за специјално образование во Саламанка, 1994 год. Во изјавата од Саламанка владите од сите земји во светот се повикуваат да го усвојат инклузивното образование како закон или принцип.

При спроведување на инклузивното образование редовните училишта имаат поголема обврска во обезбедување на образование за учениците со посебни образовни потреби, а редовниот систем станува пофлексибилен и поадаптивен. При изработка на Наставната програма треба да се испита содржината на секој предмет со цел во програмата да се предвиди разликата во способностите, потребите и подготвеноста на секој ученик. Неопходно е поголемо разбирање за различните видови на учење на учениците. Под ученици со посебни образовни потреби се подразбираат: **ученици со пречки во психичкиот развој, слепи и слабовидни, глуви и наглуви ученици, ученици со пречки во говорот, со телесна инвалидност, хронично болни ученици, ученици со пречки во поведението, со тешкотии во учењето, со емоционални проблеми, ученици без родители, ученици кои доаѓаат од семејства со нарушени**

семејни односи, ученици кои доаѓаат од културно-депримирани семејства, непознавање на јазикот на кој се изведува наставата, ученици на бегалци и раселени лица и надарени ученици. И учениците со ADHD спаѓаат во оваа група на ученици кои би требало да бидат опфатени во инклузивното образование, но сепак тоа не значи апприори вклучување на сите ученици со развојни проблеми и ПОП во редовниот образовен систем, туку вклучување според нивните индивидуални можности и потенцијали, но и според карактеристиките на попреченоста.

1.2. Нормативи и стандарди за инклузивно образование

Нормативите и стандардите за ефективно инклузивно образование се однесуваат на следните подрачја:

- ❖ Поставеност на Инклузијата како принцип во националната програма за реформи во образованието
- ❖ Досегашни искуства
- ❖ Концепт/образовна политика и
- ❖ Подрачја за стандардизација

Првото подрачје ги опфаќа следните принципи: *мисија, визија, принцип за образование за сите и принцип Училиште по мерка на детето.*

Второто подрачје се однесува на искуствата од инклузијата во Македонија, како и на меѓународното искуство.

Трето подрачје се однесува на следниве принципи: *принцип на достапност/пристап, отвореност на ефективното училиште кон учениците со развојни проблеми и посебни образовни потреби според видот и степенот на попреченоста и нивните психофизички можности и способности, принцип на разбирање и почитување на разликите, развој и негување на сензибилитетот кон потребите на учениците со развојни проблеми и посебни образовни потреби, поддршка и соработка и целна група во инклузивното образование.*

Последното подрачје е составено од неколку подподрачја од кои секое подподрачје има неколку стандарди. Првото подподрачје се однесува на **училишниот простор**. Следното подподрачје акцентот го става на **наставниот кадар**. Третото подподрачје го опфаќа **наставниот процес**. Четвртото подподрачје се однесува на **наставникот** како носител на воспитно-образовниот и наставниот процес. Петтото подподрачје се однесува на **стручните служби во училиштето (дефектолози, училишни психолози и социјални работници)**. Последното подподрачје ги опфаќа **формите за соработка** (Адамчевска и сор., 2005).

1.3. Модели на инклузивно образование

Во практиката во различни земји во светот се применуваат различни модели на инклузија. И покрај разликите во сите модели на инклузија се забележува следното:

Со сите деца со ПОП работи дефектолог, кој тесно соработува со наставниците во редовните училишта. Дефектолозите од посебните основни училишта имаат улога на мобилни дефектолози и им помагаат на учениците со ПОП при редовните основни училишта. Во едно одделение каде што има ученик со посебни потреби не смее да има повеќе од 22 ученици, во секое одделение можат да бидат вклучени максимум 2 ученици со пречки во развојот. Еден дефектолог дневно може да работи максимум со 4 ученици со пречки во развојот.

1.4. Социјална прифатеност-поим

Секое дете е член на некоја формална или неформална група при што тоа е социјално прифатено, социјално е отфрлено или пак останатите деца се однесуваат индиферентно кон него. Секое дете има потреба да биде прифатено од групата на врсници, а ова особено се однесува на децата од училишна возраст. Училишните деца се дружат во слободните и воннаставните активности, имаат свое место во групата на врсници, на улица итн. Некои ученици чувствуваат психолошки притисок да бидат прифатени од страна на врсниците и поради тоа се насочуваат кон социјално

неприфатливи активности како што се на пример: алкохолизмот и конзумирањето дрога. „Терминот социјална прифатеност значи да се прифати или толерира некоја различност кај другите. Колку некој ученик ќе биде социјално прифатен ќе зависи од неговите социјални вештини, т.е. од вербалното и невербалното однесување со останатите ученици“ (De Rosier, 2004).

Според податоците во литературата не постои дефиниција за социјална прифатеност. Што значи еден ученик да биде социјално прифатен? Социјално прифатен ученик е ученик кој од страна на врсниците е доживеан (перцепиран) како ученик со позитивно влијание во одделението. Учениците кои се отфрлени се доживеани како агресивни, себични, иритантни, надмени. Додека пак учениците кои немаат многу негативни, но ни многу позитивни избори се игнорирани од страна на врсниците. Во понатамошниот дел од текстот ќе објасниме што претставува социјална прифатеност во однос на учениците со ADHD.

Според истражувањата на многу автори во Европа и во светот во секое одделение има барем по еден ученик со ADHD. Кај нас во праксата таквата преваленција не се потврдува од повеќе причини: училиштата не располагаат со адекватна медицинска документација дека кај ученикот постои ADHD; непостоење на законска обврска родителите да ги подвргнат своите деца на дијагностика и функционална проценка кај надлежни стручни институции, како и поради непознавањето на овој тип на неуроразвојно нарушување од страна на наставниците и стручните служби на училиштата. Овие ученици обично не се прифатени од страна на своите врсници што обично е резултат на нивните карактеристики поради кои тие лесно може да создадат другарство (пријателство), но за кратко време поради банални причини го прекинуваат тоа другарство (пријателство). На овие ученици поради нивната импулсивност, хиперактивност и недостаток на внимание тешко им е да стекнат и да одржуваат пријателство во рамки на поголема група. Врсниците обично не ги повикуваат на роденски забави што претставува болно искуство за учениците со ADHD. Освен што не се прифатени од страна на врсниците, овие ученици обично не се прифатени ниту од своите наставници за кои се претпоставува дека од нив најмногу зависи колку ќе биде прифатен ученикот со ADHD од страна на своите соученици. Ако наставникот го отфрлува ученикот со ADHD, тогаш тој ќе биде отфрлен и од своите соученици. Другите ученици сметаат дека овие ученици би можеле да научат кога би сакале, а

наставниците сметаат дека тие се мрзеливи и затоа постигнуваат училишен успех кој е многу под нивните можности. Освен тоа тие на врсниците им оставаат впечаток дека сакаат да доминираат во игрите или дека се агресивни што може да предизвика агресивни реакции од соучениците. Многу ученици со ADHD тешко ги препознаваат социјалните знаци кои останатите ученици ги учат спонатно. Импулсивните реакции, хиперактивноста и расеаното однесување може да бидат сметани не само како иритантни и фрустрирачки реакции туку и како нечувствителност за потребите на другите. Како што е споменато и во горенаведениот текст поради симптомите на ADHD овие ученици не можат да се прилагодат во социјалната средина поради што врсниците ги избегнуваат, а подоцна и ги одбиваат.

Бидејќи овие ученици претставуваат проблем за себе, за останатите ученици и за наставникот повеќето наставници не сакаат да работат со ученици со ADHD, бидејќи имаат чувство дека со максимален напор постигнуваат минимални резултати. Од друга страна наставниците не се стручно оспособени за работа со ученици со ADHD.

1.5.ADHD – Поим и дефиниција

Различни автори различно го дефинираат поимот ADHD. „Хиперкинетското нарушување претставува нарушување со различна симптоматологија која опфаќа хиперактивност, лабилност на вниманието, импулсивност, растроеност, ниска толеранција кон фрустрации, изненадни промени на расположението и настани на гнев“ (Golubović, 2005).

Што претставува ADHD? Тоа е кратенка за *Attention Deficit Disorder/Attention deficit hyperactivity disorder* или во превод означува дефицит на вниманието со или без хиперактивност. За подобро да се објасни што е ADD, потребно е веднаш да се објасни што не е ADD. **ADD не е дефицит на вниманието, туку намалена флексибилност на вниманието.** Кај лицата со ADD, се забележуваат два екстреми на вниманието: изразено отсуство и невнимание кај активности кои им се здодедни (на

пр:училишните обврски) и интензивен фокус(хиперфокус) за нешто што им е интересно на овие деца(пр:видеоигрички).

ADD не е само проблем со вниманието. **ADD е специфичен развоен проблем-различност.** Децата со ADD се само различни од другите деца, како што се на пример левораките деца. Децата со ADD со правилен третман можат да бидат многу успешни во професијата која ги привлекува. За таа цел ќе наведеме некои успешни лица кои имале или имаат ADD. Тоа се следниве лица:**Моцарт, Винстон Черчил, Томас Едисон, Мајкл Фелпс и др.** ADD е многу хетерогена група, бидејќи постојат различни облици на изразување, различни комбинации на особини, различен степен на зачестеност на особините.

Не е секое напорно дете, дете со ADD. Некои деца се едноставно енергични и ги исцрпуваат родителите и наставниците со својот темперамент, но тие немаат ADD. За тоа како овие деца да ги разликуваме од децата со ADD, ќе биде објаснето во поглавјето кое следува.

1.5.1. Основни карактеристики на ADD/ADHD

За полесно да сфатиме што претставува ADD/ADHD структурата, ќе ги опишеме четирите основни карактеристики на овие деца.

1.5.1.1. Селективно внимание и меморија

Како што беше горенаведено на учениците со ADD, вниманието им е варијабилно т.е. кога нешто им е интересно можат да навлезат длабоко во проблемот и да бидат покреативни од останатите ученици, а ако нешто им е здодевно се целосно отсутни. Дури и кога се присилуваат да научат нешто што им е здодевно тоа не можат да го сторат, за разлика од останатите ученици.

Оваа карактеристика не се забележува кај овие деца на предучилишна возраст, бидејќи на децата од предучилишна возраст им се поставуваат помали барања за одржување на вниманието. Во семејството проблем претставува тоа што на децата

постојано им е потребна помош при пишување на домашните задачи, а родителите очекуваат одредена независност на детето при извршување на овие обврски. Кај овие ученици не е селективно само вниманието туку и нивната меморија. Можат да запаметат дека на пр. некој крал умрел или дури и видот на оружјето со кое е убиен тој крал, меѓутоа нема да ги запаметат податоците кои им се важни на другите луѓе како на пр. како се вика тој крал, која година умрел, од кога до кога владеел итн.

Нивото или интервалот на вниманието им е кратко. Тешко им е да си го одржат вниманието подолго од 5-10 минути.

1.5.1.2. Конфузија, расеаност

Лицата со ADD структура не разликуваат важно од неважно и затоа вниманието може да им го привлече било која дразба (на која што останатите лица нема да и обрнат внимание). На пр. на часот нема да им го привлече вниманието тоа што го предава наставникот туку нечији нови чевли или некое ливче кое кружи во одделението. Освен надворешните дразби, вниманието на лицата со ADD ќе им го одвлечат внатрешните стимуланси како што се: **бура од идеи, сеќавања, мисли кои талкаат итн.** Оваа карактеристика не им овозможува на учениците со ADD да се приспособат кон училишниот систем.

1.5.1.3. Импулсивност

Учениците со ADD имаат тешкотии со **инхибицијата (кочењето)** на реакциите па затоа им е тешко да го одложат задоволувањето на желбите, учествуваат во потенцијално опасни активности, па затоа овие ученици честопати се доведуваат самите себеси до невојли. Тие делуваат пред да размислат бидејќи не можат да ја поврзат акцијата со последиците кои произлегуваат од таа акција. Кога последиците од таа активност се позитивни ова карактеристика се нарекува **спонтаност**, а кога последиците се негативни се нарекува **импулсивност**.

Овие деца немаат лоша намера и чувствуваат вина за тоа што го предизвикале. Честопати лажат импулсивно, а при тоа не чувствуваат вина затоа што не планираат да лажат. На пр: за детето да продолжи да ја гледа омилената емисија на телевизија, ќе излаже дека нема ништо за домашна задача. Родителите наместо да ги прашаат децата имаш ли нешто за домашна задача, би требало да прашаат **што имаш за домашна задача и колку време мислиш дека ќе ти треба да ја напишеш.**

Овие деца не слушаат упатства, започнуваат разговор во неадекватно време, ги прекинуваат другите, грабнуваат туѓи објекти, другите деца се жалат дека не можат да дојдат до збор итн. **Љубопитноста** е една од доминантните особини кај децата со ADD структура која во комбинација со импулсивноста може да биде меч со две острици. На пр. да се притисне жицата во штекот со струја не е адекватен начин да се провери дали струјата е навистина опасна.

Децата со ADD структура тешко одржуваат пријателства. Сепак некогаш можат да бидат лидери во група на деца кои бараат возбудување.

1.5.1.4. Хиперактивност

Хиперактивноста не е задолжителна особина кај овие деца. Кога е присутна и хиперактивност нарушувањето се нарекува *Attention Deficit Hyperactivity Disorder*/ дефицит на вниманието со хиперактивност. Хиперактивноста не е проблем сама по себе, но проблем е тоа што децата се хиперактивни во неадекватно време и во неадекватни ситуации. На пр. во училиницата кога би требало да слушаат и учат, во театар.

Децата со ADD на училишна возраст не можат да седат мирно на часот, т.е. се вртат или седат на работ на столчето, се шетаат по целата училиница, постојано ги потпрашуваат другите ученици или наставникот. Кај адолесцентите и возрасните лица со ADD можат да се јават проблеми со завршување на училиштето или со задржување на работното место (Jovanović N., Jovanović S., i Firevski-Jovanović, 2009).

1.6. Преваленција на ADHD

Податоците за преваленција на ADHD варираат од студија до студија во зависност од дијагностичките критериуми кои биле употребени. Се проценува дека преваленцијата кај децата на училишна возраст се движи од **3%–7%** (Senich, 2011). Според податоците на една сеопфатна студија од 2007 год., се проценува дека преваленцијата на ADD/ADHD изнесува **5,29%** (Akinbami, 2007).

Дијагнозата многу почесто е застапена во САД и во земјите од Западна Европа за разлика од остатокот во светот. Многу почесто има момчиња од девојчиња со ADHD, за што се претпоставува дека девојчињата многу почесто имаат проблеми со вниманието кое многу често останува незабележано при што девојчињата можат да добијат и друга клиничка слика. Според Баркли (Barckley, 2000) и Мек Гој (Mc.Goeu et al., 2002) односот на момчиња спрема девојчиња се движи од **4:1-9:1**. Кај околу 75% од децата симптомите траат и во текот на адолесценцијата, а кај 50% и во возрасниот период. Преваленцијата на ADHD кај возрасните лица се движи од **1%-7%** (Jovanović N., Jovanović S., i Firevski-Jovanović, 2009).

1.7. Видови на ADHD

Според Американската психијатриска асоцијација (во понатамошниот дел од текстот APA-American Psychiatric Assosiation) ADD/ADHD може да се јави во три видови (подвидови). Тоа се следните подвидови:

- ❖ ADHD предоминантно невнимателен тип (*Attention Deficit/Hyperactivity Disorder, Predominantly inattentive Type*)

Овој подтип се дијагностицира ако се забележат шест или повеќе симптоми на невнимание, а помалку од шест симптоми на хиперактивност или импулсивност, со времетраење од минимум шест месеци.

- ❖ ADHD предоминантно хиперактивно-импулсивен тип (*Attention Deficit/Hyperactivity Disorder, Predominantly Hyperactive Impulsive Type*)

Овој поттип се дијагностицира ако се забележат шест или повеќе симптоми на **хиперактивност-импулсивност**.

- ❖ ADHD предоминантно комбиниран тип (*Attention Deficit/Hyperactivity Disorder, Predominantly Combined Type*)

За овој поттип на ADHD станува збор ако се присутни шест или повеќе симптоми на невнимание или шест или повеќе симптоми на хиперактивност-импулсивност(подеднакво се застапени симптомите на невнимание и симптомите на хиперактивност-импулсивност). Тоа е најчест поттип на ADHD кој се јавува кај децата и адолесцентите (Prvich & Rister, 2011).

1.8. Причини за ADHD

Иако интензивно се истражува се уште не е откриена причината за нарушувањето. Малку се индикаторите кои укажуваат на тоа дека ADHD е последица на срединските фактори или дека е резултат на воспитувањето на детето, но овие фактори имаат свое влијание на тоа колку силно ќе бидат изразени симптомите на ADHD.

„Резултатите укажуваат дека причините треба да се бараат во рамки на невробиологијата и генетиката. Овие резултати укажуваат на **невролошка дисфункција на мозокот** која укажува на тоа дека има недостаток од невротрансмитери, а особено на **допамин и норадреналин**“ (Barkley, 1999).

Штетни материи. Во многуте истражувања е утврдено дека постои поврзаност помеѓу конзумацијата на мајката на цигари, алкохол или дрога за време на бременоста (ризик фактори) со можноста детето да има ADHD. Други супстанции кои се поврзани со зголемен ризик за детето да има ADHD се следниве: **неповолното влијание на**

одредени лекови, отрови, радијација, инфекции, компликации во текот на породувањето, предвременно породување и зголемена концентрација на олово.

Повреди на главата. Една од поранешните теории била дека зголемениот ризик за децата да имаат ADHD е поврзан со повредите на главата која што денес не е потврдена.

Додатоци во исхраната(адитиви) и шеќер. Според некои теории ADHD е поврзано со влијанието на адитивите и рафинираниот шеќер. Не е докажано дека рафинираниот шеќер и неговите супститути значајно влијаат на учењето и однесувањето на децата со ADHD.

Генетика. Генетските истражувања упатуваат на тоа дека наследството има влијание, но како и кај останатите наследни нарушувања симптомите не мораат секогаш да бидат присутни и кај родителите. Во семејствата на децата со ADD структура 25% од роднините исто така имаат ADD, додека во семејствата на децата кои немаат ADD, 5% од роднините го имаат ова нарушување што представува статистички значајна разлика. Овие наоди ги потврдуваат истражувањата на близнаците (Jovanović N., Jovanović S. i Firevski-Jovanović, 2009).

1.9. Дијагностички критериуми за ADHD

Постојат многу недоумици околу прашањето **кој ученик ќе биде означен како хиперактивен ученик.** Некои наставници имаат склоност секој пољубопитен и потемпераментен ученик да го означат како хиперактивен ученик. Наставникот би требало да се воздржи од лесно етикетање на ученикот како воспитно запуштен и ако се посомнева дека ученикот е хиперактивен да побара помош од стручните служби на училиштето (педагог/психолог) или од соодветната медицинска установа.

ADHD треба да го разликуваме од: *анксиозните нарушувања, нарушувања на расположението/афективните нарушувања и од первазивните развојни нарушувања.*

„Дијагнозата ретко се поставува пред четвртата или петтата година од животот бидејќи постојат развојни варијации, а освен тоа на малите деца ретко им се поставуваат барања за постојаност на вниманието и за контрола на однесувањето“ (Mc Goeu et all., 2000, стр. 14–29). Дијагнозата се поставува кога детето ќе тргне на училиште или во петто (шесто) одделение кога се зголемуваат барањата за приспособување кон средината.

Нарушувањето најчесто се дијагностицира според **ICD-10** и **DSM-IV** дијагностичките критериуми. Според дијагностичките критериуми на Американската психијатриска асоцијација (DSM-IV, од 1994) има три облици на ова нарушување кое се споменати во горенаведениот текст.

Според ICD-10 (1992), за да се постави дијагноза, потребно е некој облик на нарушување да биде присутен најмалку шест месеци во најмалку две средини (семејство, градинка, училиште, театар и слични институции) според поставените критериуми. При поставување на дијагнозата треба да се биде особено внимателен.

Сите деца не покажуваат исти симптоми т.е. кај некои може да биде доминантно невниманието, кај некои хиперактивноста и импулсивноста, а кај некои со еднаков интензитет и зачестеност можат да се јават и нарушувањето на вниманието и хиперактивноста.

1.10. Третман за децата со ADHD

Веднаш по поставување на дијагнозата потребно е да се започне со третман на децата со ADD/ADHD. Не е едноставно да се избере третман за децата со ADD, бидејќи секое дете е посебно и поради тоа што етиологијата и тежината на симптомите се различни. Секое семејство кое што има дете со ADD е под стрес, а особено ако симптомите кај детето се тешки, доколку се присутни дополнителни тешкотии и ако нарушувањето го има повеќе од едно дете во семејството. Самохраните родители се наоѓаат под особено стресна ситуација.

„Вистинските проблеми на децата со ADD и нивните родители почнуваат кога детето ќе тргне на училиште“ (Passolt et all., 2002, стр. 25–30). Со тргнување на училиште брзо станува видливо дека децата со хиперактивно однесување не можат да седат мирни толку долго колку и нивните врсници, а со својот немир му пречат на наставникот, на останатите ученици и на самите себеси за време на училишната работа.

Постојат различни пристапи со кои може да им се помогне на децата со ADD да не се чувствуваат како помалку важни и до некаде успешно да се снаоѓаат во семејството, училиштето или во односите со врсниците. Во литературата како најефикасни и научно докажани се наведуваат **психосоцијалните пристапи и фармакотерапијата** со препорака за нивно комбинирање. За повеќето деца е потребно да се работи на следните подрачја:

- **Стратегии за моделирање на однесувањето** – потребно е самото дете да научи да води сметка за себе и за своите обврски
- **Семејно опкружување – приспособување на семејството за успех**
- **Стратегии за учење – метакогнитивни стратегии (учење како да се учи)**- потребно е детето да научи поефикасно да учи

1.10.1. Стратегии за моделирање на однесувањето

Основна задача на родителите е да ги научат децата на самоконтрола, а не децата да бидат контролирани од страна на своите родители. Неопходно е да се утврди кој проблем е најважен во однесувањето на детето, колку често и зошто се јавува тој проблем, колку силно се изразува и во што го попречува тој проблем нивното дете. Ако родителите сакаат да го научат детето да се однесува љубезно, тогаш таков модел на однесување треба да му демонстрираат на своето дете. Родителите треба да увидат дали има некои фактори во семејството кои му попречуваат на детето да се однесува добро. Децата со ADD не ја сфаќаат комуникацијата која не е кристално јасна и директна. Децата треба да добиваат повеќе позитивни, отколку негативни пораки од

своите родители во текот на денот. Ако родителите одат некаде со детето, на пр. кај пријателите претходно треба да му објаснат на детето што очекуваат од него. Неопходно е родителите да го фатат детето во кои ситуации се однесува најдобро, а во кои најлошо како и да оценат кога тие самите се однесуваат најдобро, а кога најлошо? Децата со ADD обично наоѓаат погрешно друштво за себе, бидејќи ги привлекува се што е необично, блескаво, интересно, како и луѓето кои изгледаат така.

За децата со ADD наградата е помотивирачки метод од казната. За жал децата со ADD почесто се казнувани од страна на своите родители отколку што се наградувани. Кога детето со ADD ќе увиди дека со непосакувано однесување привлекува внимание, ќе продолжи да се однесува така макар било и казнето за тоа. Постојат повеќе методи на наградување, а тоа се следните: **смајли со среќни и тажни лица, дланки со задачи, среќен автобус и др.** (Jovanović N., Jovanović S. i Firevski-Jovanović, 2009). Методот смајли со среќни и тажни лица се применува така што доколку се повешти родителите цртаат смајли со среќни и со тажни лица или пак принтаат од компјутер (смајли со среќни и тажни лица). Кога детето ќе направи нешто добро родителите ќе залепат смајли со среќно лице, а во спротивно ќе залепат смајли со тажно лице. Кога детето ќе собере одреден број на смајли со среќни лица ќе добие награда (на пример ако собере 10 смајли со среќни лица). Дланки со задачи претставува метод при кој родителите ги цртаат дланките на детето и на секој прст пишуваат по една задача. Кога ќе исполни одреден број на задачи детето добива награда. На сличен начин се применува и методот среќен автобус. Родителите цртаат автобус и на секој прозорец пишуваат по една задача. Кога ќе исполни одреден број на задачи детето добива награда. Наместо родителите долго да им објаснуваат на децата со ADD што треба да прават потребно е да му нацртаат или да му напишат на детето што треба да прави. Ако родителите веќе мораат да го казнат детето поефикасен е методот **time-in** отколку методот **time-out** (Faulkner, 2010). За разлика од методот time-out каде што детето е одвоено во посебна просторија додека е казнето при што треба детето за тоа време додека е казнето да биде само и без можност да се забавува, при методот time-in детето е во иста просторија со возрасниот при што детето седи на пример во иста просторија со возрасниот при што се бара на пример детето да молчи една минута. Потоа возрасниот проверува дали детето се смирило. Кога возрасниот ќе утврди дека детето се смирило му дозволува да ја продолжи активноста, на пр: да

продолжи да си игра. Додека се применува овој метод возрасните би требало да избегнуваат примена на обвинување и казни мерки. На овој начин детето со ADD не чувствува револт, како со примена на методот time-out.

Децата со ADD можат да научат да бидат емпатични ако родителите им поставуваат прашања од типот Што мислиш како сега се чувствува тоа момче? Ефикасно е да се прават договори со децата во кој може да им се објасни на децата што треба, а што не треба да прават. Доколку се придржуваат кон договорот децата добиваат награди. Ако детето има некое однесување кое што го иритира целото семејство и ако детето за тоа однесување се придржува кон договорот може да добие екстра награда. Адолесцентите обично се борат за својата независност иако не се свесни дека не можат да ја преземат одговорноста за слободата која ја бараат. Адолесцентите со ADD не би требало да добиваат готови одговори туку родителите треба да им поставуваат прашања со цел овие адолесценти да сфатат кои би биле последиците од нивните постапки. Доколку родителите им одзедат некоја привилегија на адолесцентите со ADD, треба да им овозможат да си ја вратат таа привилегија бидејќи во спротивно родителите нема да си ја остварат целта и ќе се вртат во круг. Како и да се однесувале децата со ADD треба да добиваат цепенарлак бидејќи ако не го добијат децата ќе дојдат до пари на неприфатлив начин. Ако адолесцентите имаат посериозни проблеми во однесувањето или ако имаат проблеми со законот родителите би требало различно да се однесуваат за **опасно** однесување, т.е. различно да постапуваат ако адолесцентот има однесување со кое доаѓа во судир со законот, а различно кога тоа однесување е само **иритирачко**.

1.10.2.Семејно опкружување - приспособување на семејството за успех

Моделот на однесување на родителите е оној модел кој децата ќе го копираат. Родителите ќе бидат успешни ако се смиренени, самоуверени, задоволни со својот живот и организирани особено ако имаат дете со ADD. Децата со ADD обично ги предизвикуваат родителите да се однесуваат бесно кон нив, меѓутоа на нив им се

потребни смирени родители. За да се спречат расправиите од типот : Никогаш не ми кажа дека треба да .. „Не виде.. „ со децата со ADD неопходно е тие да имаат табели со неделните обврски што би требало да прават.

Еднаш седмично би требало да се одржуваат семејни состаноци каде би се разгледувале проблемите во семејството и да се бара нивно решение.

1.10.3.Стратегии за учење-метакогнитивни стратегии (учење како да се учи)

Децата со ADD учат поинаку од останатите деца. Родителите треба да ја посетат училницата каде што учи нивното дете и да утврдат дали начинот на работа на наставникот му одговара на начинот на учење на нивното дете. Ако одговорот е негативен родителите би требало да го префрлат нивното дете во друго одделение. Децата со ADD се концентрирани само кога работат нешто што им е интересно, а тоа речиси никогаш не е училиштето. Тие би требало да имаат точно определено место и време за учење во нивното семејство.

Кога децата со ADD се подготвуваат за училиште во нивното семејство може да настане вистинска драма. За да не се случи тоа неопходно е вечерта родителите заедно со детето да ја подготват ташната и што ќе облече детето следниот ден на училиште. Следниот ден треба прво родителите да се подготват за работа, а потоа да го разбудат детето. На семејната табела или распоред родителите можат да му нацртаат или да му напишат што треба да прави, а може да им се запише и за колку време треба да завршат одредена активност.

На децата со ADD треба почесто да им се повторува нешто за да го научат. Ако им е здодевен материјалот што го учат, нема да го научат. Можат да им помогнат квизовите на компјутер со помош на кои можат да увидат дали добро го совладале училишниот материјал. Доколку добро го совладале училишниот материјал кога ја завршуваат играчката добиваат награда. Истото можат да го применат и родителите на децата со ADHD за тие да го научат училишниот материјал. Полесно ќе ја напишат домашната задача доколку таа се подели на помали делови. Кога учи на детето со

ADD потребно е да му се дозволи да има кратки паузи. Полесно ќе го научат материјалот доколку тој им се представи креативно. Детето може да си постави три прашања додека учи со помош на чии што одговори полесно ќе го научи училишниот материал. Тоа се следниве прашања:

- ❖ **Што се очекува од мене да направам?**
- ❖ **Како да го направам тоа? и**
- ❖ **Како го направив тоа?**

Корисно е додека учат децата со ADD да направат табели каде што ќе одговорот на репортерските прашања: **кој, каде, кога, зошто**. За писменото изразување ќе им помогне хамбургер методот. Доколку овие деца израснале во позитивна семејна клима нивната хиперактивност ќе се развие во хиперпродуктивност.

1.10.4. Неврофидбек

Неврофидбекот претставува вежба за мозокот. На главата на детето се закачуваат електроди и сензори. При тоа се снима електронската активност на мозокот (мозочните бранови). Овој метод им помага на децата со ADD да се концентрираат. Детето игра игричка при што со паѓање на концентрацијата на детето игричката застанува.

Често се случува децата со ADD за прв пат да дознаат што значи да се концентрираат за време на неврофидбекот. Кога ќе ја научат ова вештина неопходно е подоцна да се примени овој метод и за училишното учење. Освен за концентрација неврофидбекот им помага на децата со ADD да **ја намалат анксиозноста, хиперактивноста, да ги подобрат социјалните интеракции, ја подобруваат способноста за емпатија** т.е. работите да ги увидат од агол на некое друго лице итн.

Се поставува прашањето колку неврофидбекот е ефикасен. Се смета дека **неврофидбекот е ефикасен во околу 85% случаи на деца со ADD**. Тоа е скоро еднакво на ефикасноста на терапијата со **Риталин**, а ефектите од риталинот

престануваат кога детето ќе престане да го употребува. Освен тоа терапијата со Риталин има и негативни последици. Примената на неврофидбекот нема негативни последици.

Освен за децата со ADD неврофидбекот се користи како терапија и за други синдроми (Brotman, 2010).

1.11.Релевантни истражувања

Во истражувањето на Шоу Цирт и сор. (Show Zirt et al., 2013) каде што дваесетиеден студент на додипломски студии кои немаат ADHD се споредувани со дваесет студенти со сигнификантни симптоми на ADHD кои се на иста возраст, од исти пол и со иста просечна оценка е утврдено дека студентите со симптоми на ADHD покажуваат намалено функционирање во неколку области на приспособување на колеџот како и пониски нивоа на самозабележување на социјалните вештини и самопочитта. Резултатите сугерираат дека има делумна поврзаност меѓу приспособувањето на овие студенти кон колеџот и нивните самозабележувања за нивното ниво на самопочит.

Триесетиеден ученик биле вклучени во 12 сесии на третман за подобрување на социјалните вештини од кои дванаесет ученици биле ученици со ADHD, а останатите биле ученици без ADHD. Тие биле вклучени во истражувањето на Франкл и сор.(Frankel,Myat, Cantrell, .& T. Freiberg, 1997). Резултатите на дванаесет ученици со ADHD биле споредени со резултатите на дванаесет нивни врсници кои немаат ADHD. Резултатите покажале дека кај учениците со ADHD е забележано подобрување во социјалните вештини, за разлика од резултатите на учениците од контролната група кај кои не е забележана разлика во социјалните вештини.

Во истражувањето на Рабинер, Кериг и Доџел (Rabiner, Carrig & Dodgel, 1990) лонгитудинална студија во која учествувале осумстотинидеведесетиедно дете од локалните градинки истражувано е „Како училишните оценки на учениците во прво одделение се одразуваат на нивниот понатамошен училишен успех“. Добиените резултати укажуваат дека учениците кои имаат проблеми со учењето во прво одделение постигнуваат послаб училишен успех од учениците кај кои проблемите во учењето се јавуваат во петто одделение.

Во истражувањето на Вајс и Хечман (Weiss & Hetchmann, 1998), учениците со ADHD за разлика од останатите ученици постигнуваат понизок просек на училишни постигнувања, почесто го повторуваат одделението, поимпулсивни се и посклони кон злоупотреба на психоактивни супстанции (во понатамошниот дел од текстот ПАС).

Во студијата на Баркли и сор. (Barckley et al., 1990) 46%, од учениците со ADHD биле суспендирани, а 11% од нив биле избркани од училиште.

II. Методологија на истражувањето

2.1. Предмет и проблем на истражувањето

Предмет на истражувањето е социјалната прифатеност и проблемите во учењето кај учениците со ADHD во редовниот образовен систем.

Проблем на истражувањето-Каква е социјалната прифатеност на учениците со ADHD од страна на врсниците и какви се училишните постигнувања на учениците со ADHD?

2.2. Цел и карактер на истражувањето

Целта на истражувањето е да се утврди социјалната прифатеност и успехот на учениците со ADHD во редовните училишта.

Карактерот на истражувањето ќе биде квалитативно-квантитативен.

2.2.1. Посебни цели на истражувањето

1. Да се испита социјалната прифатеност на учениците со ADHD од страна на врсниците
2. Да се утврди училишниот успех на учениците со ADHD во редовните училишта

2.3. Задачи на истражувањето

1. Да се утврди социјалниот статус-положбата на сите ученици во одделението каде што е вклучен ученик со ADHD според следните социометриски категории: осамени, отфрлени, неизбрани, популарни ученици, непопуларни, заемно привлекување, заемно одбивање и нересипрочен избор

2. Да се испита индекс на групна експанзија IGE и индекс на групна тензија IGT
3. Да се испита афективна атмосфера во одделението IGAA
4. Да се утврди постигнатиот училишен успех на учениците со ADHD

2.4. Хипотези

Врз основа на наведените задачи, во продолжение ги поставивме следните хипотези:

XO: Учениците со ADHD се помалку социјално прифатени во одделението од страна на врсниците, т.е. тие почесто се осамени, отфрлени, непопуларни поединци кои многу почесто добиваат негативни избори за разлика од нивните врсници без ADHD;

X1: Учениците со ADHD имаат понизок социјален статус (ISS) од нивните врсници без ADHD;

X2: Учениците со ADHD почесто се јавуваат како отфрлени поединци во одделението за разлика од нивните врсници без ADHD;

X3: Во одделенијата каде што има ученик со ADHD постои повисока групна тензија (IGT);

X4: Во одделенијата каде што има ученик со ADHD постои просечна афективна атмосфера (IAA);

X5: Учениците со ADHD постигнуваат послаб училишен успех од нивните врсници без ADHD.

2.5. Варијабли во истражувањето

1. Социјална прифатеност. (Секое дете и адолесцент има потреба да биде прифатен од страна на врсниците. „Социјална прифатеност подразбира активно вклучување на лицето во социјалните активности“ (Suzić, 2008, стр. 48). Дали еден ученик ќе биде прифатен или отфрлен од страна на врсниците зависи од тоа како врсниците го перцепираат тој ученик. Доколку еден ученик е отфрлен од страна на врсниците тој ќе почне да се повлекува при социјалните интеракции со врсниците. „Во серија истражувања е откриено дека учениците

со развојни нарушувања вклучувајќи ги и учениците со ADHD помалку се вклучуваат во врсничка интеракција, почесто изразуваат негативен отколку позитивен стил на интеракција, имаат помалку пријателски интеракции и почесто добиваат негативни оценки во врсничката интеракција “ (Suzić, 2008).

2. Училишни постигнувања. „Училишните постигнувања предатавуваат исход од образованието при што се утврдува дали ученикот, наставникот или институцијата ги постигнале нивните образовни цели“. Индивидуалните разлики во училишните постигнувања кај различни ученици се условени од различни фактори како што се: **интелигенцијата и личноста на ученикот.** Учениците со повисоки ментални способности т.е. со повисок IQ и со поизразена совесност имаат тенденција да постигнат повисок училишен успех. Важен фактор за училишните постигнувања е и менталната љубопитност. Родителите на учениците имаат влијание во формирањето на навиките, однесувањето и ставовите на учениците кон училиштето. Училишните постигнувања на учениците во првите неколку одделенија се важни за развој на јазичните и социјалните вештини. Во студијата на Вард и Мареј (Ward & Murray, 1996) е утврдено дека учениците со ADHD постигнуваат училишен успех кој е под нивните можности, при што тие го поврзуваат ова со карактеристиките на учениците со ADHD на пр: невнимание, импулсивност и хиперактивност.

3. ADHD. За тоа што представува ADHD ќе ги представиме дефинициите на APA (American Psychiatric Association) и WHO (World Health Organization). Според APA, „ADHD представува наследно биохемиско нарушување кое го попречува лицето да го изрази својот потенцијал и способности во целост“ (Gluck, 2012, стр. 50).

Според WHO т.е. (ICD-10), „ADHD представува неуроразвојно нарушување при што лицето со ова нарушување има сигнификантни проблеми со вниманието, хиперактивноста или импулсивно дејствување кое не е соодветно за возраста на лицето“. За да се постави оваа дијагноза кај некое дете потребно е овие симптоми да се појават меѓу шестата и дванаесеттата година во животот и да бидат присутни повеќе од шест месеци. Како што е веќе наведено

симптомите обично се јавуваат во детството, се пренесуваат во адолесценцијата и зрелоста и им предизвикуваат проблеми на овие лица во речиси сите области во животот. На пр: недостатокот на внимание може да резултира со слаб училишен успех. Причината за нарушувањето кај повеќето случаи на дијагностицирани лица е непозната. Според DSM-IV дијагностичките критериуми нарушувањето се јавува кај 6-7% од децата, според ISD-10 дијагностичките критериуми нарушувањето се јавува кај 1-2% од децата, а според NIMH (National Institute of Mental Health) 3-5% од децата во САД имаат ADD или ADHD. ADHD три пати почесто е дијагностициран кај момчињата отколку кај девојчињата.

2.5.1.Релевантни варијабли

1. Возраст – Сите испитаници вклучени во истражувањето припаѓаат во развојниот период средно детство;
2. Интелигенција – Сите испитаници вклучени во истражувањето имаат просечен IQ.

2.6. Методи, техники и инструменти на истражувањето

Во текот на истражувањето ќе бидат користени следниве методи:

- ***Социометриска постапка*** – со која ќе ја утврдиме организацијата на одделението, ќе ја одредиме положбата на учениците со ADHD и останатите ученици во групата односно одделението. Примената на оваа метода ќе ни овозможи да утврдиме дали овие ученици се отфрлени, популарни и непопуларни, апстиненти, со кого заемно се привлекуваат, заемно се одбиваат и дали постои нереципрочен избор меѓу овие и останатите ученици како и односот меѓу сите останати врстници во одделението.
- ***Интервју (полуструктурирано)*** – прашањата ќе бидат однапред формулирани, разбирливи и прецизни, а бележењето на податоците ќе се изведува за време

на разговорот, ако тоа не смета на испитаникот. Доколку му смета податоците ќе се регистрираат веднаш по разговорот.

Инструменти кои ќе се користат во текот на истражувањето се следниве:

- **Протокол на интервју.** Заглавјето на протоколот содржи податоци за испитаникот, местото и времето на интервјуирањето, ознака за проектот за кој се означува интервјутот т.е. што е тема, предмет на интервјутот. Содржината на протоколот содржи доследно напишани прашања и прашања кои беа поставени во текот на разговорот при што се обидувавме да создадеме што е можно подобра атмосфера, бидејќи интервјутот е полуструктурирано.
- **Училишна документација.** Во текот на истражувањето за утврдување на училишниот успех на учениците кои беа опфатени со истражувањето ја користевме училишната документација врз основа на кои што податоци ќе биде извршена статистичка обработка.
- **Социометриски прашалник.** Социометрискиот прашалник ги содржи социометриските критериуми т.е. социометриските прашања кои ги користевме за да се утврди социјалната положба на поединецот во групата. Критериумите се позитивни и негативни при што кај позитивните критериуми учениците имаа неограничен избор, а кај негативните критериуми учениците имаа ограничен избор. Социјалната положба на поединецот во групата ја утврдивме врз основа на три видови на информации(позитивни бирања, негативни бирања и неутрални гласови).

2.7. Примерок на истражувањето

Примерокот го сочинуваат две групи на испитаници:

- ❖ Ученици со ADHD кои се вклучени во три редовни училишта во град Кочани. Овој дел од примерокот го сочинуваат осум ученици од седум одделенија кои припаѓаат во развојниот период средно детство. За овие ученици стручните

служби во училиштата не располагаат со валидна медицинска документација која експлицитно би укажала дека истите имаат неуроразвојно нарушување.

- ❖ Втората група на испитаници ја сочинуваат ученици без ADHD или некое друго нарушување од одделенијата каде што има вклучено ученици со ADHD.

Социометриска постапка беше спроведена во сите седум одделенија но бидејќи некои ученици беа отсутни поради болест добивме помалку прашалници отколку што поделивме при што во различни училишта добивме различен број на прашалници. Врз основа на податоците кои ги добивме од социометриската постапка ја утврдивме социјалната положба на учениците со ADHD во одделението но и социјалната положба на останатите ученици во одделението каде што има ученик со ADHD, индексот на групна афективна атмосфера IGAA во овие одделенија, индексот на групна тензија IGT, индексот на групна кохезија IGK итн.

Како и при социометриската постапка што добивме различен број на прашалници така и различен број на интервјуа беа спроведени во различни училишта. Во ОУ „Св. Кирил и Методиј“ беа спроведени четири интервјуа, во ОУ „Никола Карев“ беа спроведени пет интервјуа и во ОУ „Малина Попиванова“ беа спроведени девет интервјуа. Освен со наставниците интервјуто беше спроведено и со останатите членови на стручните тимови во училиштата. Со помош на податоците кои ги добивме од интервјуто направивме компарација за тоа дали учениците со ADHD постигнуваат послаб училишен успех од врсниците како и колку се тие социјално прифатени од соучениците (ова го утврдивме и со социометриската постапка кое е споменато во горенаведениот текст). Освен од интервјуто за утврдување на училишниот успех на учениците со ADHD во споредба со училишниот успех на врсниците спроведовме и анализа на училишната документација.

Поради специфичноста и пригодноста на примерокот не беше можно да се констатираат некои релевантни варијабли како што се: полот и структурата на семејството, поради што заклучоците од наодите не можат да се генерализираат на пошироката популација. Оттука во идните истражувања треба да се земат предвид и овие варијабли.

2.8. Место и време на истражувањето

Истражувањето се реализираше на територијата на град Кочани во следниве три основни училишта: ОУ „Св. Кирил и Методиј“, ОУ „Никола Карев“ и ОУ „Малина Попиванова“. Ова беше реализирано во периодот од февруари до април 2013 година.

2.9. Статистичка обработка на податоците

Откако беа соберени податоците се пристапи кон нивно групирање, а подоцна и кон нивно графичко прикажување со цел да се олесни понатамошната обработка. Потоа се пристапи кон пресметување на проценти.

2.10. Организација и тек на истражувањето

По обезбедувањето на дозвола за практична реализација на истражувањето пристапивме кон конкретен избор на учениците т.е. одделенијата во кои се вклучени учениците кои ни беа примерок на истражување. Претходно поделивме материјал со кој ги запознавме наставниците што е ADHD, кои карактеристики ги имаат овие ученици итн. Тргнавме од претпоставката дека дел од наставниот персонал во училиштата нема да соработува па подготвивме 40 протоколи за интервју, а беа реализирани 25 интервјуа.

Во период од два месеци успеавме да добиеме податоци кои потоа беа подложни на разработка, групирање и споредување за да дојдеме до саканите цели и заклучоци. Паралелно со спроведување на интервјуте вршевме анализа на училишната документација, а потоа беше спроведена и социометриската постапка.

III. Анализа и интерпретација на резултатите

3.1. Анализа

Резултатите од спроведеното истражување и нивната анализа ни овозможува да добиеме реална слика за училишниот успех на учениците со ADHD, како и за тоа како овие ученици се прифатени од страна на врсниците. Сметаме дека добиените резултати од истражувањето ќе се применат во воспитно-образовната работа со сите ученици, а посебно со оние кои имаат ADHD со што ќе се овозможи овие ученици поуспешно да се социјализираат, адаптираат и приспособат во одделението, во училиштето па и во пошироката социјална средина. Исто така бенефитот ќе се почувствува и во откривањето и активирањето на нивните потенцијали што позитивно ќе се одрази и на севкупните училишни постигнувања.

Поради недостиг на соодветна медицинска документација во училиштата во кои е спроведено истражувањето идентификацијата на учениците со ADHD е направена врз основа на функционалната проценка на членовите на стручните тимови.

3.2. Анализа и интерпретација на резултатите

Во истражувањето беа вклучени 21 наставник како и членовите на стручните служби во училиштата. Истражувањето беше спроведено во три основни училишта ОУ „Св. Кирил и Методиј“, ОУ „Никола Карев“ и ОУ „Малина Попиванова“ во Кочани.

За комплетирање на потребните податоци беа пополнети триесет интервјуа и беше спроведена социометриска постапка во седум одделенија. Во едно училиште ни беше наведено дека немаат ученици со ADHD.

3.2.1. Анализа на резултатите во однос на училишниот успех на учениците со ADHD

Како што беше горенаведено поради недостиг на соодветна медицинска документација во училиштата во кои е спроведено истражувањето идентификацијата на учениците со ADHD е направена врз основа на функционалната проценка на членовите на стручните тимови.

Како параметар за да се утврди училишниот успех на учениците со ADHD ни претставуваше прашањето: кои се причините за послаб училишен успех на овие ученици. Во однос на првиот параметар доминантен резултат е дека овие ученици имаат недостиг на внимание (62%). Освен тоа утврдено е дека овие ученици во голем процент имаат проблем да се организираат при извршување на задачите (57%). Ова значи дека овие ученици може да ги деконцентрираат неважни дразби на кои останатите ученици не им обрнуваат внимание што е резултат на дефицитот на внимание кој го имаат овие ученици. Бидејќи **испитаниците имаа можност да даваат повеќе одговори (multiple choise)** вкупната сума за овој параметар не може да изнесува 100%.

Освен овој параметар го користевме и следниов параметар за утврдување на училишниот успех на учениците дали и на кој начин овие ученици ја попречуваат наставата при што кај добиените резултати доминира резултатот дека овие ученици ги прекинуваат другите ученици или им упаѓаат во активностите за време на час или игра (81%), а (71%) од овие ученици стануваат од место за време на наставата.

За да го утврдиме училишниот успех на учениците покрај овие параметри ја користевме и педагошката евиденција во училиштата. Повеќето ученици се во одделенска настава и имаат описни оценки и затоа добиените резултати се представени на дескриптивно ниво. Овие ученици имаат послаб интерес кон училишните постигнувања за разлика од нивните врсници, т.е. тие постигнуваат послаб училишен успех од врсниците. Ова е утврдено во секое одделение каде што беше извршено истражувањето т.е. кај секој ученик кој е обработен како ученик со ADHD (100%). Мал дел од учениците во текот на првото тромесечје од новата учебна година покажуваат

малку поголема заинтересираност кон училишните постигнувања, а во однос на дисциплината се однесуваат исто како и во моментот кога е извршено истражувањето.

3.2.2. Анализа и интерпретација на резултатите во однос на прифатеноста на учениците со ADHD од страна на врсниците

Како што беше горенаведено, поради недостиг на соодветна медицинска документација во училиштата во кои е спроведено истражувањето, идентификацијата на учениците со ADHD е направена врз основа на функционалната проценка на членовите на стручните тимови.

Покрај училишниот успех, ја анализираме и прифатеноста на овие ученици од страна на врсниците. За да утврдиме како се прифатени овие ученици од страна на врсниците ја користевме социометриската постапка, т.е. податоците кои ги добивме со обработка на социометриските матрици, социограмите и социометриските индекси. Од податоците од литературата ни е познато дека овие ученици можат да стекнат пријателство, но тешко им е да го одржуваат истото.

3.3. Анализа на резултатите добиени од социометриската постапка

3.3.1. Социометриски матрици – ОУ „Св. Кирил и Методиј“ – III¹ одд.

Врз основа на резултатите кои ги добивме од социометриската постапка утврдивме колку се прифатени учениците со ADHD од страна на врсниците кои се представени во социометриските матрици, социограмите и социометриските индекси за секое одделение одделно каде што беше извршено истражувањето.

Социометриска таблица, т.е. социометриската матрица, претставува статистичко прикажување на социометриските податоци. Секоја матрица има толку колони и редови колку што има испитаници. Во колоните се бележи од кого испитаникот добил гласови, а во редовите кого испитаникот го бира. Со ова ќе ја

утврдиме социјалната положба на учениците со ADHD како и социјалната положба на останатите ученици во одделението. Првата табела се однесува на социометрискиот критериум: **Со кого би сакал да седиш во клупа?** и на спротивниот критериум: **Со кого никогаш не би сакал да седиш во клупа и зошто?** За првиот критериум учениците можеа да изберат најмногу три ученици, а за спротивниот критериум еден ученик. Знакот + означува дека ученикот добил позитивен избор од друг ученик, а знакот – дека ученикот добил негативен избор од соучениците. Колку повеќе плусови(+) добива ученикот толку подобра социјална положба има тој во одделението. Имаше двајца отсутни ученици кои беа болни и тие не го пополнија прашалникот. Учениците се подредени во социометриската матрица според нивниот број во дневникот. Овие податоци ќе ни помогнат подоцна да ги пресметаме и социометриските индекси. Истото се однесува за секоја социометриска таблица која ќе ја направиме за ова и за другите одделенија каде што има вклучено ученици со ADHD.

Табела 1. Со кого би сакал да седиш во клупа & со кого никогаш не би сакал да седиш во клупа и зошто?

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	Σ+	Σ-
1					-			+						+				+	3	1
2					+		+						-						2	1
3	+										+								2	0
4							+			+									2	0
5								+						+	-				2	1
6								+			-					+			2	1
7				+	-					+									2	1
8					-						+							+	2	1
9		-					+								+				2	1
10				+	-		+												2	1
11		-			+											+			2	1
12			-											+					1	1
13		-					+			+									2	1
14	+				-							+							2	1
15				+						+									2	0
16					-			+			+							+	3	1
17					-			+								+		+	3	1
18	+				-			+									+		3	1
Σ+	3	0	0	3	2	0	5	6	0	4	3	1	0	3	1	3	1	4	39	
Σ-	0	3	1	0	8	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0		15

Забелешка: Со црвена боја се прикажани учениците со ADHD

Освен оваа социометриска матрица за ова одделение ќе прикажеме во понатамошниот дел уште три социометриски матрици со помош на кои ќе ја утврдиме социјалната положба на учениците во ова одделение. При изработка на останатите матрици користевме уште три позитивни и три негативни социометриски критериуми т.е. за секоја матрица беше користен еден позитивен и еден негативен критериум. За секој позитивен критериум учениците можеа да изберат максимум по тројца ученици, а за секој негативен критериум учениците можеа да изберат еден ученик. За следната социометриска матрица беше користен следниот позитивен критериум: **Со кого би сакал да се дружиш надвор од училиште?** и негативниот критериум: **Со кого не би сакал да се дружиш надвор од училиште?**

Табела 2. Со кого би сакал да се дружиш надвор од училиште & со кого не би сакал да се дружиш надвор од училиште?

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	Σ+	Σ-
1		-												+		+		+	3	1
2													-		+				1	1
3												+							1	0
4							+			+			+						3	0
5		-										+							1	0
6			+						-	+									2	1
7				+					-				+		+				3	1
8											-					+		+	2	1
9				+		-				+			+						3	1
10				+	-														1	1
11						+		+				-				+			3	1
12	+				+									+					3	0
13		-		+			+			+									3	1
14	+				-							+							2	1
15										+			+					-	2	1
16					-									+			+	+	3	1
17					-													+	1	1
18	+					+					-			+					3	1
Σ+	3	0	1	4	1	2	2	1	0	5	0	3	4	4	2	3	1	4	40	
Σ-	0	3	0	0	4	1	0	0	2	0	1	1	1	0	0	0	0	1		14

Забелешка: Со црвена боја се прикажани учениците со ADHD

За следната матрица го користевме критериумот: **Со кои ученици од одделението сакаш да учите заедно?** т.е. **Со кои ученици од одделението не сакаш да учите заедно?** Што се утврдува со секоја социометриска матрица е наведено кај

претходните социометриски матрици, а објаснети се и знаците кои се употребуваат во секоја матрица.

Табела 3. Со кои ученици од одделението сакаш да учите заедно & со кои ученици од одделението не сакаш да учите заедно?

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	Σ+	Σ-
1								+			-			+				+	3	1
2												-							0	1
3					+														1	0
4							+								+				2	0
5				+			+				+		-						3	1
6			+		-		+						+						3	1
7		-						+											1	1
8																+	+	+	3	0
9												-	+						1	1
10							+				-					+			2	1
11								+				-		+		+			3	1
12																			0	0
13		-					+			+									2	1
14	+				-							+							2	1
15		-		+					+										2	1
16							+					-		+				+	3	1
17							+				-								1	1
18	+		+		-		+												3	1
Σ+	2	0	2	2	1	0	5	6	1	1	1	1	2	3	1	3	1	3	35	
Σ-	0	3	0	0	3	0	0	0	0	0	3	4	1	0	0	0	0	0		14

Забелешка: Со црвена боја се прикажани учениците со ADHD

Следната социометриска матрица која е последна за ова одделение ја изработивме врз основа на критериумот: **Со кого би сакал да се дружиш во училиштето?** т.е. **Со кого не би сакал да се дружиш во училиште и зошто?** Кај претходните табели е објаснето што се утврдува со секоја социометриска матрица и што значи секој знак што се употребува во матрицата.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	Σ+	Σ-
1					-	+		+						+					3	1
2					+											-			1	1
3					-														0	1
4							+						+						2	0
5						+			-	+					+				3	1
6			+		-														1	1
7				+					+									+	3	0
8									+			-		+				+	3	1
9							+				-		+						2	1
10					-								+			+		+	3	1
11	+														-	+	+		3	1
12	+													+					2	0
13		-					+		+	+									3	1
14	+				-							+							2	1
15				+							-		+						2	1
16								+						+				+	3	0
17					-			+								+		+	3	1
18	+							+			-						+		3	1
Σ+	4	0	1	2	1	2	3	4	3	2	0	1	4	4	1	3	2	5	42	
Σ-	0	1	0	0	6	0	0	0	1	0	3	1	0	0	1	1	0	0		14

Забелешка: Со црвена боја се прикажани учениците со ADHD

Врз основа на овие матрици можеме да го утврдиме социјалниот статус на учениците во ова одделение, а тие ќе ни помогнат и да ги пресметаме социометриските индекси врз основа на кои ќе ја утврдиме и каква е социјалната клима во одделението. Истата постапка ја повторивме во сите одделенија каде што има вклучени ученици со ADHD при што беа користени истите социометриски критериуми при изработка на социометриските матрици.

Освен преку социометриските матрици социјалниот статус на учениците во едно одделение можеме да го утврдиме и преку социограм. Социограмот представува шематски приказ на позитивните и негативните гласови кои еден ученик ги дава и ги добива од соучениците во едно одделение. Бидејќи има поголем број на ученици во едно одделение за секое одделение каде што беше спроведено истражувањето

изработивме по два социограми, т.е. социограм на позитивните избори во едно одделение и социограм на негативните избори во едно одделение.

3.3.2. Социометриски матрици ОУ „Св. Кирил и Методиј“ – П⁴ одд

Социометриска таблица т.е. социометриската матрица претставува статистичко прикажување на социометриските податоци. Секоја матрица има толку колони и редови колку што има испитаници. Во колоните се бележи од кого испитаникот добил гласови, а во редовите кого испитаникот го бира. Со ова ќе ја утврдиме социјалната положба на учениците со ADHD како и социјалната положба на останатите ученици во одделението. Првата табела се однесува на социометрскиот критериум: **Со кого би сакал да седиш во клупа?** и на спротивниот критериум: **Со кого никогаш не би сакал да седиш во клупа и зошто?** За првиот критериум учениците можеа да изберат најмногу три ученици, а за спротивниот критериум еден ученик. Знакот + означува дека ученикот добил позитивен избор од друг ученик, а знакот – дека ученикот добил негативен избор од соучениците. Колку повеќе плусови(+) добива ученикот толку подобра социјална положба има тој во одделението. Учениците се подредени во социометриската матрица според нивниот број во дневникот. Овие податоци ќе ни помогнат подоцна да ги пресметаме и социометриските индекси. Истото се однесува за секоја социометриска таблица која ќе ја направиме за ова и за другите одделенија каде што има вклучено ученици со ADHD. Немаше отсутни ученици што значи дека секој ученик го пополни социометрскиот прашалник.

Табела 1. Со кого би сакал да седиш во клупа & со кого никогаш не би сакал да седиш во клупа и зошто?

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	Σ+	Σ-
1						+						+		-							+					3	1
2				+										-										+	+	3	1
3													+		+								-	+		3	1
4								+													+		-		+	3	1
5									+				+			+		-								3	1
6	+																			+			-		+	3	1
7				+				+																	+	3	0
8	-			+															+							2	1
9										+						+							-			2	1
10									+				+										-			2	1
11									+					-												1	1
12						+											+				+		-			3	1
13			+						+						+								-			3	1
14																+							-			1	1
15			+						+				+	-												3	1
16									+		+												-			2	1
17	+							+						-				+								3	1
18				+													+				+		-			3	1
19				+				+						-						+						3	1
20				+				+											+				-			3	1
21				+				+											+				-			3	1
22	+																	-							+	2	1
23									+		-													+		2	1
24														-								+			+	2	1
25		+																	+				-		+	3	1
Σ+	3	1	2	7	0	2	1	5	7	0	2	1	4	1	2	3	2	1	3	2	4	1	0	3	7	64	
Σ-	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	7	0	0	0	2	0	0	0	0	13	0	0		24

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

Освен оваа социометриска матрица за ова одделение ќе прикажеме во понатамошниот дел уште три социометриски матрици со помош на кои ќе ја утврдиме социјалната положба на учениците во ова одделение. При изработка на останатите матрици користевме уште три позитивни и три негативни социометриски критериуми т.е. за секоја матрица беше користен еден позитивен и еден негативен критериум. За секој позитивен критериум учениците можеа да изберат максимум по тројца ученици, а за секој негативен критериум учениците можеа да изберат еден ученик. За следната

социометриска матрица беше користен следниот позитивен критериум: **Со кого би сакал да се дружиш надвор од училиште?** и негативниот критериум: **Со кого не би сакал да се дружиш надвор од училиште?**

Табела 2. Со кого би сакал да се дружиш надвор од училиште & со кого не би сакал да се дружиш надвор од училиште?

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	Σ+	Σ-
1												-									+					1	1
2																										0	0
3																										1	0
4								+				-														1	1
5									+		+	-														2	1
6	+						+													+			-			3	1
7																	+							-		1	1
8						-																			+	1	1
9											+					+										2	0
10														-		+										1	1
11																				-						0	1
12	+																						-			1	1
13																										0	0
14																+							-			1	1
15									+			-														1	1
16					+				+		+			-												3	1
17																							-			0	1
18												+		-			+				+					3	1
19								+																		1	0
20																			-							0	1
21												+		-												1	1
22									+		-													+		2	1
23													-									+			+	2	1
24			+																				-			1	1
25																										0	0
Σ+	2	0	1	0	1	0	1	2	4	0	3	2	0	0	0	3	2	0	0	1	2	1	0	1	2	28	
Σ-	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	3	2	4	0	0	0	1	0	1	0	0	5	1	0		19

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

За следната матрица го користевме критериумот: **Со кои ученици од одделението сакаш да учите заедно? т.е. Со кои ученици од одделението не сакаш да учите заедно?** Што се утврдува со секоја социометриска матрица е наведено кај

претходните социометриски матрици, а објаснети се и знаците кои се употребуваат во секоја матрица.

Табела 3. Со кои ученици од одделението сакаш да учите заедно & со кои ученици од одделението не сакаш да учите заедно?

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	Σ+	Σ-
1						+														+	+		-			3	1
2																							-			0	1
3				+										-						+				+		3	1
4																							-			0	1
5				+														-							+	2	1
6	+			+													-								+	3	1
7	+	-																								1	1
8	-			+															+							2	1
9											+					+							-			2	1
10					+										+							-		+		3	1
11					+									-												1	1
12	+					+															+		-			3	1
13		+												-												1	1
14																+							-			1	1
15		+											+	-												2	1
16					+			+		+													-			3	1
17	+																						-			1	1
18														-									+			1	1
19				+				+												+			-			3	1
20							+																			1	0
21	+										+						-								+	3	1
22								+															-	+		2	1
23		-																				0			+	2	1
24			+												+				+				-			3	1
25																										0	0
Σ+	5	2	1	5	3	2	1	1	2	0	2	1	1	0	2	2	0	0	2	3	2	1	1	3	4	46	
Σ-	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	2	1	0	0	0	1	11	0	0		23

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

Во последната матрица ќе го користиме критериумот: Со кого би сакал да се дружиш во училиштето? и спротивниот критериум: Со кого не би сакал да се дружиш во училиштето и зошто?

Табела 4. Со кого би сакал да се дружиш во училиштето & со кого не би сакал да се дружиш во училиштето?

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	Σ ⁺	Σ [−]
1				+		+													-		+					3	1
2										-												+		+		2	1
3																				+		+	-	+		3	1
4							+														+		-		+	3	1
5														-												0	1
6	+																						-			1	1
7				+																						1	0
8	-			+																						1	1
9											+					+							-			2	1
10									+					-												1	1
11																							-			0	1
12	+																						-			1	1
13																							-			0	1
14																+							-			1	1
15												-														0	1
16					+				+		+												-			3	1
17														-												0	1
18	+											+														2	0
19																					+		-			1	1
20	+																						-			1	1
21									+	+				-										+		3	1
22									+														-	+		2	1
23														-								+			+	2	1
24			+																				-			1	1
25																										0	0
Σ ⁺	4	0	1	3	1	1	1	0	4	1	2	1	0	0	0	2	0	0	0	1	3	3	0	4	2	34	
Σ [−]	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	5	0	0	0	0	1	0	0	0	13	0	0		22

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

Врз основа на овие матрици можеме да го утврдиме социјалниот статус на учениците во ова одделение, а тие ќе ни помогнат и да ги пресметаме социометриските индекси врз основа на кои ќе ја утврдиме и каква е социјалната клима во одделението. Истата постапка ја повторивме во сите одделенија каде што има вклучени ученици со ADHD при што беа користени истите социометриски критериуми при изработка на социометриските матрици.

Освен преку социометриските матрици социјалниот статус на учениците во едно одделение можеме да го утврдиме и преку социограм. Социограмот представува шематски приказ на позитивните и негативните гласови кои еден ученик ги дава и ги

добива од соучениците во едно одделение. Бидејќи има поголем број на ученици во едно одделение за секое одделение каде што беше спроведено истражувањето изработивме по два социограми, т.е. социограм на позитивните избори во едно одделение и социограм на негативните избори во едно одделение.

3.3.3.Социометриски матрици ОУ „Св.Кирил и Методиј“-П¹ одд.

Социометриска таблица т.е. социометриската матрица претставува статистичко прикажување на социометриските податоци. Секоја матрица има толку колони и редови колку што има испитаници. Во колоните се бележи од кого испитаникот добил гласови, а во редовите кого испитаникот го бира. Со ова ќе ја утврдиме социјалната положба на учениците со ADHD како и социјалната положба на останатите ученици во одделението. Првата табела се однесува на социометрскиот критериум: **Со кого би сакал да седиш во клупа?** и на спротивниот критериум: **Со кого никогаш не би сакал да седиш во клупа и зошто?** За првиот критериум учениците можеа да изберат најмногу три ученици, а за спротивниот критериум еден ученик. Знакот + означува дека ученикот добил позитивен избор од друг ученик, а знакот – дека ученикот добил негативен избор од соучениците. Колку повеќе плусови(+) добива ученикот толку подобра социјална положба има тој во одделението. Учениците се подредени во социометриската матрица според нивниот број во дневникот. Овие податоци ќе ни помогнат подоцна да ги пресметаме и социометриските индекси. Истото се однесува за секоја социометриска таблица која ќе ја направиме за ова и за другите одделенија каде што има вклучено ученици со ADHD. Немаше отсутни ученици што значи дека секој ученик го пополни социометрскиот прашалник.

Табела 1. Со кого би сакал да седиш во клупа & со кого никогаш не би сакал да седиш во клупа и зошто?

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	Σ+	Σ-
1		-			+									+						+		3	1
2				-								+				+	+					3	1
3										+	+			-		+						3	1
4												+										1	0
5	+	+										+										3	0
6					+				-			+					+					3	1
7	+	+						+												-		3	1
8				-							+		+									2	1
9	+			-							+											2	1
10											+				+	+					-	3	1
11													+			+					-	2	1
12		+		-	+															+		3	1
13			+	-							+											2	1
14	+				+												+			-		3	1
15											+		+									3	0
16	+	+		-									+									3	1
17	+	+			+																-	3	1
18			+										+	-		+						3	1
19			+	-												+		+				3	1
20		+										+					+				-	3	1
21	+				-																	1	1
Σ+	7	6	3	0	5	0	0	1	0	2	6	5	5	1	0	6	4	1	0	2	0	55	
Σ-	0	1	0	7	1	0	0	0	1	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2	4		18

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

Освен оваа социометриска матрица за ова одделение ќе прикажеме во понатамошниот дел уште три социометриски матрици со помош на кои ќе ја утврдиме социјалната положба на учениците во ова одделение. При изработка на останатите матрици користевме уште три позитивни и три негативни социометриски критериуми т.е. за секоја матрица беше користен еден позитивен и еден негативен критериум. За секој позитивен критериум учениците можеа да изберат максимум по тројца ученици, а за секој негативен критериум учениците можеа да изберат еден ученик. За следната социометриска матрица беше користен следниот позитивен критериум: **Со кого би сакал да се дружиш надвор од училиште?** и негативниот критериум: **Со кого не би сакал да се дружиш надвор од училиште?**

Табела 2. Со кого би сакал да се дружиш надвор од училиште & со кого не би сакал да се дружиш надвор од училиште?

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	$\Sigma +$	$\Sigma -$
1					-	+														+		2	1
2												+					+			+		3	0
3		-											+									1	1
4																						0	0
5																						0	0
6		+																				1	0
7	+	+															-					2	1
8				-												+						1	1
9	+	+		-	+																	3	1
10				-																		0	1
11												-				+		+				2	1
12		+		-	+															+		3	1
13											+											1	0
14	+																+			-		2	1
15																						0	0
16				-																		0	1
17	+								-													1	1
18													+	-		+						2	1
19							-				+											1	1
20					-	+																1	1
21						+						-										1	1
$\Sigma +$	4	4	0	0	2	3	0	0	0	0	2	1	2	0	0	3	2	1	0	3	0	27	
$\Sigma -$	0	1	0	5	2	0	1	0	1	0	0	2	0	1	0	0	1	0	0	1	0		15

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

За следната матрица го користевме критериумот: Со кои ученици од одделението сакаш да учите заедно? т.е. Со кои ученици од одделението не сакаш да учите заедно? Што се утврдува со секоја социометриска матрица е наведено кај претходните социометриски матрици, а објаснети се и знаците кои се употребуваат во секоја матрица.

Табела 3. Со кои ученици од одделението сакаш да учите заедно & со кои ученици од одделението не сакаш да учите заедно?

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	Σ+	Σ-
1		+																				1	0
2	+				+															+		3	0
3											+											1	0
4									-	+			+									2	1
5		+																				1	0
6																				+	-	1	1
7																				-		0	1
8											+		+			+			-			3	1
9		+		-																		1	1
10													+									1	0
11										+											-	1	1
12																	+					1	0
13			+	-							+											2	1
14	+	-																		+		2	1
15																						0	0
16		+										+	+								-	3	1
17														-								0	1
18			+										+	-		+						3	1
19		-		-												+						1	1
20									+					+							+	3	1
21		+																		-		1	1
Σ+	2	5	2	0	1	0	0	0	1	2	3	1	5	1	0	3	1	0	0	3	1	31	
Σ-	0	2	0	3	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2	0	0	0	0	1	2	3		14

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

Во последната матрица ќе го користиме критериумот: Со кого би сакал да се дружиш во училиштето? и спротивниот критериум: Со кого не би сакал да се дружиш во училиштето и зошто?

Табела 4. Со кого би сакал да се друиш во училиштето & со кого не би сакал да се друиш во училиштето?

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	Σ+	Σ-
1					+									+								2	0
2	+																+			+		3	0
3											+					+				-		2	1
4	-								+													1	1
5	+											+					+				-	3	1
6		+			+												+			-		3	1
7	+	+						+												-		3	1
8			+						-				+									2	1
9				+																		1	0
10						-																0	1
11																+		+			-	2	1
12				-													+					1	1
13																						0	0
14	+											-								+		2	1
15																						0	0
16	+	+									+								-			3	1
17																						0	0
18				-					+				+			+						3	1
19				-							+					+						2	1
20		+			+							+									-	3	1
21									-					+								1	1
Σ+	5	4	1	1	3	1	0	1	1	1	3	2	2	2	0	4	4	1	0	2	0	37	
Σ-	1	0	0	3	0	0	0	0	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	3	3		15

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

Врз основа на овие матрици можеме да го утврдиме социјалниот статус на учениците во ова одделение, а тие ќе ни помогнат и да ги пресметаме социометриските индекси врз основа на кои ќе ја утврдиме и каква е социјалната клима во одделението. Истата постапка ја повторивме во сите одделенија каде што има вклучени ученици со ADHD при што беа користени истите социометриски критериуми при изработка на социометриските матрици.

Освен преку социометриските матрици социјалниот статус на учениците во едно одделение можеме да го утврдиме и преку социограм. Социограмот представува шематски приказ на позитивните и негативните гласови кои еден ученик ги дава и ги добива од соучениците во едно одделение. Бидејќи има поголем број на ученици во едно одделение за секое одделение каде што беше спроведено истражувањето изработивме по два социограми, т.е. социограм на позитивните избори во едно одделение и социограм на негативните избори во едно одделение.

3.3.4. Социометриски матрици ОУ „Св.Кирил н Методиј“-II³ одд.

Социометриска таблица т.е. социометриската матрица претставува статистичко прикажување на социометриските податоци. Секоја матрица има толку колони и редови колку што има испитаници. Во колоните се бележи од кого испитаникот добил гласови, а во редовите кого испитаникот го бира. Со ова ќе ја утврдиме социјалната положба на учениците со ADHD како и социјалната положба на останатите ученици во одделението. Првата табела се однесува на социометрскиот критериум: **Со кого би сакал да седиш во клупа?** и на спротивниот критериум: **Со кого никогаш не би сакал да седиш во клупа и зошто?** За првиот критериум учениците можеа да изберат најмногу три ученици, а за спротивниот критериум еден ученик. Знакот + означува дека ученикот добил позитивен избор од друг ученик, а знакот – дека ученикот добил негативен избор од соучениците. Колку повеќе плусови(+) добива ученикот толку подобра социјална положба има тој во одделението. Учениците се подредени во социометриската матрица според нивниот број во дневникот. Овие податоци ќе ни помогнат подоцна да ги пресметаме и социометриските индекси. Истото се однесува за секоја социометриска таблица која ќе ја направиме за ова и за другите одделенија каде што има вклучено ученици со ADHD. Имаше седум отсутни ученици кои беа болни и доколку и тие го пополнеа прашалникот можеби ќе добиевме поинакви вредности за социјалниот статус на учениците како и за социјалната клима во одделението.

Табела 1. Со кого би сакал да седиш во клупа & со кого никогаш не би сакал да седиш во клупа и зошто?

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	Σ+	Σ-
1				+				+				-	+							3	1
2								+	+										-	2	1
3		+						+							+				-	3	1
4								+			+		+						-	3	1
5	-															+				1	1
6								+	+										-	2	1
7	+							+											-	2	1
8				+			-						+							2	1
9		+				+						-								2	1
10												-	+			+				2	1
11				+	-								+			+				3	1
12											-					+				1	1
13				+												+				2	0
14						+									+				-	2	1
15						+		+	+	-										3	1
16										+			+					-		2	1
17	+				-				+							+				3	1
18				+	-											+				2	1
19							+				+									2	0
Σ+	2	2	0	5	0	3	1	7	4	1	2	0	6	0	2	7	0	0	0	40	
Σ-	1	0	0	0	3	0	1	0	0	1	1	3	0	0	0	0	0	1	6		17

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

Освен оваа социометриска матрица за ова одделение ќе прикажеме во понатамошниот дел уште три социометриски матрици со помош на кои ќе ја утврдиме социјалната положба на учениците во ова одделение. При изработка на останатите матрици користевме уште три позитивни и три негативни социометриски критериуми т.е. за секоја матрица беше користен еден позитивен и еден негативен критериум. За секој позитивен критериум учениците можеа да изберат максимум по тројца ученици, а за секој негативен критериум учениците можеа да изберат еден ученик. За следната социометриска матрица беше користен следниот позитивен критериум: **Со кого би сакал да се дружиш надвор од училиште?** и негативниот критериум: **Со кого не би сакал да се дружиш надвор од училиште?**

Табела 2. Со кого би сакал да се дружиш надвор од училиште & со кого не би сакал да се дружиш надвор од училиште?

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	Σ+	Σ-
1				+				+					+							3	0
2									+											1	0
3		+				+														2	0
4											+		+			+			-	3	1
5												-		+						1	1
6								+	+					-						2	1
7						+								+						2	1
8				+		+								+						3	0
9		+				+				-										2	1
10											+	-	+			+				3	1
11				+								-				+	+			3	1
12											-					+				1	1
13				+												+				2	0
14		-	+																+	2	1
15							+		+			-								2	1
16																				0	0
17				+			+												-	2	1
18		+		+									+							3	0
19			-				+				+									2	1
Σ+	0	3	1	6	0	4	3	2	3	0	3	0	4	3	0	5	1	0	1	39	
Σ-	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	4	0	1	0	0	0	0	2		12

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

За следната матрица го користевме критериумот:Со кои ученици од одделението сакаш да учите заедно? т.е. Со кои ученици од одделението не сакаш да учите заедно? Што се утврдува со секоја социометриска матрица е наведено кај претходните социометриски матрици, а објаснети се и знаците кои се употребуваат во секоја матрица.

Табела 3. Со кои ученици од одделението сакаш да учите заедно & со кои ученици од одделението не сакаш да учите заедно?

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	$\Sigma+$	$\Sigma-$
1				+				+					+						-	3	1
2			+			+			+			-								3	1
3		+						+	+					-						3	1
4											+		+				+		-	3	1
5						+		+			+						-			3	1
6							+	+						-						2	1
7						+			+					+					-	3	1
8						+	-						+							2	1
9		+				+												-		2	1
10											+	-				+				2	1
11				+										-		+				2	1
12																				0	0
13	+			+															-	2	1
14			-				+	+							+					3	1
15						+			+			-								2	1
16				+							+			-			+			3	1
17				+	-				+									+		3	1
18										+		-	+				+			3	1
19							+				+	-					+			3	1
$\Sigma+$	1	2	1	5	0	6	3	5	5	1	5	0	4	1	1	2	4	1	0	47	
$\Sigma-$	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	5	0	4	0	0	1	1	4		18

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

Во последната матрица ќе го користиме критериумот: **Со кого би сакал да се дружиш во училиштето?** и спротивниот критериум: **Со кого не би сакал да се дружиш во училиштето и зошто?**

Табела 4. Со кого би сакал да се дружиш во училиштето & со кого не би сакал да се дружиш во училиштето?

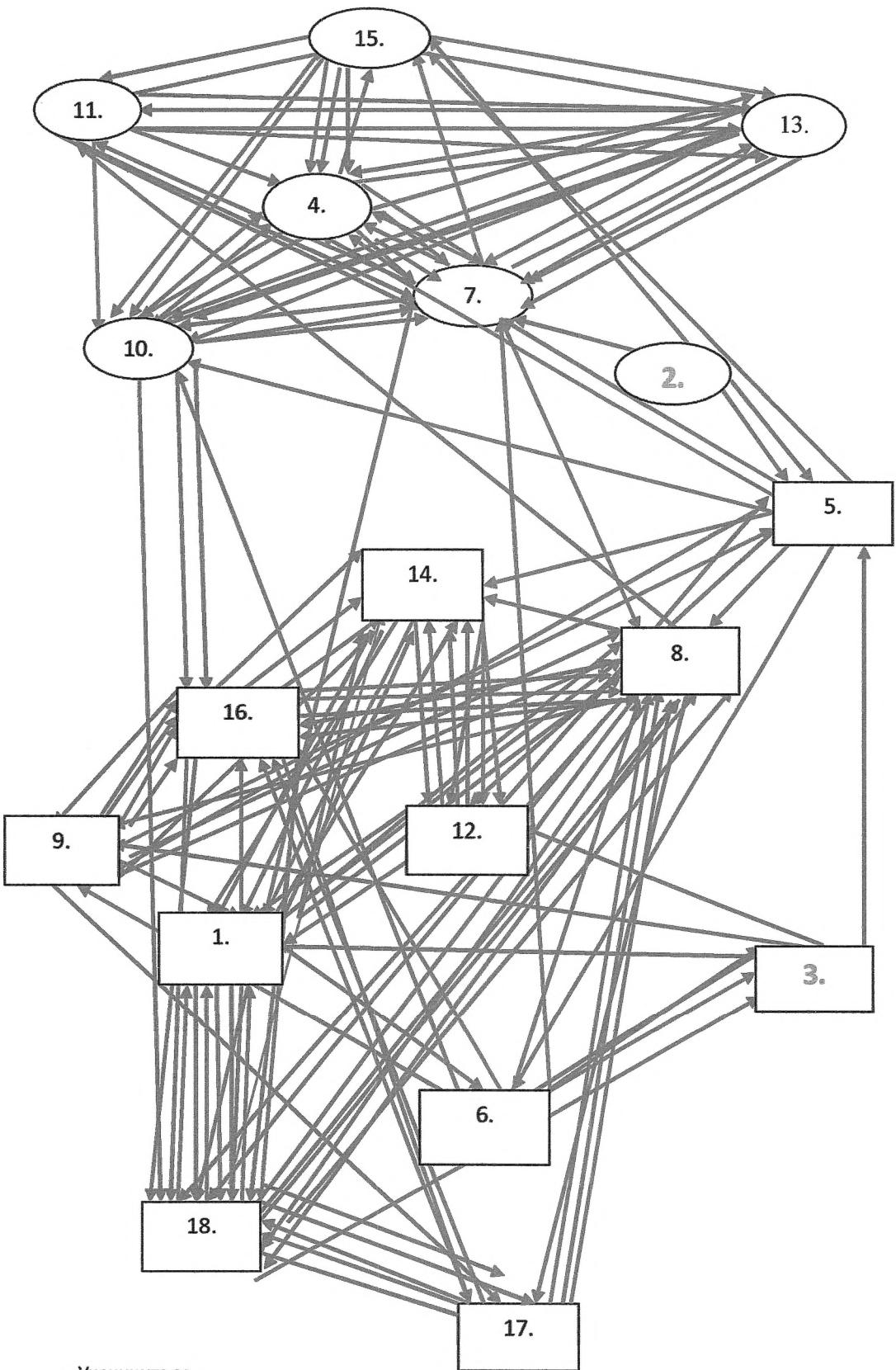
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	Σ+	Σ-
1				+				+				-	+							3	1
2							+		+										-	2	1
3	+				-			+												2	1
4													+				+		-	2	1
5	-					+														1	1
6								+												1	0
7						+		+				-								2	1
8					+	+	-													2	1
9					-		+	+							+					3	1
10								+				-				+				2	1
11	+		-	+												+				3	1
12																				0	0
13				+	-											+				2	1
14										+										1	0
15			-			+			+							+				3	1
16				+							+			-			+			3	1
17									+		+			-		+				3	1
18		+									+	-					+			3	1
19					+		+				+	-								3	1
Σ+	2	1	0	4	2	4	3	6	3	1	4	0	2	0	1	4	4	0	0	41	
Σ-	1	0	2	0	3	0	1	0	0	0	0	5	0	2	0	0	0	0	2		16

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

Врз основа на овие матрици можеме да го утврдиме социјалниот статус на учениците во ова одделение, а тие ќе ни помогнат и да ги пресметаме социометриските индекси врз основа на кои ќе ја утврдиме и каква е социјалната клима во одделението. Истата постапка ја повторивме во сите одделенија каде што има вклучени ученици со ADHD при што беа користени истите социометриски критериуми при изработка на социометриските матрици.

Освен преку социометриските матрици социјалниот статус на учениците во едно одделение можеме да го утврдиме и преку социограм. Социограмот представува шематски приказ на позитивните и негативните гласови кои еден ученик ги дава и ги добива од соучениците во едно одделение. Бидејќи има поголем број на ученици во едно одделение за секое одделение каде што беше спроведено истражувањето изработивме по два социограми, т.е. социограм на позитивните избори во едно одделение и социограм на негативните избори во едно одделение.

3.3.1.1. Позитивен социограм III¹ отделение

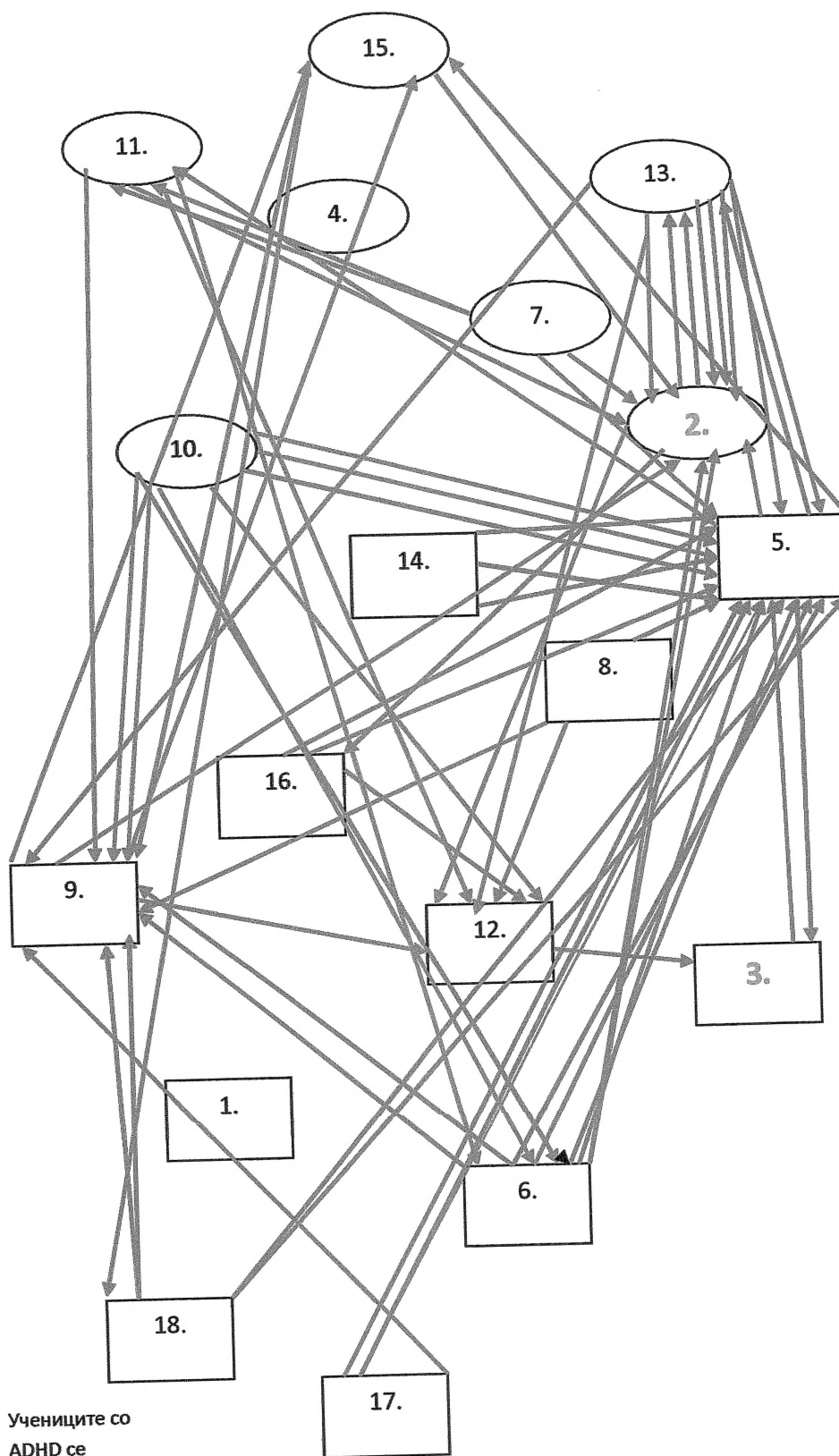

момчиња

девојчиња

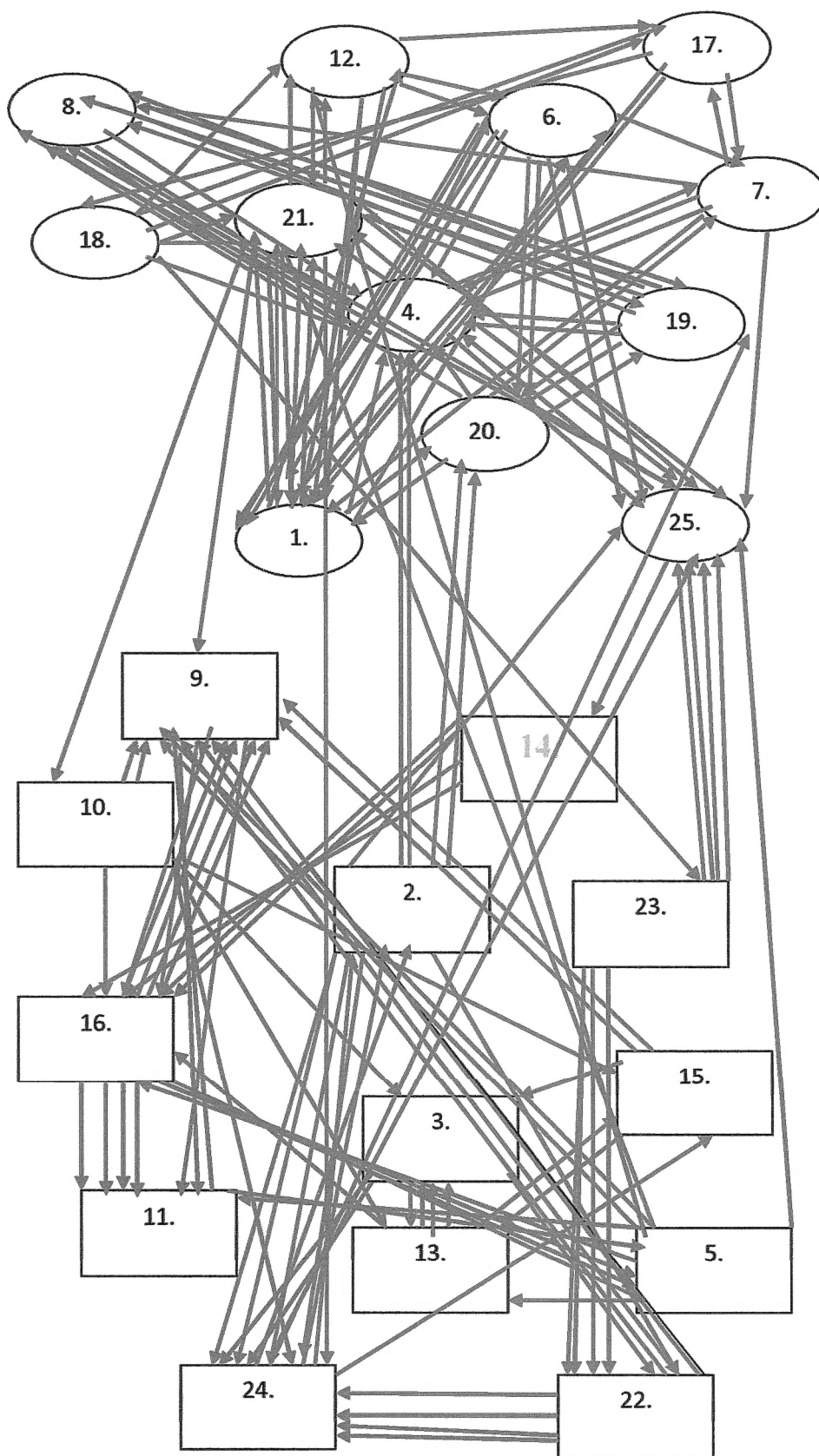
Учениците со ADHD се прикажани со црвена боја и се болдирани

3.3.1.2. Негативен социограм III¹ одделение

Учениците со ADHD се прикажани со црвена боја и се болдирани

3.3.2.1. Позитивен социограм П⁴ одделение

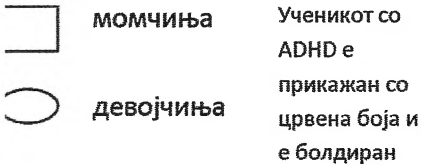
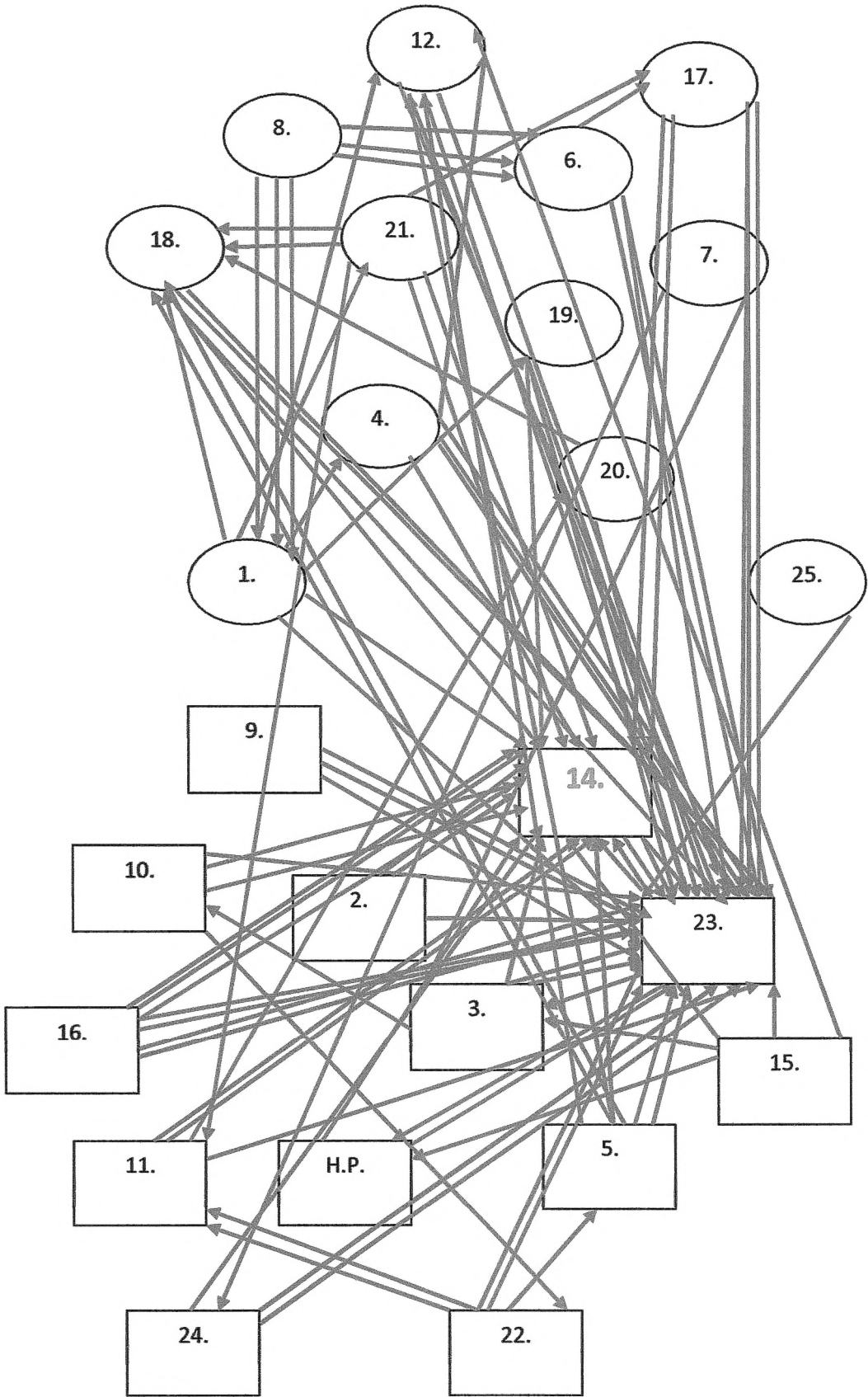

момчиња

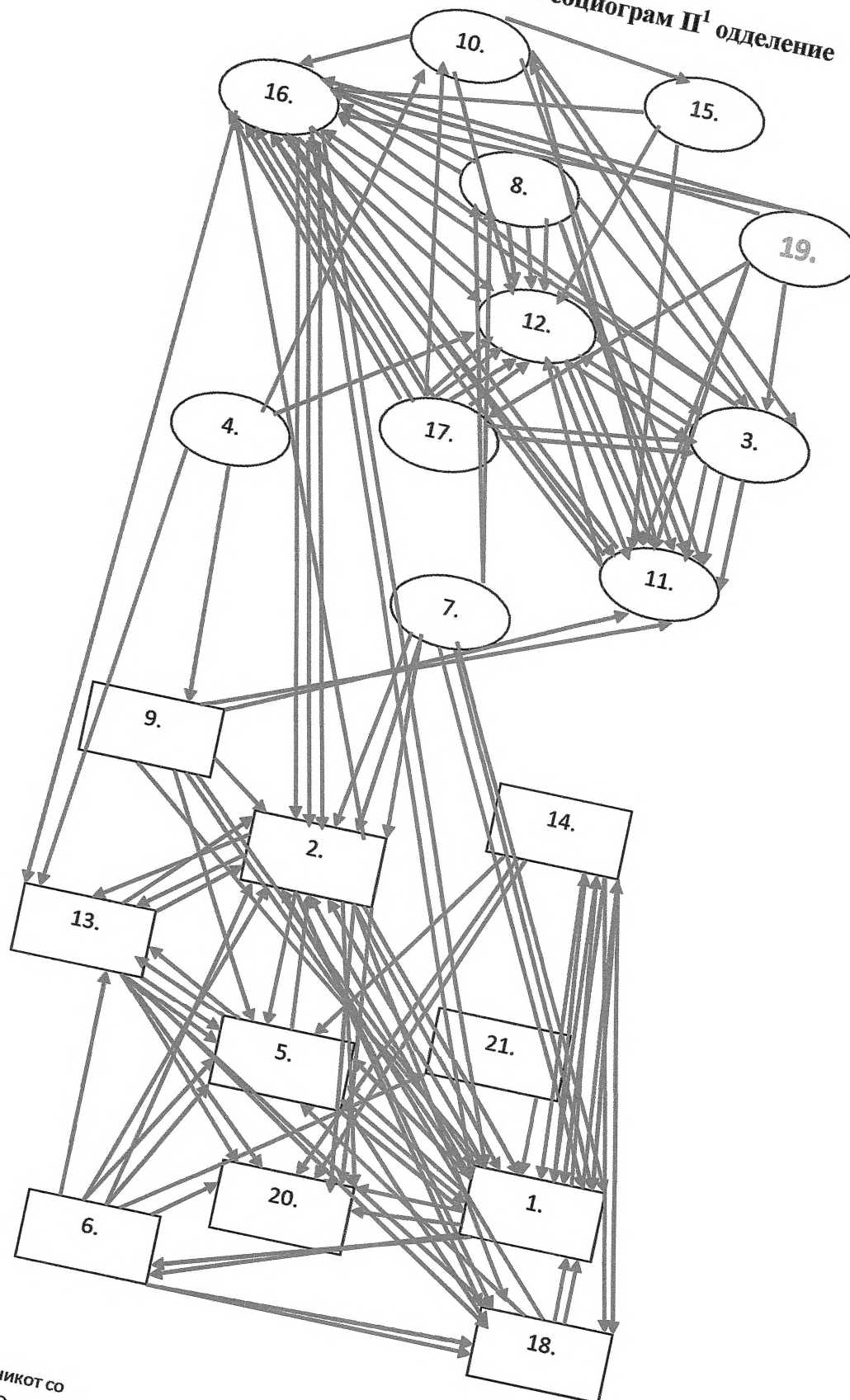
девојчиња

Ученикот со
ADHD е
прикажан со
црвена боја и
е болдиран

3.3.2.2. Негативен социограм П⁴ отделение

3.3.3.1. Позитивен социограм П¹ одделение

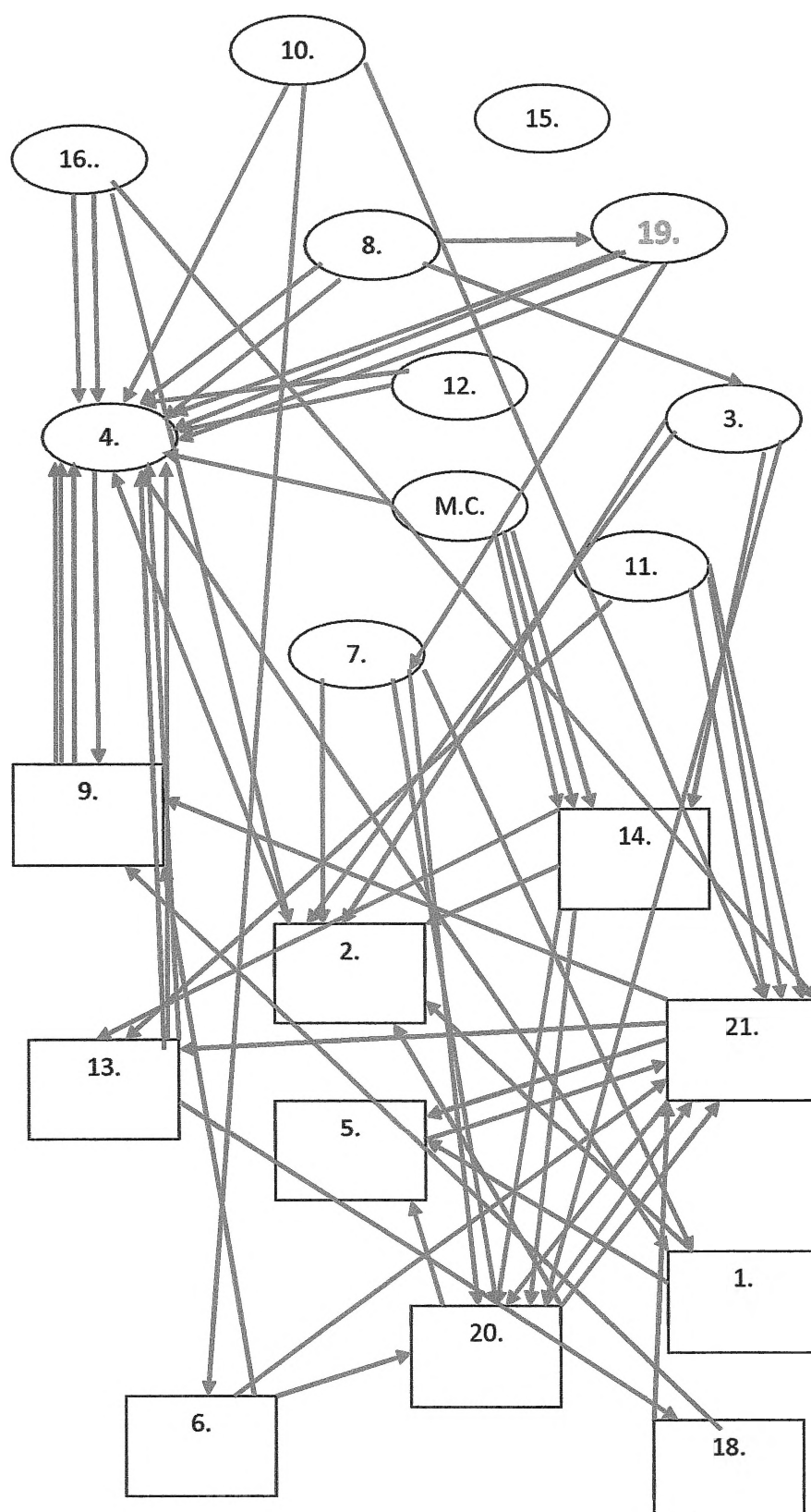

□ момчиња

○ девојчиња

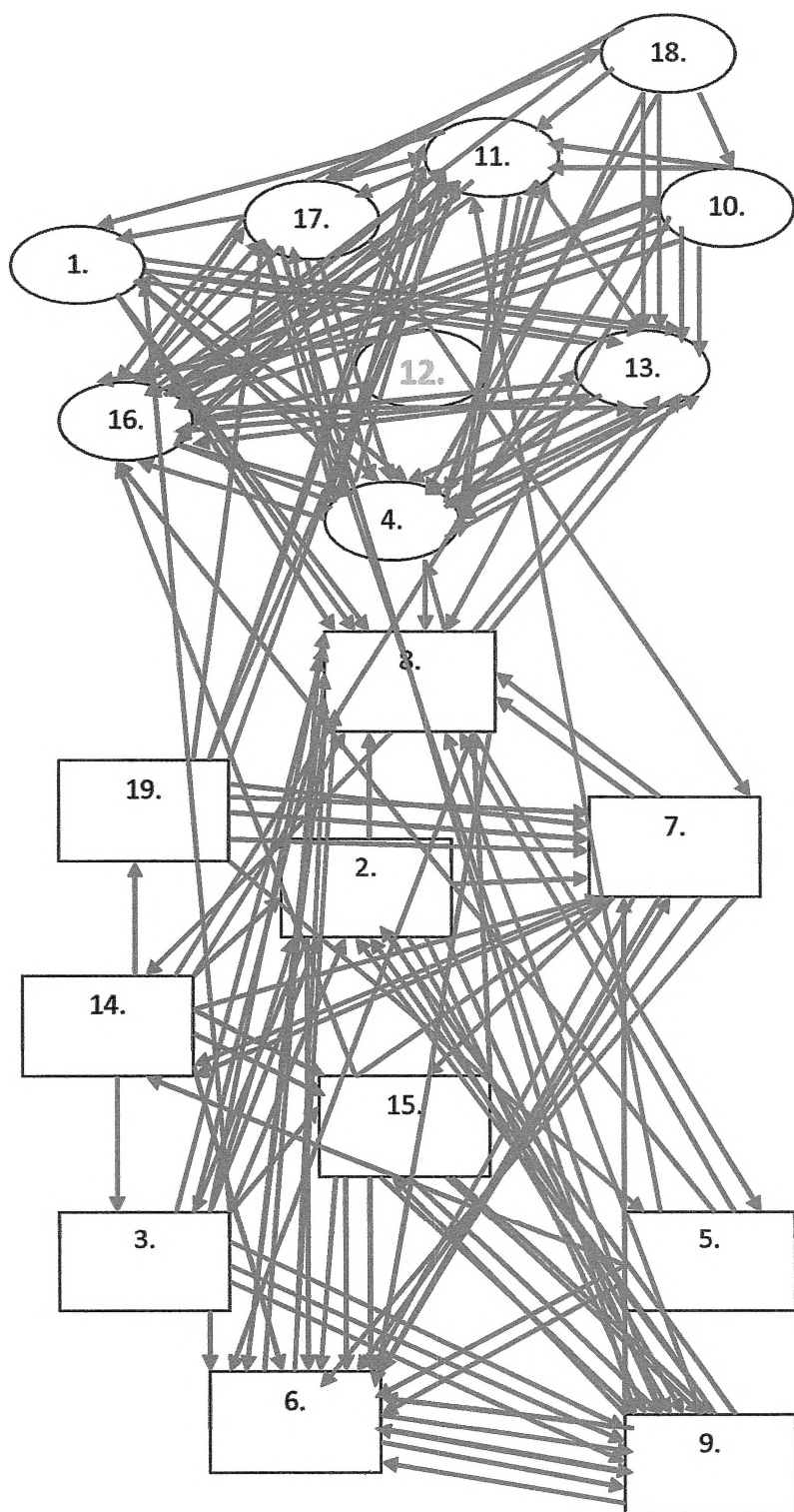
Ученикот со
ADHD е
прикажан со
црвена боја и
е болдиран

3.3.3.2. Негативен социограм П¹ одделение

Ученикот со
ADHD е
прикажан со
црвена боја и
е болдиран

3.3.4.1. Позитивен социограм П³ отделение

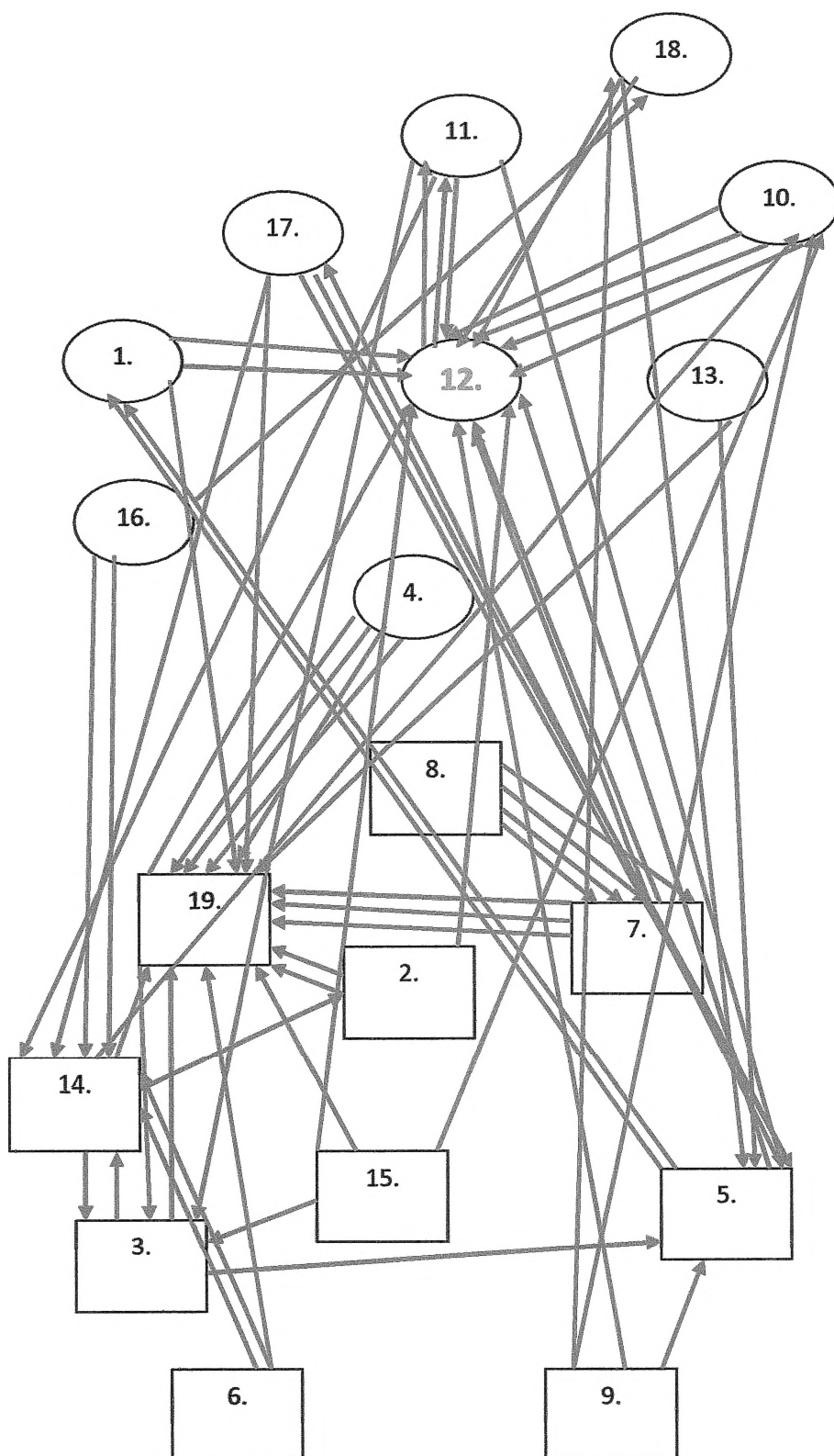
момчиња

Ученикот со
ADHD е
прикажан со
црвена боја и
е болдиран

девојчиња

3.3.4.2. Негативен социограм П³ одделение

момчиња

девојчиња

Ученикот со
ADHD е
прикажан со
црвена боја и
е болдиран

3.3.1.1.1. Социометриски индекси за III¹ отделение

Како што беше горенаведено врз основа на податоците во социометриските матрици ги пресметавме и социометриските индекси. Овие индекси се делат на **групни** и **индивидуални индекси**.

Индексот на групна експанзија (IGE) означува просечен број на позитивни гласови во групата. Колку е поголем индексот на групна експанзија толку се подобри односите меѓу членовите на групата.

IGE -индекс на групна експанзија

$$IGE = \frac{\sum X}{N}$$

$\sum X$ -вкупен број на позитивни гласови во групата

N-број на испитаници

$$IGE = \frac{156}{18} \quad IGE = 8,66$$

Индексот на групна тензија (IGT) означува просечен број на негативни гласови во групата. Поголем индекс на групна тензија означува поголема напнатост во групата, нетрпеливост и затегнатост во меѓусебните односи.

IGT-индекс на групна тензија

$$IGT = \frac{\sum Y}{N}$$

$\sum Y$ -вкупен број на негативни гласови во групата

$$IGT = \frac{57}{18} \quad IGT = 3,16$$

Од добиениот резултат може да заклучиме дека во ова одделение имаме групна тензија бидејќи група чиј што индекс се движи од 1,5-3,5 е група во која има групна тензија.

Индексот на групна афективна атмосфера покажува каков е односот меѓу позитивните и негативните гласови во групата. Овој индекс се движи од 0-100. Ако индексот е поголем од 50 во групата има повеќе позитивни отколку негативни гласови што укажува на подобра атмосфера во групата.

IAA-индекс на групна афективна атмосфера

$$IAA = \frac{\sum X}{\sum X + \sum Y}$$

$$IAA = \frac{156}{213}$$

$$IAA = 0,73$$

Индексот на социјалниот статус (ISS) го означува социјалниот статус кој секој член на групата ја има во истата таа група. Овој индекс се движи од -1 до +1.

ISS-индекс на социјалниот статус

$$ISS = \frac{\sum X - \sum Y}{N - 1}$$

$ISS1 = \frac{12 - 0}{18 - 1}$	$ISS1 = 0,70$	$ISS2 = \frac{0 - 10}{18 - 1}$	$ISS2 = -0,6$	$ISS3 = \frac{4 - 1}{18 - 1}$	$ISS3 = 0,17$
$ISS4 = \frac{11 - 0}{18 - 1}$	$ISS4 = 0,61$	$ISS5 = \frac{5 - 21}{18 - 1}$	$ISS5 = -0,94$	$ISS6 = \frac{4 - 1}{18 - 1}$	$ISS6 = 0,17$
$ISS7 = \frac{15 - 0}{18 - 1}$	$ISS7 = 0,88$	$ISS8 = \frac{16 - 0}{18 - 1}$	$ISS8 = 0,94$	$ISS9 = \frac{4 - 3}{18 - 1}$	$ISS9 = 0,05$
$ISS10 = \frac{12 - 0}{18 - 1}$	$ISS10 = 0,70$	$ISS11 = \frac{4 - 8}{18 - 1}$	$ISS11 = -0,23$	$ISS12 = \frac{6 - 7}{18 - 1}$	$ISS12 = -0,05$
$ISS13 = \frac{10 - 3}{18 - 1}$	$ISS13 = 0,41$	$ISS14 = \frac{14 - 0}{18 - 1}$	$ISS14 = 0,82$	$ISS15 = \frac{5 - 2}{18 - 1}$	$ISS15 = 0,17$
$ISS16 = \frac{12 - 1}{18 - 1}$	$ISS16 = 0,64$	$ISS17 = \frac{5 - 0}{18 - 1}$	$ISS17 = 0,29$	$ISS18 = \frac{16 - 1}{18 - 1}$	$ISS18 = 0,88$

IGK-индекс на групна кохезија

$$IGK = \frac{P1}{P2}$$

P1-број на дадени заемно позитивни гласови

P2-број на можни заемни гласови

$$P2 = \frac{N(N-1)}{2}$$

$$P2 = \frac{18(18-1)}{2}$$

$$P2 = \frac{306}{2}$$

$$P2 = 153$$

$$IGK = \frac{27}{153}$$

$$IGK = 0,17$$

Индексот на прифаќање (IP) кој исто така е индивидуален индекс претставува просечен број на позитивни гласови кој ги добива еден поединец во групата врз основа

на што се гледа колку е тој поединец популарен во групата. Овој индекс се движи од 0-1.

IP-индекс на прифаќање

$$IP = \frac{\sum X}{N-1}$$

$IP1 = \frac{12}{18-1}$	$IP1 = 0,70$	$IP2 = \frac{0}{18-1}$	$IP2 = 0$	$IP3 = \frac{4}{18-1}$
$IP3 = 0,23$	$IP4 = \frac{5}{18-1}$	$IP5 = 0,29$	$IP6 = \frac{4}{18-1}$	$IP6 = 0,23$
$IP7 = \frac{15}{18-1}$	$IP7 = 0,88$	$IP8 = \frac{17}{18-1}$	$IP8 = 1$	$IP9 = \frac{4}{18-1}$
$IP9 = 0,23$	$IP10 = \frac{12}{18-1}$	$IP10 = 0,70$	$IP11 = \frac{4}{18-1}$	$IP11 = 0,23$
$IP12 = \frac{12}{18-1}$	$IP12 = 0,35$	$IP13 = \frac{10}{18-1}$	$IP13 = 0,58$	$IP14 = \frac{14}{18-1}$
$IP14 = 0,82$	$IP15 = \frac{5}{18-1}$	$IP15 = 0,29$	$IP16 = \frac{10}{18-1}$	$IP16 = 0,58$
$IP17 = \frac{5}{18-1}$	$IP17 = 0,29$	$IP18 = \frac{16}{18-1}$	$IP18 = 0,94$	

Со индексот на одбивање (IO) означува просечен број на негативни гласови во кој еден поединец ги добива во групата врз основа на што можеме да утврдиме колку е тој поединец отфрлен од останатите членови на групата. И овој индекс се движи од 0-1.

IO-индекс на одбивање

$$IO = \frac{\sum Y}{N-1}$$

$IO1 = \frac{0}{18-1}$	$IO1 = 0$	$IO2 = \frac{10}{18-1}$	$IO2 = 0,58$	$IO3 = \frac{1}{18-1}$
$IO3 = 0,05$	$IO4 = \frac{0}{18-1}$	$IO4 = 0$	$IO5 = \frac{21}{18-1}$	$IO5 = 1,23$
$IO6 = \frac{1}{18-1}$	$IO6 = 0,05$	$IO7 = \frac{0}{18-1}$	$IO7 = 0$	$IO8 = \frac{0}{18-1}$
$IO8 = 0$	$IO9 = \frac{3}{18-1}$	$IO9 = 0,17$	$IO10 = \frac{0}{18-1}$	$IO10 = 0$
$IO11 = \frac{8}{18-1}$	$IO11 = 0,47$	$IO12 = \frac{6}{18-1}$	$IO12 = 0,35$	$IO13 = \frac{3}{18-1}$
$IO13 = 0,17$	$IO14 = \frac{0}{18-1}$	$IO14 = 0$	$IO15 = \frac{2}{18-1}$	$IO15 = 0,11$
$IO16 = 0,05$	$IO16 = \frac{1}{18-1}$	$IO17 = \frac{0}{18-1}$	$IO17 = 0$	$IO18 = \frac{1}{18-1}$

3.3.2.1.1. Социометриски индекси за П⁴ одделение

Како што беше горенаведено врз основа на податоците во социометриските матрици ги пресметавме и социометриските индекси. Овие индекси се делат на **групни и индивидуални индекси**.

Индексот на групна експанзија (IGE) означува просечен број на позитивни гласови во групата. Колку е поголем индексот на групна експанзија толку се подобри односите меѓу членовите на групата.

IGE-индекс на групна експанзија

$$IGE = \frac{\sum X}{N}$$

$\sum X$ -вкупен број на позитивни гласови во групата

N- број на испитаници

$$IGE = \frac{172}{25} \quad IGE = 6,88$$

Индексот на групна тензија (IGT) означува просечен број на негативни гласови во групата. Поголем индекс на групна тензија означува поголема напнатост во групата, нетрпеливост и затегнатост во меѓусебните односи.

IGT-индекс на групна тензија

$$IGT = \frac{\sum Y}{N}$$

$\sum Y$ -вкупен број на негативни гласови во групата

$$IGT = \frac{88}{25} \quad IGT = 3,52$$

Добиениот резултат укажува дека во ова одделение има висока тензија ,бидејќи резултат од 3,51-5 укажува на висока тензија во групата.

Индексот на групна афективна атмосфера(IAA) покажува каков е односот меѓу позитивните и негативните гласови во групата. Овој индекс се движи од 0-100. Ако

индексот е поголем од 50 во групата има повеќе позитивни отколку негативни гласови што укажува на подобра атмосфера во групата.

IAA-индекс на групна афективна атмосфера

$$IAA = \frac{\sum X}{\sum X + \sum Y}$$

$$IAA = \frac{172}{376} \qquad IAA = 0,45$$

Индексот на социјалниот статус (ISS) го означува социјалниот статус кој секој член на групата ја има во истата таа група. Овој индекс се движи од -1 до +1.

ISS-индекс на социјалниот статус

$$ISS = \frac{\sum X - \sum Y}{N - 1}$$

$ISS1 = \frac{14 - 3}{25 - 1}$	$ISS1 = 0,45$	$ISS2 = \frac{3 - 2}{25 - 1}$	$ISS2 = 0,04$	$ISS3 = \frac{5 - 0}{25 - 1}$
$ISS3 = 0,20$	$ISS4 = \frac{15 - 0}{25 - 1}$	$ISS4 = 0,625$	$ISS5 = \frac{5 - 0}{25 - 1}$	$ISS5 = 0,20$
$ISS6 = \frac{5 - 1}{25 - 1}$	$ISS6 = 0,16$	$ISS7 = \frac{4 - 0}{25 - 1}$	$ISS7 = 0,16$	$ISS8 = \frac{8 - 0}{25 - 1}$
$ISS8 = 0,33$	$ISS9 = \frac{17 - 0}{25 - 1}$	$ISS9 = 0,70$	$ISS10 = \frac{1 - 1}{25 - 1}$	$ISS10 = 0$
$ISS11 = \frac{9 - 2}{25 - 1}$	$ISS11 = 0,29$	$ISS12 = \frac{5 - 4}{25 - 1}$	$ISS12 = 0,04$	$ISS13 = \frac{5 - 2}{25 - 1}$
$ISS13 = 0,125$	$ISS14 = \frac{1 - 21}{25 - 1}$	$ISS14 = -0,85$	$ISS15 = \frac{4 - 0}{25 - 1}$	$ISS15 = 0,16$
$ISS16 = \frac{7 - 0}{25 - 1}$	$ISS16 = 0,29$	$ISS17 = \frac{4 - 2}{25 - 1}$	$ISS17 = 0,08$	$ISS18 = \frac{1 - 4}{25 - 1}$
$ISS18 = -0,125$	$ISS19 = \frac{5 - 1}{25 - 1}$	$ISS19 = 0,16$	$ISS20 = \frac{7 - 1}{25 - 1}$	$ISS20 = 0,25$
$ISS21 = \frac{11 - 0}{25 - 1}$	$ISS21 = 0,45$	$ISS22 = \frac{6 - 1}{25 - 1}$	$ISS22 = 0,20$	$ISS23 = \frac{1 - 42}{25 - 1}$
$ISS23 = -1,70$	$ISS24 = \frac{11 - 1}{25 - 1}$	$ISS24 = 0,41$	$ISS25 = \frac{15 - 0}{25 - 1}$	$ISS25 = 0,625$

IGK-индекс на групна кохезија

$$IGK = \frac{P1}{P2}$$

P1-број на дадени заемно позитивни гласови

P2-број на можни заемни гласови

$$P2 = \frac{N(N - 1)}{2}$$

$$P2 = \frac{25(25 - 1)}{2}$$

$$P2 = \frac{600}{2}$$

$$P2 = 300$$

$$IGK = \frac{17}{300}$$

$$IGK = 0,06$$

Индексот на прифаќање (IP) кој исто така е индивидуален индекс претставува просечен број на позитивни гласови кој ги добива еден поединец во групата врз основа на што се гледа колку е тој поединец популарен во групата. Овој индекс се движи меѓу 0–1.

IP-индекс на прифаќање

$$IP = \frac{\sum X}{N - 1}$$

$IP1 = \frac{14}{25 - 1}$	$IP1 = 0,58$	$IP2 = \frac{3}{25 - 1}$	$IP2 = 0,125$	$IP3 = \frac{5}{25 - 1}$
$IP3 = 0,20$	$IP4 = \frac{15}{25 - 1}$	$IP4 = 0,625$	$IP5 = \frac{5}{25 - 1}$	$IP5 = 0,20$
$IP6 = \frac{5}{25 - 1}$	$IP6 = 0,20$	$IP7 = \frac{4}{25 - 1}$	$IP7 = 0,16$	$IP8 = \frac{8}{25 - 1}$
$IP8 = 0,33$	$IP9 = \frac{17}{25 - 1}$	$IP9 = 0,70$	$IP10 = \frac{1}{25 - 1}$	$IP10 = 0,04$
$IP11 = \frac{9}{25 - 1}$	$IP11 = 0,375$	$IP12 = \frac{5}{25 - 1}$	$IP12 = 0,20$	$IP13 = \frac{5}{25 - 1}$
$IP13 = 0,20$	$IP14 = \frac{1}{25 - 1}$	$IP14 = 0,04$	$IP15 = \frac{4}{25 - 1}$	$IP15 = 0,16$
$IP16 = \frac{10}{25 - 1}$	$IP16 = 0,41$	$IP17 = \frac{4}{25 - 1}$	$IP17 = 0,16$	$IP18 = \frac{1}{25 - 1}$
$IP18 = 0,04$	$IP19 = \frac{5}{25 - 1}$	$IP19 = 0,20$	$IP20 = \frac{7}{25 - 1}$	$IP20 = 0,29$
$IP21 = \frac{11}{25 - 1}$	$IP21 = 0,45$	$IP22 = \frac{6}{25 - 1}$	$IP22 = 0,25$	$IP23 = \frac{1}{25 - 1}$
$IP23 = 0,04$	$IP24 = \frac{11}{25 - 1}$	$IP24 = 0,45$	$IP25 = \frac{15}{25 - 1}$	$IP25 = 0,625$

Со индексот на одбивање (IO) означува просечен број на негативни гласови кој ги добива еден поединец во групата врз основа на што можеме да утврдиме колку е тој поединец отфрлен од останатите членови на групата. И овој индекс се движи меѓу 0–1.

IO-индекс на одбивање

$$IO = \frac{\sum Y}{N - 1}$$

$IO1 = \frac{3}{25 - 1}$	$IO1 = 0,125$	$IO2 = \frac{2}{25 - 1}$	$IO2 = 0,08$	$IO3 = \frac{0}{25 - 1}$
$IO3 = 0$	$IO4 = \frac{0}{25 - 1}$	$IO4 = 0$	$IO5 = \frac{0}{25 - 1}$	$IO5 = 0$

$IO6 = \frac{1}{25-1}$

$IO6 = 0,04$

$IO7 = \frac{0}{25-1}$

$IO7 = 0$

$IO8 = \frac{0}{25-1}$

$IO8 = 0$

$IO9 = \frac{0}{25-1}$

$IO9 = 0$

$IO10 = \frac{1}{25-1}$

$IO10 = 0,04$

$IO11 = \frac{2}{25-1}$

$IO11 = 0,08$

$IO12 = \frac{4}{25-1}$

$IO12 = 0,16$

$IO13 = \frac{2}{25-1}$

$IO13 = 0,08$

$IO14 = \frac{2}{25-1}$

$IO14 = 0,08$

$IO15 = \frac{0}{25-1}$

$IO15 = 0$

$IO16 = \frac{0}{25-1}$

$IO16 = 0$

$IO17 = \frac{2}{25-1}$

$IO17 = 0,08$

$IO18 = \frac{4}{25-1}$

$IO18 = 0,16$

$IO19 = \frac{1}{25-1}$

$IO19 = 0,04$

$IO20 = \frac{1}{25-1}$

$IO20 = 0,04$

$IO21 = \frac{0}{25-1}$

$IO21 = 0$

$IO22 = \frac{1}{25-1}$

$IO22 = 0,04$

$IO23 = \frac{42}{25-1}$

$IO23 = 1,75$

$IO24 = \frac{1}{25-1}$

$IO24 = 0,04$

$IO25 = \frac{0}{25-1}$

$IO25 = 0$

3.3.3.1.1. Социометриски индекси за П¹ одделение

Како што беше горенаведено врз основа на податоците во социометриските матрици ги пресметавме и социометриските индекси. Овие индекси се делат на **групни** и **индивидуални индекси**.

Индексот на групна експанзија (IGE) означува просечен број на позитивни гласови во групата. Колку е поголем индексот на групна експанзија толку се подобри односите меѓу членовите на групата.

IGE-индекс на групна експанзија

$$IGE = \frac{\sum X}{N}$$

$\sum X$ – вкупен број на позитивни гласови во групата

N-број на испитаници

$$IGE = \frac{150}{21}$$

$$IGE = 7,14$$

Индексот на групна тензија (IGT) означува просечен број на негативни гласови во групата. Поголем индекс на групна тензија означува поголема напнатост во групата, нетрпеливост и затегнатост во меѓусебните односи.

IGT-индекс на групна тензија

$$IGT = \frac{\sum Y}{N}$$

$\sum Y$ -вкупен број на негативни гласови во групата

$$IGT = \frac{62}{21}$$

$$IGT = 2,95$$

Од добиениот гледа дека во ова одделение има групна тензија.

Индексот на групна афективна атмосфера (IAA) покажува каков е односот меѓу позитивните и негативните гласови во групата. Овој индекс се движи од 0-100. Ако индексот е поголем од 50 во групата има повеќе позитивни отколку негативни гласови што укажува на подобра атмосфера во групата.

IAA-индекс на групна афективна атмосфера

$$IAA = \frac{\sum X}{\sum X + \sum Y}$$

$$IAA = \frac{150}{212}$$

$$IAA = 0,70$$

Индексот на социјалниот статус (ISS) го означува социјалниот статус кој секој член на групата ја има во истата таа група. Овој индекс се движи од -1 до +1.

ISS-индекс на социјалниот статус

$$ISS = \frac{\sum X - \sum Y}{N - 1}$$

$$ISS1 = \frac{18 - 0}{21 - 1}$$

$$ISS1 = 0,9$$

$$ISS2 = \frac{19 - 4}{21 - 1}$$

$$ISS2 = 0,75$$

$$ISS3 = \frac{6 - 0}{21 - 1}$$

$$ISS3 = 0,3$$

$$ISS4 = \frac{1 - 18}{21 - 1}$$

$$ISS4 = -0,85$$

$$ISS5 = \frac{11 - 3}{21 - 1}$$

$$ISS5 = 0,4$$

$$ISS6 = \frac{4 - 0}{21 - 1}$$

$$ISS6 = 0,2$$

$$ISS7 = \frac{0 - 1}{21 - 1}$$

$$ISS7 = -0,05$$

$$ISS8 = \frac{2 - 0}{21 - 1}$$

$$ISS8 = 0,1$$

$$ISS9 = \frac{2 - 5}{21 - 1}$$

$$ISS9 = -0,15$$

$$ISS10 = \frac{5 - 0}{21 - 1}$$

$$ISS10 = 0,25$$

$$ISS11 = \frac{14 - 0}{21 - 1}$$

$$ISS11 = 0,7$$

$$ISS12 = \frac{9 - 3}{21 - 1}$$

$$ISS12 = 0,3$$

$$ISS13 = \frac{12 - 0}{21 - 1}$$

$$ISS13 = 0,6$$

$$ISS14 = \frac{4 - 5}{21 - 1}$$

$$ISS14 = -0,05$$

$$ISS15 = \frac{1 - 2}{21 - 1}$$

$$ISS15 = -0,05$$

$$ISS16 = \frac{16 - 0}{21 - 1}$$

$$ISS16 = 0,8$$

$$ISS17 = \frac{11 - 1}{21 - 1}$$

$$ISS17 = 0,5$$

$$ISS18 = \frac{3 - 0}{21 - 1}$$

$$ISS18 = 0,15$$

$$ISS19 = \frac{0 - 2}{21 - 1}$$

$$ISS19 = -0,1$$

$$ISS20 = \frac{10 - 8}{21 - 1}$$

$$ISS20 = 0,1$$

$$ISS21 = \frac{1 - 10}{21 - 1}$$

$$ISS21 = -0,45$$

IGK-индекс на групна кохезија

$$IGK = \frac{P1}{P2}$$

P1-број на дадени заемно позитивни гласови

P2-број на можни заемно позитивни гласови

$$P2 = \frac{N(N-1)}{2}$$

$$P2 = \frac{21(21-1)}{2}$$

$$P2 = \frac{420}{2}$$

$$P2 = 210$$

$$IGK = \frac{16}{210}$$

$$IGK = 0,07$$

Индексот на прифаќање (IP) кој исто така е индивидуален индекс претставува просечен број на позитивни гласови кој ги добива еден поединец во групата врз основа на што се гледа колку е тој поединец популарен во групата. Овој индекс се движи од 0-1.

IP-индекс на прифаќање

$$IP = \frac{\sum X}{N - 1}$$

$IP1 = \frac{18}{21-1}$	$IP1 = 0,9$	$IP2 = \frac{19}{21-1}$	$IP2 = 0,95$	$IP3 = \frac{6}{21-1}$
$IP3 = 0,3$	$IP4 = \frac{1}{21-1}$	$IP4 = 0,05$	$IP5 = \frac{11}{21-1}$	$IP5 = 0,25$
$IP6 = \frac{4}{21-1}$	$IP6 = 0,2$	$IP7 = \frac{0}{21-1}$	$IP7 = 0$	$IP8 = \frac{2}{21-1}$
$IP8 = 0,1$	$IP9 = \frac{2}{21-1}$	$IP9 = 0,1$	$IP10 = \frac{5}{21-1}$	$IP10 = 0,25$
$IP11 = \frac{14}{21-1}$	$IP11 = 0,7$	$IP12 = \frac{9}{21-1}$	$IP12 = 0,6$	$IP13 = \frac{12}{21-1}$
$IP13 = 0,6$	$IP14 = \frac{4}{21-1}$	$IP14 = 0,2$	$IP15 = \frac{1}{21-1}$	$IP15 = 0,05$
$IP16 = \frac{16}{21-1}$	$IP16 = 0,8$	$IP17 = \frac{11}{21-1}$	$IP17 = 0,55$	$IP18 = \frac{3}{21-1}$
$IP18 = 0,15$	$IP19 = \frac{0}{21-1}$	$IP19 = 0$	$IP20 = \frac{10}{21-1}$	$IP20 = 0,5$
$IP21 = \frac{1}{21-1}$	$IP21 = 0,05$			

Со индексот на одбивање (IO) означува просечен број на негативни гласови кои ги добива еден поеднинец во групата врз основа на што можеме да утврдиме колку е тој поединец отфрлен од останатите членови на групата. И овој индекс се движи од 0-1.

IO-индекс на одбивање

$$IO = \frac{\sum Y}{N - 1}$$

$IO1 = \frac{0}{21-1}$	$IO1 = 0$	$IO2 = \frac{1}{21-1}$	$IO2 = 0,2$	$IO3 = \frac{0}{21-1}$
$IO3 = 0$	$IO4 = \frac{18}{21-1}$	$IO4 = 0,9$	$IO5 = \frac{4}{21-1}$	$IO5 = 0,15$
$IO6 = \frac{0}{21-1}$	$IO6 = 0$	$IO7 = \frac{1}{21-1}$	$IO7 = 0,05$	$IO8 = \frac{0}{21-1}$

$$IO8 = 0$$

$$IO9 = \frac{5}{21-1}$$

$$IO9 = 0,25$$

$$IO10 = \frac{0}{21-1}$$

$$IO10 = 0$$

$$IO11 = \frac{0}{21-1}$$

$$IO11 = 0$$

$$IO12 = \frac{3}{21-1}$$

$$IO12 = 0,15$$

$$IO13 = \frac{0}{21-1}$$

$$IO13 = 0$$

$$IO14 = \frac{5}{21-1}$$

$$IO14 = 0,25$$

$$IO15 = \frac{2}{21-1}$$

$$IO15 = 0,1$$

$$IO16 = \frac{0}{21-1}$$

$$IO16 = 0$$

$$IO17 = \frac{1}{21-1}$$

$$IO17 = 0,05$$

$$IO18 = \frac{0}{21-1}$$

$$IO18 = 0$$

$$IO19 = \frac{2}{21-1}$$

$$IO19 = 0,1$$

$$IO20 = \frac{8}{21-1}$$

$$IO20 = 0,4$$

$$IO21 = \frac{10}{21-1}$$

$$IO21 = 0,5$$

3.3.4.1.1. Социометриски индекси за П³ одделение

Како што беше горенаведено врз основа на податоците во социометриските матрици ги пресметавме и социометриските индекси. Овие индекси се делат на **групни и индивидуални индекси**.

Индексот на групна експанзија (IGE) означува просечен број на позитивни гласови во групата. Колку е поголем индексот на групна експанзија толку се подобри односите меѓу членовите на групата.

IGE-индекс на групна експанзија

$$IGE = \frac{\sum X}{N}$$

$\sum X$ - вкупен број на позитивни гласови во групата

N- број на испитаници

$$IGE = \frac{167}{19}$$

$$IGE = 8,78$$

Индексот на групна тензија (IGT) означува просечен број на негативни гласови во групата. Поголем индекс на групна тензија означува поголема напнатост во групата, нетрпеливост и затегнатост во меѓусебните односи.

IGT-индекс на групна тензија

$$IGT = \frac{\sum Y}{N}$$

$\sum Y$ - вкупен број на негативни гласови во групата

$$IGT = \frac{63}{19}$$

$$IGT = 3,31$$

Овој резултат укажува дека во ова одделение постои групна тензија.

Индексот на групна афективна атмосфера (IAA) покажува каков е односот меѓу позитивните и негативните гласови во групата. Овој индекс се движи од 0-100. Ако индексот е поголем од 50 во групата има повеќе позитивни отколку негативни гласови што укажува на подобра атмосфера во групата.

IAA-индекс на групна афективна атмосфера

$$IAA = \frac{\sum X}{\sum X + \sum Y}$$

$$IAA = \frac{167}{230}$$

$$IAA = 0,72$$

Индексот на социјалниот статус (ISS) го означува социјалниот статус кој секој член на групата ја има во истата таа група. Овој индекс се движи од -1 до +1.

ISS-индекс на социјалниот статус

$$ISS = \frac{\sum X - \sum Y}{N - 1}$$

$ISS1 = \frac{5 - 2}{19 - 1}$	$ISS1 = 0,16$	$ISS2 = \frac{8 - 1}{19 - 1}$	$ISS2 = 0,38$	$ISS3 = \frac{2 - 4}{19 - 1}$
$ISS3 = -0,11$	$ISS4 = \frac{20 - 0}{19 - 1}$	$ISS4 = 1,11$	$ISS5 = \frac{2 - 7}{19 - 1}$	$ISS5 = -0,27$
$ISS6 = \frac{17 - 0}{19 - 1}$	$ISS6 = 0,94$	$ISS7 = \frac{10 - 3}{19 - 1}$	$ISS7 = 0,38$	$ISS8 = \frac{20 - 0}{19 - 1}$
$ISS8 = 1,11$	$ISS9 = \frac{15 - 0}{19 - 1}$	$ISS9 = 0,83$	$ISS10 = \frac{3 - 2}{19 - 1}$	$ISS10 = 0,05$
$ISS11 = \frac{14 - 2}{19 - 1}$	$ISS11 = 0,66$	$ISS12 = \frac{0 - 17}{19 - 1}$	$ISS12 = -0,94$	$ISS13 = \frac{16 - 0}{19 - 1}$
$ISS13 = 0,88$	$ISS14 = \frac{4 - 7}{19 - 1}$	$ISS14 = -0,16$	$ISS15 = \frac{4 - 0}{19 - 1}$	$ISS15 = 0,22$
$ISS16 = \frac{18 - 0}{19 - 1}$	$ISS16 = 1$	$ISS17 = \frac{9 - 1}{19 - 1}$	$ISS17 = 0,44$	$ISS18 = \frac{1 - 2}{19 - 1}$
$ISS18 = -0,05$	$ISS19 = \frac{1 - 14}{19 - 1}$	$ISS19 = -0,72$		

IGK-индекс на групна кохезија

$$IGK1 = \frac{P1}{P2}$$

P1-број на дадени заемно позитивни гласови

P2-број на можни заемно позитивни гласови

$P2 = \frac{N(N - 1)}{2}$	$P2 = \frac{19(19 - 1)}{2}$
$P2 = \frac{342}{2}$	$P2 = 171$
$IGK = \frac{27}{171}$	$IGK = 0,16$

Индексот на прифаќање (IP) кој исто така е индивидуален индекс претставува просечен број на позитивни гласови кој ги добива еден поединец во групата врз основа на што се гледа колку е тој поединец популарен во групата. Овој индекс се движи од 0-1.

IP-индекс на прифаќање

$$IP = \frac{\sum X}{N - 1}$$

$IP1 = \frac{5}{19-1}$	$IP1 = 0,27$	$IP2 = \frac{8}{19-1}$	$IP2 = 0,44$	$IP3 = \frac{2}{19-1}$
$IP3 = 0,11$	$IP4 = \frac{20}{19-1}$	$IP4 = 1,11$	$IP5 = \frac{2}{19-1}$	$IP5 = 0,11$
$IP6 = \frac{17}{19-1}$	$IP6 = 0,94$	$IP7 = \frac{10}{19-1}$	$IP7 = 0,55$	$IP8 = \frac{20}{19-1}$
$IP8 = 1,11$	$IP9 = \frac{15}{19-1}$	$IP9 = 0,83$	$IP10 = \frac{3}{19-1}$	$IP10 = 0,16$
$IP11 = \frac{14}{19-1}$	$IP11 = 0,77$	$IP12 = \frac{0}{19-1}$	$IP12 = 0$	$IP13 = \frac{16}{19-1}$
$IP13 = 0,88$	$IP14 = \frac{4}{19-1}$	$IP14 = 0,22$	$IP15 = \frac{4}{19-1}$	$IP15 = 0,22$
$IP16 = \frac{18}{19-1}$	$IP16 = 1$	$IP17 = \frac{9}{19-1}$	$IP17 = 0,5$	$IP18 = \frac{1}{19-1}$
$IP18 = 0,05$	$IP19 = \frac{1}{19-1}$	$IP19 = 0,05$		

Со индексот на одбивање (IO) означува просечен број на негативни гласови кои ги добива еден поединец во групата врз основа на што можеме да утврдиме колку е тој поединец отфрлен од останатите членови на групата. И овој индекс се движи од 0-1.

IO-индекс на одбивање

$$IO = \frac{\sum Y}{N-1}$$

$IO1 = \frac{2}{19-1}$	$IO1 = 0,11$	$IO2 = \frac{1}{19-1}$	$IO2 = 0,05$	$IO3 = \frac{4}{19-1}$
$IO3 = 0,22$	$IO4 = \frac{0}{19-1}$	$IO4 = 0$	$IO5 = \frac{7}{19-1}$	$IO5 = 0,38$
$IO6 = \frac{0}{19-1}$	$IO6 = 0$	$IO7 = \frac{3}{19-1}$	$IO7 = 0,16$	$IO8 = \frac{0}{19-1}$
$IO8 = 0$	$IO9 = \frac{0}{19-1}$	$IO9 = 0$	$IO10 = \frac{2}{19-1}$	$IO10 = 0,11$
$IO11 = \frac{2}{19-1}$	$IO11 = 0,11$	$IO12 = \frac{17}{19-1}$	$IO12 = 0,94$	$IO13 = \frac{0}{19-1}$
$IO13 = 0$	$IO14 = \frac{7}{19-1}$	$IO14 = 0,38$	$IO15 = \frac{0}{19-1}$	$IO15 = 0$
$IO16 = \frac{0}{19-1}$	$IO16 = 0$	$IO17 = \frac{1}{19-1}$	$IO17 = 0,05$	$IO18 = \frac{2}{19-1}$
$IO18 = 0,11$	$IO19 = \frac{14}{19-1}$	$IO19 = 0,77$		

3.4. Социометриски матрици – ОУ „Никола Карев“ – VI² одделение

Социометриска таблица т.е. социометриската матрица претставува статистичко прикажување на социометриските податоци. Секоја матрица има толку колони и редови колку што има испитаници. Во колоните се бележи од кого испитаникот добил гласови, а во редовите кого испитаникот го бира. Со ова ќе ја утврдиме социјалната положба на учениците со ADHD како и социјалната положба на останатите ученици во одделението. Првата табела се однесува на социометрскиот критериум: **Со кого би сакал да седиш во клупа?** и на спротивниот критериум: **Со кого никогаш не би сакал да седиш во клупа и зошто?** За првиот критериум учениците можеа да изберат најмногу три ученици, а за спротивниот критериум еден ученик. Знакот + означува дека ученикот добил позитивен избор од друг ученик, а знакот – дека ученикот добил негативен избор од соучениците. Колку повеќе плусови(+) добива ученикот толку подобра социјална положба има тој во одделението. Учениците се подредени во социометриската матрица според нивниот број во дневникот. Овие податоци ќе ни помогнат подоцна да ги пресметаме и социометриските индекси. Истото се однесува за секоја социометриска таблица која ќе ја направиме за ова и за другите одделенија каде што има вклучено ученици со ADHD. Имаше еден отсутен ученик во моментот кога ја спроведувавме социометриската постапка.

Табела 1. Со кого би сакал да седиш во клупа & со кого никогаш не би сакал да седиш во клупа и зошто?

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	Σ+	Σ-
1.					+	+			+	-						3	1
2.			+	+				+								3	0
3.		+		+												2	0
4.		+	+											+		3	0
5.	+					+				-		+				3	1
6.									+	-						1	1
7.											+				+	2	0
8.		+	+											-		2	1
9.	+				+	+				-						3	1
10.									+							1	0
11.							+							-	+	2	1
12.	+									-						1	1
13.					-	+										1	1
14.		+	+	+												3	0
15.							+				+			+		3	0
Σ+	3	4	4	3	2	4	2	1	3	0	2	1	0	2	2	33	
Σ-	0	0	0	0	1	0	0	0	0	5	0	0	0	2	0		8

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

Освен оваа социометриска матрица за ова одделение ќе прикажеме во понатамошниот дел уште три социометриски матрици со помош на кои ќе ја утврдиме социјалната положба на учениците во ова одделение. При изработка на останатите матрици користевме уште три позитивни и три негативни социометриски критериуми т.е. за секоја матрица беше користен еден позитивен и еден негативен критериум. За секој позитивен критериум учениците можеа да изберат максимум по тројца ученици, а за секој негативен критериум учениците можеа да изберат еден ученик. За следната социометриска матрица беше користен следниот позитивен критериум: **Со кого би сакал да се дружиш надвор од училиште?** и негативниот критериум: **Со кого не би сакал да се дружиш надвор од училиште?**

Табела 2. Со кого би сакал да се дружиш надвор од училиште & со кого не би сакал да се дружиш надвор од училиште?

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	Σ+	Σ-
1.																0	0
2.								+								1	0
3.																0	0
4.		+						+						+		3	0
5.													+			1	0
6.	+								+	-		+				3	1
7.											+					1	0
8.																0	0
9.																0	0
10.																0	0
11.		-					+									1	1
12.	+					+			+							3	0
13.																0	0
14.																0	0
15.							+				+			+		3	0
Σ+	2	1	0	0	0	1	2	2	2	0	2	1	1	2	0	16	
Σ-	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0		2

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

За следната матрица го користевме критериумот:Со кои ученици од одделението сакаш да учите заедно? т.е. Со кои ученици од одделението не сакаш да учите заедно? Што се утврдува со секоја социометриска матрица е наведено кај претходните социометриски матрици, а објаснети се и знаците кои се употребуваат во секоја матрица.

Табела 3. Со кои ученици од одделението сакаш да учите заедно & со кои ученици од одделението не сакаш да учите заедно?

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	Σ+	Σ-
1.										-		+				1	1
2.			+	+				+								3	0
3.		+		+				-						+		3	1
4.		+														1	0
5.										-						0	1
6.									+							1	0
7.											+				+	2	0
8.		+	+												+	3	0
9.	+					+						+				3	0
10.									+							1	0
11.																0	0
12.	+					+										2	0
13.			-									+				1	1
14.																0	0
15.																0	0
Σ+	2	3	2	2	0	2	0	1	2	0	1	3	0	1	2	21	
Σ-	0	0	1	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0		4

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

Во последната матрица ќе го користиме критериумот: Со кого би сакал да се дружиш во училиштето? и спротивниот критериум: Со кого не би сакал да се дружиш во училиштето и зошто?

Табела 4. Со кого би сакал да се дружиш во училиштето & со кого не би сакал да се дружиш во училиштето?

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	$\Sigma+$	$\Sigma-$
1.																0	0
2.			+					+						+		3	0
3.																0	0
4.																0	0
5.																0	0
6.																0	0
7.																0	0
8.																0	0
9.																0	0
10.																0	0
11.							+									1	0
12.																0	0
13.																0	0
14.		+	+	+												3	0
15.																0	0
$\Sigma+$	0	1	2	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	7	
$\Sigma-$	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

Врз основа на овие матрици можеме да го утврдиме социјалниот статус на учениците во ова одделение, а тие ќе ни помогнат и да ги пресметаме социометриските индекси врз основа на кои ќе ја утврдиме и каква е социјалната клима во одделението. Истата постапка ја повторивме во сите одделенија каде што има вклучени ученици со ADHD при што беа користени истите социометриски критериуми при изработка на социометриските матрици.

Освен преку социометриските матрици социјалниот статус на учениците во едно одделение можеме да го утврдиме и преку социограм. Социограмот представува шематски приказ на позитивните и негативните гласови кои еден ученик ги дава и ги добива од соучениците во едно одделение. Бидејќи има поголем број на ученици во едно одделение за секое одделение каде што беше спроведено истражувањето изработивме по два социограми, т.е. социограм на позитивните избори во едно одделение и социограм на негативните избори во едно одделение.

3.4.1. Социометриски матрици-ОУ „Никола Карев“ - VI⁴ одд.

Социометриска таблица т.е. социометриската матрица претставува статистичко прикажување на социометриските податоци. Секоја матрица има толку колони и редови колку што има испитаници. Во колоните се бележи од кого испитаникот добил гласови, а во редовите кого испитаникот го бира. Со ова ќе ја утврдиме социјалната положба на учениците со ADHD како и социјалната положба на останатите ученици во одделението. Првата табела се однесува на социометрискиот критериум: **Со кого би сакал да седиш во клупа?** и на спротивниот критериум: **Со кого никогаш не би сакал да седиш во клупа и зошто?** За првиот критериум учениците можеа да изберат најмногу три ученици, а за спротивниот критериум еден ученик. Знакот + означува дека ученикот добил позитивен избор од друг ученик, а знакот – дека ученикот добил негативен избор од соучениците. Колку повеќе плусови(+) добива ученикот толку подобра социјална положба има тој во одделението. Учениците се подредени во социометриската матрица според нивниот број во дневникот. Овие податоци ќе ни помогнат подоцна да ги пресметаме и социометриските индекси. Истото се однесува за секоја социометриска таблица која ќе ја направиме за ова и за другите одделенија каде што има вклучено ученици со ADHD. И во ова одделение имаше еден отсутен ученик во моментот кога ја спроведувавме социометриската постапка.

Табела 1. Со кого би сакал да седиш во клупа & со кого никогаш не би сакал да седиш во клупа и зошто?

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	Σ+	Σ-
1.													-				0	1
2.										+			-				1	1
3.													-		+	+	2	1
4.										+			-				1	1
5.		+						+		+			-				3	1
6.									+				-		+		2	1
7.										+			-				1	1
8.													-				0	1
9.			+							+							2	0
10.													-				0	1
11.													-				0	1
12.			+			+							-		+		3	1
13.		-				+											1	1
14.	+	-						+		+							3	1
15.			+										-			+	2	1
16.			+										-		+		2	1
Σ+	1	1	4	0	0	2	0	2	1	6	0	0	0	0	4	2	23	
Σ-	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13	0	0	0		15

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

Освен оваа социометриска матрица за ова одделение ќе прикажеме во понатамошниот дел уште три социометриски матрици со помош на кои ќе ја утврдиме социјалната положба на учениците во ова одделение. При изработка на останатите матрици користевме уште три позитивни и три негативни социометриски критериуми т.е. за секоја матрица беше користен еден позитивен и еден негативен критериум. За секој позитивен критериум учениците можеа да изберат максимум по тројца ученици, а за секој негативен критериум учениците можеа да изберат еден ученик. За следната социометриска матрица беше користен следниот позитивен критериум: Со кого би сакал да се дружиш надвор од училиште? и негативниот критериум: Со кого не би сакал да се дружиш надвор од училиште?

Табела 2. Со кого би сакал да се дружиш надвор од училиште & со кого не би сакал да се дружиш надвор од училиште?

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	Σ+	Σ-
1.																	0	0
2.				+				+		+			-				3	1
3.													-		+	+	2	1
4.		+						+		+			-				2	1
5.		+						+		+			-				3	1
6.																	0	0
7.						-		+									1	1
8.																	0	0
9.														+			1	0
10.																	0	0
11.													-				0	1
12.																	0	0
13.											-						0	1
14.					+			+		+			-				3	1
15.			+										-			+	2	1
16.			+										-		+		2	1
Σ+	0	2	2	1	1	0	0	5	0	4	0	0	0	1	2	2	19	
Σ-	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	8	0	0	0		10

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

За следната матрица го користевме критериумот: Со кои ученици од одделението сакаш да учите заедно? т.е. Со кои ученици од одделението не сакаш да учите заедно? Што се утврдува со секоја социометриска матрица е наведено кај претходните социометриски матрици, а објаснети се и знаците кои се употребуваат во секоја матрица.

Табела 3. Со кои ученици од одделението сакаш да учите заедно & со кои ученици од одделението не сакаш да учите заедно?

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	Σ+	Σ-
1.								+		+							2	0
2.				+				+		+			-				3	1
3.													-		+	+	2	1
4.	+							+		+	-						3	1
5.		+						+		+			-				3	1
6.																	0	0
7.																	0	0
8.																	0	0
9.																	0	0
10.																	0	0
11.	+							+		+			-				3	1
12.																	0	0
13.																+	1	0
14.		-	+							+						+	3	1
15.			+					+					-			+	3	1
16.			+					+					-		+		3	1
Σ+	2	1	3	1	0	0	0	7	0	6	0	0	0	0	2	4	26	
Σ-	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	6	0	0	0		8

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

Во последната матрица ќе го користиме критериумот: Со кого би сакал да се дружиш во училиштето? и спротивниот критериум: Со кого не би сакал да се дружиш во училиштето и зошто?

Табела 4. Со кого би сакал да се друшиш во училиштето & со кого не би сакал да се дружиш во училиштето?

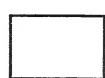
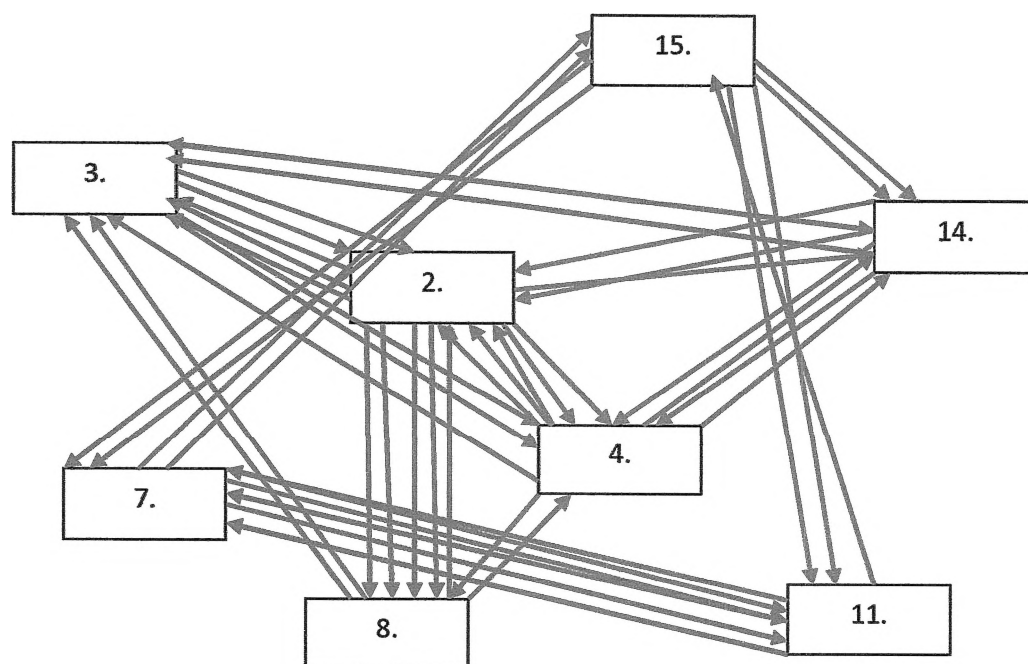
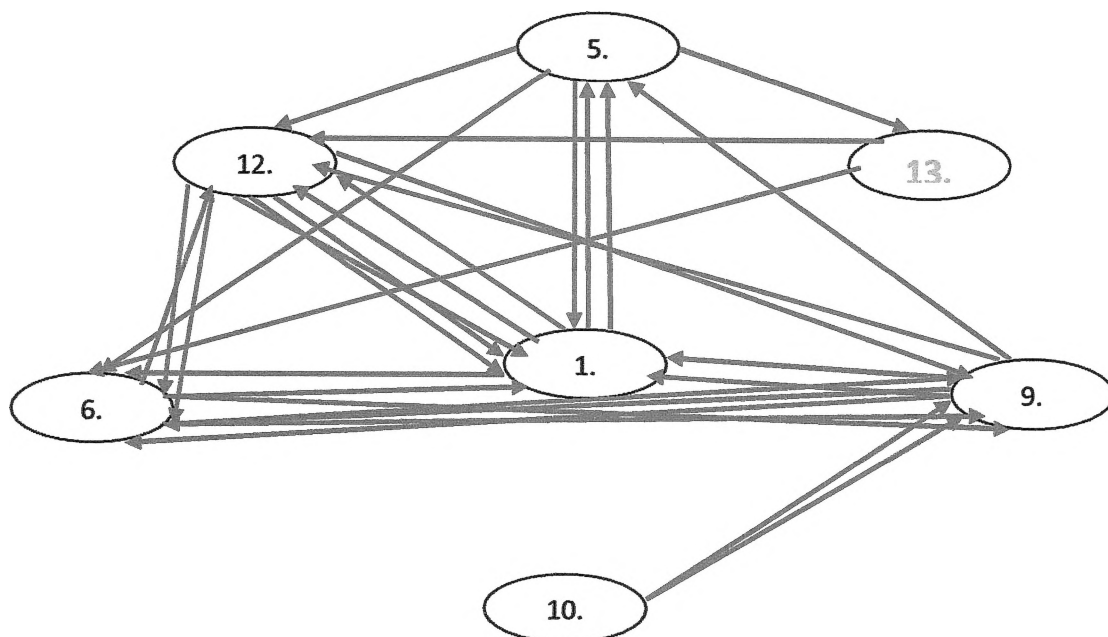
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	Σ+	Σ-
1.																	0	0
2.				+				+		+			-				3	1
3.													-				0	1
4.		+						+		+			-				3	1
5.		+						+		+			-				3	1
6.																	0	0
7.																	0	0
8.																	0	0
9.																	0	0
10.																	0	0
11.	+							+		+			-				3	1
12.																	0	0
13.																	0	0
14.			+		+					+			-				3	1
15.			+										-			+	2	1
16.		+											-		+		2	1
Σ+	1	3	2	1	1	0	0	4	0	5	0	0	0	0	1	1	19	
Σ-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	0	0	0		8

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

Врз основа на овие матрици можеме да го утврдиме социјалниот статус на учениците во ова одделение, а тие ќе ни помогнат и да ги пресметаме социометриските индекси врз основа на кои ќе ја утврдиме и каква е социјалната клима во одделението. Истата постапка ја повторивме во сите одделенија каде што има вклучени ученици со ADHD при што беа користени истите социометриски критериуми при изработка на социометриските матрици.

Освен преку социометриските матрици социјалниот статус на учениците во едно одделение можеме да го утврдиме и преку социограм. Социограмот представува шематски приказ на позитивните и негативните гласови кои еден ученик ги дава и ги добива од соучениците во едно одделение. Бидејќи има поголем број на ученици во едно одделение за секое одделение каде што беше спроведено истражувањето изработивме по два социограми, т.е. социограм на позитивните избори во едно одделение и социограм на негативните избори во едно одделение.

3.4.1.1. Позитивен социограм VI² одделение

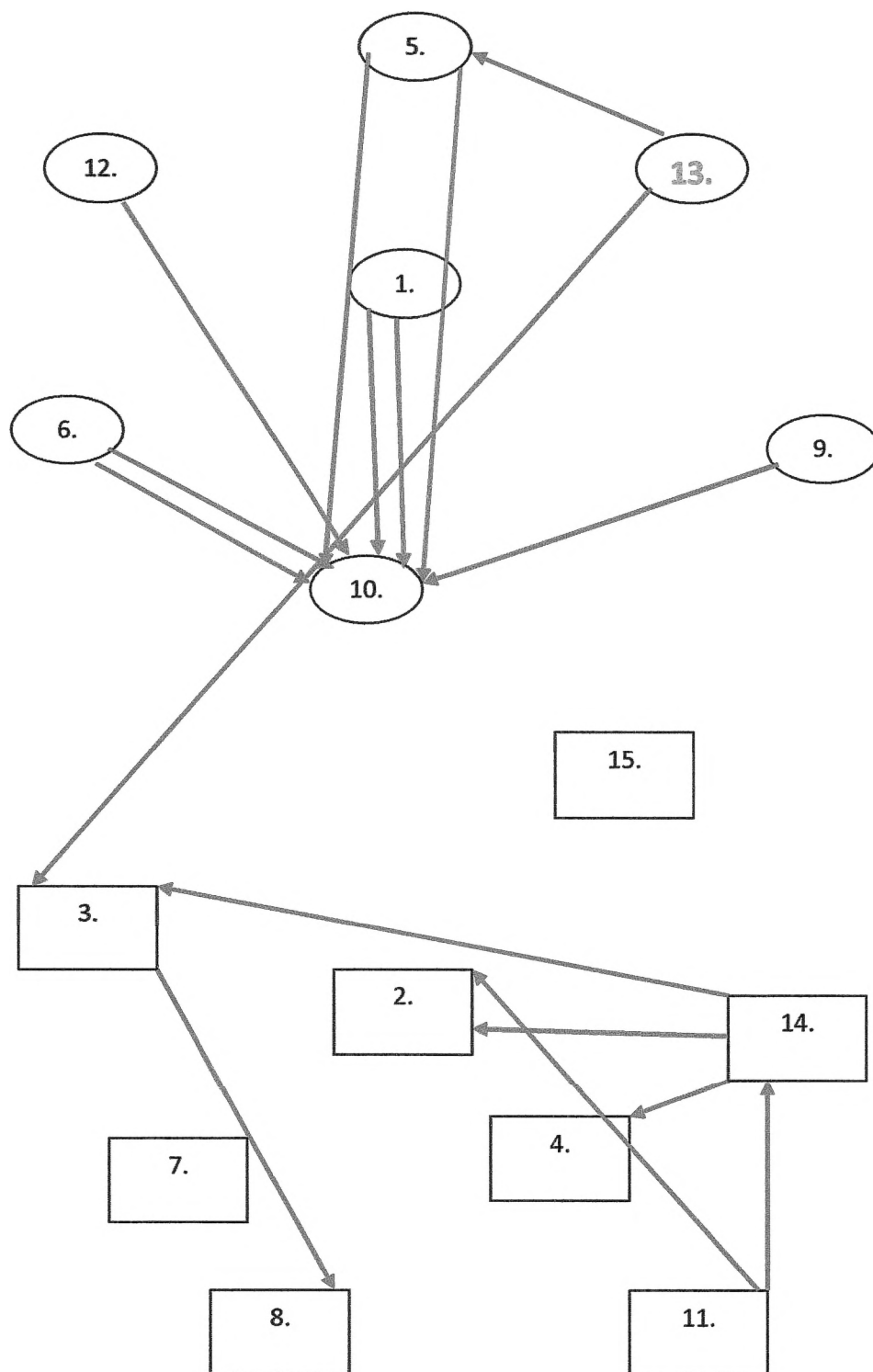
момчиња

девојчиња

Ученикот со
ADHD е
прикажан со
црвена боја и
е болдиран

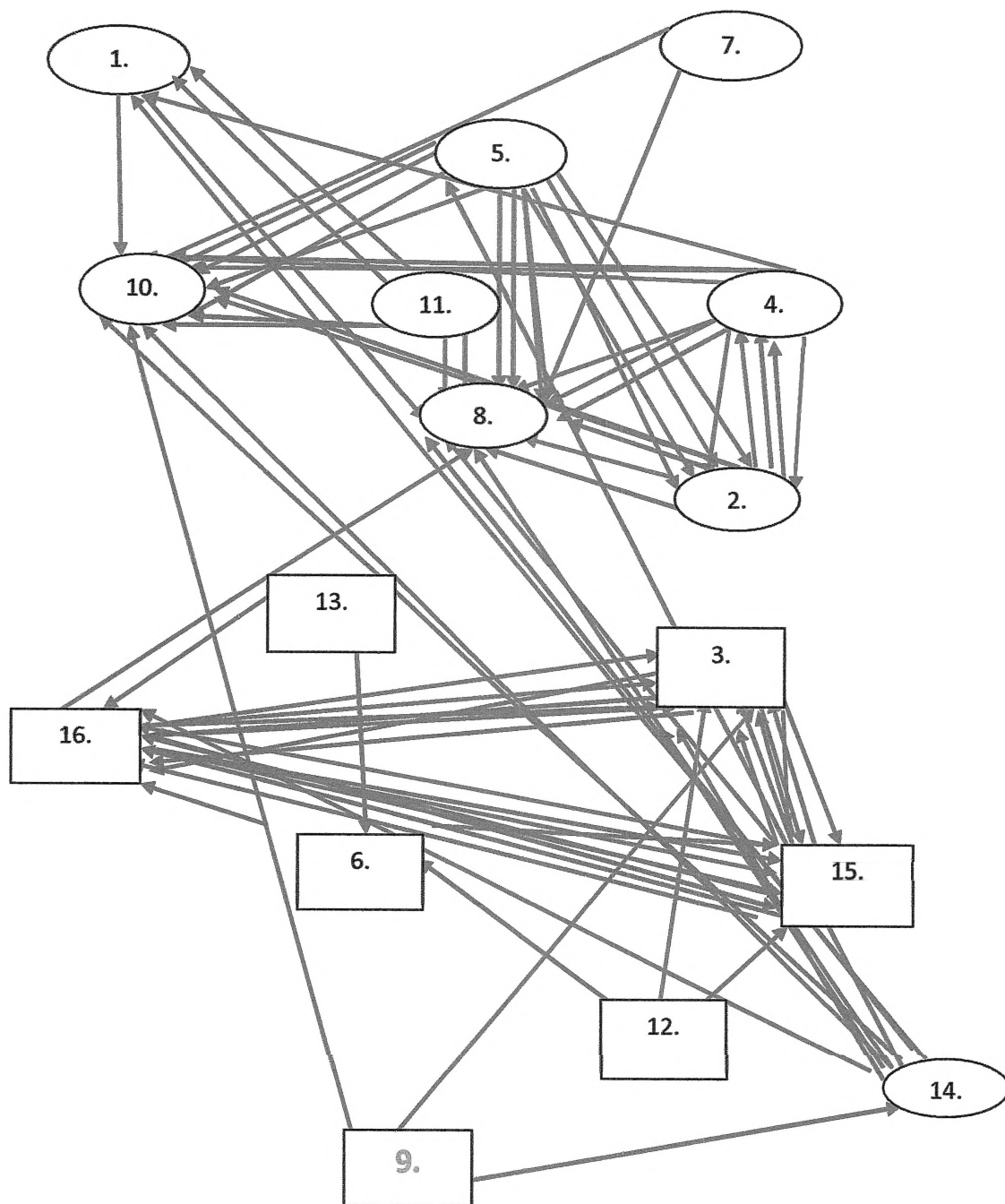
3.4.1.2. Негативен социограм VI² одделение

 момчиња
 девојчиња

Ученикот со
 ADHD е
 прикажан со
 црвена боја и
 е болдиран

3.4.2.1. Позитивен социограм VI⁴ одделение

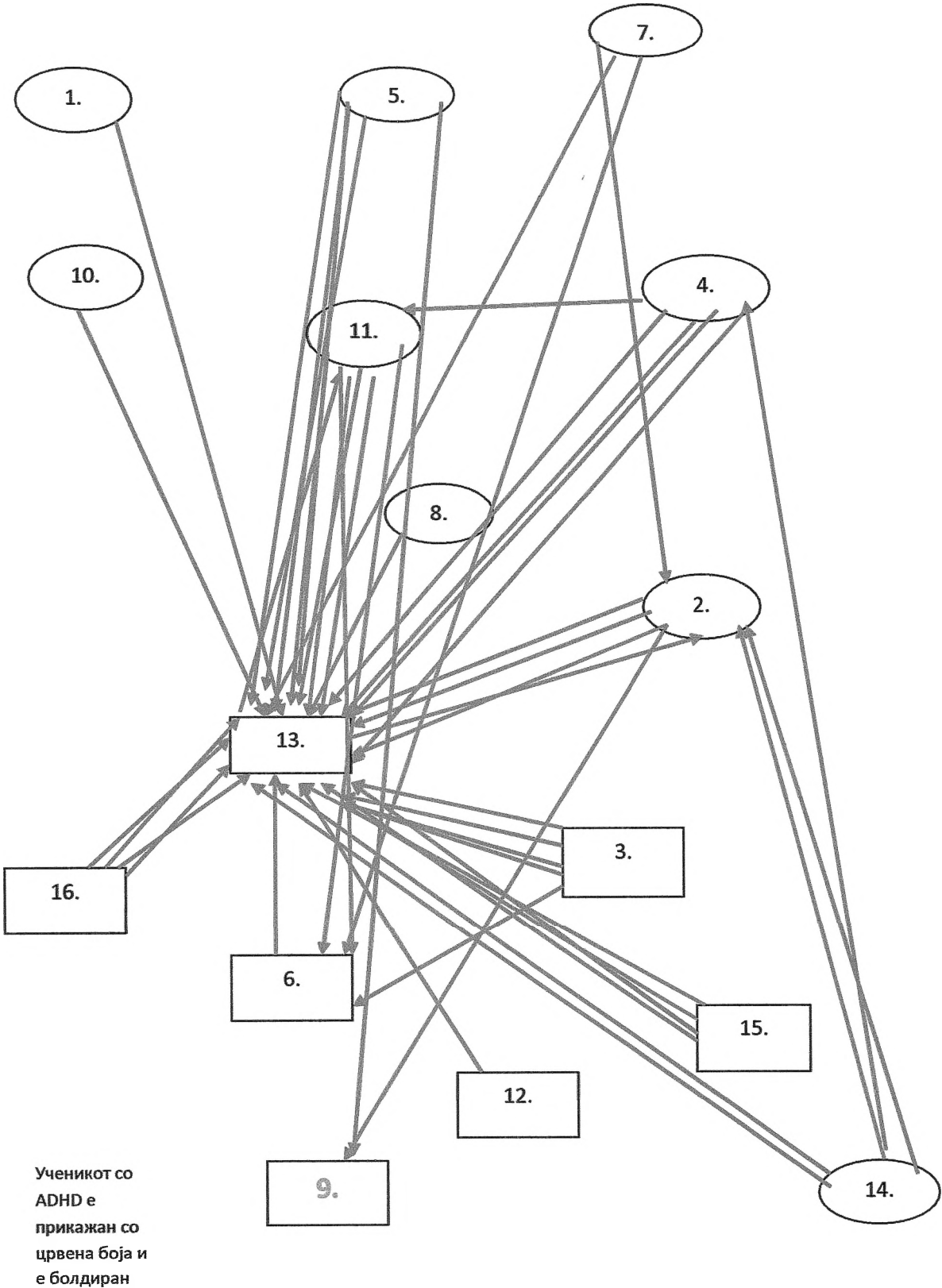

момчиња

девојчиња

Ученикот со ADHD е прикажан со црвена боја и е болдиран

3.4.2.2. Негативен социограм VI⁴ одделение

3.4.2. Социометриски индекси за VI² одделение

Како што беше горенаведено врз основа на податоците во социометриските матрици ги пресметавме и социометриските индекси. Овие индекси се делат на **групни и индивидуални индекси**.

Индексот на групна експанзија (IGE) означува просечен број на позитивни гласови во групата. Колку е поголем индексот на групна експанзија толку се подобри односите меѓу членовите на групата.

IGE-индекс на групна експанзија

$$IGE = \frac{\sum X}{N}$$

$\sum X$ – вкупен број на позитивни гласови во групата

N-број на испитаници

$$IGE = \frac{77}{15} \quad IGE = 5,13$$

Индексот на групна тензија (IGT) означува просечен број на негативни гласови во групата. Поголем индекс на групна тензија означува поголема напнатост во групата, нетрпеливост и затегнатост во меѓусебните односи.

IGT-индекс на групна тензија

$$IGT = \frac{\sum Y}{N}$$

$\sum Y$ -вкупен број на негативни гласови во групата

$$IGT = \frac{14}{15} \quad IGT = 0,93$$

Според добиениот резултат можеме да заклучиме дека во ова одделение нема групна тензија. Ваков заклучок можеме да извлечеме за група каде што индексот на групна тензија се движи од 1-1,5.

Индексот на групна афективна атмосфера (IAA) покажува каков е односот меѓу позитивните и негативните гласови во групата. Овој индекс се движи од 0-100. Ако индексот е поголем од 50 во групата има повеќе позитивни отколку негативни гласови што укажува на подобра атмосфера во групата.

IAA-индекс на групна афективна атмосфера

$$IAA = \frac{\sum X}{\sum X + \sum Y}$$

$$IAA = \frac{77}{91}$$

$$IAA = 0,84$$

Индексот на социјалниот статус (ISS) го означува социјалниот статус кој секој член на групата ја има во истата таа група. Овој индекс се движи од -1 до +1.

ISS-индекс на социјалниот статус

$$ISS = \frac{\sum X - \sum Y}{N - 1}$$

$$ISS1 = \frac{7 - 0}{15 - 1}$$

$$ISS1 = 0,5$$

$$ISS2 = \frac{9 - 1}{15 - 1}$$

$$ISS2 = 0,57$$

$$ISS3 = \frac{8 - 1}{15 - 1}$$

$$ISS3 = 0,5$$

$$ISS4 = \frac{6 - 0}{15 - 1}$$

$$ISS4 = 0,42$$

$$ISS5 = \frac{2 - 1}{15 - 1}$$

$$ISS5 = 0,07$$

$$ISS6 = \frac{7 - 0}{15 - 1}$$

$$ISS6 = 0,5$$

$$ISS7 = \frac{5 - 0}{15 - 1}$$

$$ISS7 = 0,35$$

$$ISS8 = \frac{5 - 1}{15 - 1}$$

$$ISS8 = 0,28$$

$$ISS9 = \frac{7 - 0}{15 - 1}$$

$$ISS9 = 0,5$$

$$ISS10 = \frac{0 - 8}{15 - 1}$$

$$ISS10 = -0,57$$

$$ISS11 = \frac{5 - 0}{15 - 1}$$

$$ISS11 = 0,35$$

$$ISS12 = \frac{5 - 0}{15 - 1}$$

$$ISS12 = 0,35$$

$$ISS13 = \frac{1 - 0}{15 - 1}$$

$$ISS13 = 0,07$$

$$ISS14 = \frac{6 - 2}{15 - 1}$$

$$ISS14 = 0,28$$

$$ISS15 = \frac{4 - 0}{15 - 1}$$

$$ISS15 = 0,28$$

IGK-индекс на групна кохезија

$$IGK = \frac{P1}{P2}$$

P1-број на дадени заемно позитивни гласови

P2-број на можни заемно позитивни гласови

$$P2 = \frac{N(N-1)}{2}$$

$$P2 = \frac{15(15-1)}{2}$$

$$P2 = \frac{210}{2}$$

$$P2 = 105$$

$$IGK = \frac{19}{105}$$

$$IGK = 0,18$$

Индексот на прифаќање (IP) кој исто така е индивидуален индекс претставува просечен број на позитивни гласови кој ги добива еден поединец во групата врз основа на што се гледа колку е тој поединец популарен во групата. Овој индекс се движи од 0-1.

IP-индекс на прифаќање

$$IP = \frac{\sum X}{N-1}$$

$IP1 = \frac{7}{15-1}$	$IP1 = 0,5$	$IP2 = \frac{9}{15-1}$	$IP2 = 0,64$	$IP3 = \frac{8}{15-1}$
$IP3 = 0,57$	$IP4 = \frac{6}{15-1}$	$IP4 = 0,42$	$IP5 = \frac{2}{15-1}$	$IP5 = 0,14$
$IP6 = \frac{7}{15-1}$	$IP6 = 0,5$	$IP7 = \frac{5}{15-1}$	$IP7 = 0,35$	$IP8 = \frac{5}{15-1}$
$IP8 = 0,35$	$IP9 = \frac{7}{15-1}$	$IP9 = 0,5$	$IP10 = \frac{0}{15-1}$	$IP10 = 0$
$IP11 = \frac{5}{15-1}$	$IP11 = 0,35$	$IP12 = \frac{5}{15-1}$	$IP12 = 0,35$	$IP13 = \frac{1}{15-1}$
$IP13 = 0,07$	$IP14 = \frac{6}{15-1}$	$IP14 = 0,42$	$IP15 = \frac{4}{15-1}$	$IP15 = 0,28$

Со индексот на одбивање (IO) означува просечен број на негативни гласови кои ги добива еден поединец во групата врз основа на што можеме да утврдиме колку е тој поединец отфрлен од останатите членови на групата. И овој индекс се движи од 0-1.

IO-индекс на одбивање

$$IO = \frac{\sum Y}{N-1}$$

$IO1 = \frac{0}{15-1}$	$IO1 = 0$	$IO2 = \frac{1}{15-1}$	$IO2 = 0,07$	$IO3 = \frac{1}{15-1}$
$IO3 = 0,07$	$IO4 = \frac{0}{15-1}$	$IO4 = 0$	$IO5 = \frac{1}{15-1}$	$IO5 = 0,07$
$IO6 = \frac{0}{15-1}$	$IO6 = 0$	$IO7 = \frac{0}{15-1}$	$IO7 = 0$	$IO8 = \frac{1}{15-1}$
$IO8 = 0,07$	$IO9 = \frac{0}{15-1}$	$IO9 = 0$	$IO10 = \frac{8}{15-1}$	$IO10 = 0,57$
$IO11 = \frac{0}{15-1}$	$IO11 = 0$	$IO12 = \frac{0}{15-1}$	$IO12 = 0$	$IO13 = \frac{0}{15-1}$
$IO14 = \frac{2}{15-1}$	$IO14 = 0,14$	$IO15 = \frac{0}{15-1}$	$IO15 = 0$	

3.4.2.1. Социометриски индекси за VI⁴ одделение

Како што беше горенаведено врз основа на податоците во социометриските матрици ги пресметавме и социометриските индекси. Овие индекси се делат на **групни** и **индивидуални индекси**.

Индексот на групна експанзија (IGE) означува просечен број на позитивни гласови во групата. Колку е поголем индексот на групна експанзија толку се подобри односите меѓу членовите на групата.

IGE-индекс на групна експанзија

$$IGE = \frac{\sum X}{N}$$

$\sum X$ – вкупен број на позитивни гласови во групата

N-број на испитаници

$$IGE = \frac{87}{16} \quad IGE = 5,44$$

Индексот на групна тензија (IGT) означува просечен број на негативни гласови во групата. Поголем индекс на групна тензија означува поголема напнатост во групата, нетрпеливост и затегнатост во меѓусебните односи.

IGT-индекс на групна тензија

$$IGT = \frac{\sum Y}{N}$$

$\sum Y$ – вкупен број на негативни гласови во групата

$$IGT = \frac{41}{16} \quad IGT = 2,56$$

Според добиениот резултат во ова одделение има групна тензија.

Индексот на групна афектна атмосфера (IAA) покажува каков е односот меѓу позитивните и негативните гласови во групата. Овој индекс се движи од 0-100. Ако индексот е поголем од 50 во групата има повеќе позитивни отколку негативни гласови што укажува на подобра атмосфера во групата.

IAA-индекс на групна афективна атмосфера

$$IAA = \frac{\sum X}{\sum X + \sum Y}$$

$$IAA = \frac{87}{87 + 41}$$

$$IAA = 0,67$$

Индексот на социјалниот статус (ISS) го означува социјалниот статус кој секој член на групата ја има во истата таа група. Овој индекс се движи од -1 до +1.

ISS-индекс на социјалниот статус

$$ISS = \frac{\sum X - \sum Y}{N - 1}$$

$$ISS1 = \frac{4 - 0}{16 - 1}$$

$$ISS1 = 0,26$$

$$ISS2 = \frac{7 - 3}{16 - 1}$$

$$ISS2 = 0,26$$

$$ISS3 = \frac{11 - 0}{16 - 1}$$

$$ISS3 = 0,73$$

$$ISS4 = \frac{3 - 0}{16 - 1}$$

$$ISS4 = 0,2$$

$$ISS5 = \frac{2 - 0}{16 - 1}$$

$$ISS5 = 0,13$$

$$ISS6 = \frac{2 - 1}{16 - 1}$$

$$ISS6 = 0,06$$

$$ISS7 = \frac{0 - 0}{16 - 1}$$

$$ISS7 = 0$$

$$ISS8 = \frac{18 - 0}{16 - 1}$$

$$ISS8 = 1,2$$

$$ISS9 = \frac{1 - 0}{16 - 1}$$

$$ISS9 = 0,06$$

$$ISS10 = \frac{21 - 0}{16 - 1}$$

$$ISS10 = 1,4$$

$$ISS11 = \frac{0 - 2}{16 - 1}$$

$$ISS11 = -0,13$$

$$ISS12 = \frac{0 - 0}{16 - 1}$$

$$ISS12 = 0$$

$$ISS13 = \frac{0 - 35}{16 - 1}$$

$$ISS13 = -2,33$$

$$ISS14 = \frac{1 - 0}{16 - 1}$$

$$ISS14 = 0,06$$

$$ISS15 = \frac{9 - 0}{16 - 1}$$

$$ISS15 = 0,6$$

$$ISS16 = \frac{9 - 0}{16 - 1}$$

$$ISS16 = 0,6$$

IGK-индекс на групна кохезија

$$IGK = \frac{P1}{P2}$$

P1-број на дадени заемно позитивни гласови

P2-број на можни заемно позитивни гласови

$$P2 = \frac{N(N-1)}{2}$$

$$P2 = \frac{16(16-1)}{2}$$

$$P2 = \frac{240}{2}$$

$$P2 = 120$$

$$IGK = \frac{12}{120}$$

$$IGK = 0,1$$

Индексот на прифаќање (IP) кој исто така е индивидуален индекс претставува просечен број на позитивни гласови кој ги добива еден поединец во групата врз основа на што се гледа колку е тој поединец популарен во групата. Овој индекс се движи од 0-1.

IP-индекс на прифаќање

$$IP = \frac{\sum X}{N-1}$$

$IP1 = \frac{4}{16-1}$	$IP1 = 0,26$	$IP2 = \frac{7}{16-1}$	$IP2 = 0,46$	$IP3 = \frac{11}{16-1}$
$IP3 = 0,73$	$IP4 = \frac{3}{16-1}$	$IP4 = 0,2$	$IP5 = \frac{2}{16-1}$	$IP5 = 0,13$
$IP6 = \frac{2}{16-1}$	$IP6 = 0,13$	$IP7 = \frac{0}{16-1}$	$IP7 = 0$	$IP8 = \frac{18}{16-1}$
$IP8 = 1,2$	$IP9 = \frac{1}{16-1}$	$IP9 = 0,06$	$IP10 = \frac{21}{16-1}$	$IP10 = 1,4$
$IP11 = \frac{0}{16-1}$	$IP11 = 0$	$IP12 = \frac{0}{16-1}$	$IP12 = 0$	$IP13 = \frac{0}{16-1}$
$IP13 = 0$	$IP14 = \frac{1}{16-1}$	$IP14 = 0,06$	$IP15 = \frac{9}{16-1}$	$IP15 = 0,6$
$IP16 = \frac{9}{16-1}$	$IP16 = 0,6$			

Со индексот на одбивање (IO) означува просечен број на негативни гласови кои ги добива еден поединец во групата врз основа на што можеме да утврдиме колку е тој поединец отфрлен од останатите членови на групата. И овој индекс се движи од 0-1.

IO-индекс на одбивање

$$IO = \frac{\sum Y}{N-1}$$

$IO1 = \frac{0}{16-1}$	$IO1 = 0$	$IO2 = \frac{3}{16-1}$	$IO2 = 0,2$	$IO3 = \frac{0}{16-1}$
$IO3 = 0$	$IO4 = \frac{0}{16-1}$	$IO4 = 0$	$IO5 = \frac{0}{16-1}$	$IO5 = 0$
$IO6 = \frac{1}{16-1}$	$IO6 = 0,06$	$IO7 = \frac{0}{16-1}$	$IO7 = 0$	$IO8 = \frac{0}{16-1}$
$IO8 = 0$	$IO9 = \frac{1}{16-1}$	$IO9 = 0,06$	$IO10 = \frac{0}{16-1}$	$IO10 = 0$
$IO11 = \frac{2}{16-1}$	$IO11 = 0,13$	$IO12 = \frac{0}{16-1}$	$IO12 = 0$	$IO13 = \frac{35}{16-1}$
$IO13 = 2,33$	$IO14 = \frac{0}{16-1}$	$IO14 = 0$	$IO15 = \frac{0}{16-1}$	$IO15 = 0$
$IO16 = \frac{0}{16-1}$	$IO16 = 0$			

3.5. Социометриски матрици – ОУ „Малина Попиванова“ – III³ одд.

Социометриска таблица т.е. социометриската матрица претставува статистичко прикажување на социометриските податоци. Секоја матрица има толку колони и редови колку што има испитаници. Во колоните се бележи од кого испитаникот добил гласови, а во редовите кого испитаникот го бира. Со ова ќе ја утврдиме социјалната положба на учениците со ADHD како и социјалната положба на останатите ученици во одделението. Првата табела се однесува на социометрскиот критериум: **Со кого би сакал да седиш во клупа?** и на спротивниот критериум: **Со кого никогаш не би сакал да седиш во клупа и зошто?** За првиот критериум учениците можеа да изберат најмногу три ученици, а за спротивниот критериум еден ученик. Знакот + означува дека ученикот добил позитивен избор од друг ученик, а знакот – дека ученикот добил негативен избор од соучениците. Колку повеќе плусови(+) добива ученикот толку подобра социјална положба има тој во одделението. Учениците се подредени во социометриската матрица според нивниот број во дневникот. Овие податоци ќе ни помогнат подоцна да ги пресметаме и социометриските индекси. Истото се однесува за секоја социометриска таблица која ќе ја направиме за ова и за другите одделенија каде што има вклучено ученици со ADHD. Во ова одделение имаше двајца отсутни ученици во моментот кога ја спроведувавме социометриската постапка.

Табела 1. Со кого би сакал да седиш во клупа & со кого никогаш не би сакал да седиш во клупа и зошто?

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	Σ+	Σ-
1.		+													-				1	1
2.	+		+												-				2	1
3.													+				-		1	1
4.					-				+										1	1
5.									+						-				1	1
6.									+			-							1	1
7.								+							-				1	1
8.						-	+												1	1
9.																	+		1	0
10.				-										+					1	0
11.									+						-				1	0
12.									+						-				1	0
13.			+												-				1	0
14.						-				+									1	0
15.				+		+			+										3	0
16.																	+		1	0
17.										+	-								1	1
18.												+			-				1	1
Σ+	1	1	2	1	0	1	1	1	6	2	0	1	1	1	0	0	0	2	21	
Σ-	0	0	0	1	1	2	0	0	0	0	1	1	0	0	8	0	1	0		10

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

Освен оваа социометриска матрица за ова одделение ќе прикажеме во понатамошниот дел уште три социометриски матрици со помош на кои ќе ја утврдиме социјалната положба на учениците во ова одделение. При изработка на останатите матрици користевме уште три позитивни и три негативни социометриски критериуми т.е. за секоја матрица беше користен еден позитивен и еден негативен критериум. За секој позитивен критериум учениците можеа да изберат максимум по тројца ученици, а за секој негативен критериум учениците можеа да изберат еден ученик. За следната социометриска матрица беше користен следниот позитивен критериум: **Со кого би сакал да се дружиш надвор од училиште?** и негативниот критериум: **Со кого не би сакал да се дружиш надвор од училиште?**

Табела 2. Со кого би сакал да се дружиш надвор од училиште & со кого не би сакал да се дружиш надвор од училиште?

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	Σ+	Σ-
1.			+																1	0
2.			+				+	+			-								3	1
3.																	-		0	1
4.																			0	0
5.																		+	1	0
6.				+							-								1	1
7.													+		-				1	1
8.							+							+	-				2	1
9.					+		+				+								3	0
10.								-											0	1
11.																			0	0
12.																		+	1	0
13.		+																+	2	0
14.								+		+			+					-	3	1
15.				+	-				+										2	1
16.															-				0	1
17.																			0	0
18.				+					+		-	+							3	1
Σ+	0	1	2	3	1	0	3	2	2	1	1	1	2	1	0	0	1	2	23	
Σ-	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	3	0	0	0	3	0	1	1		10

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

За следната матрица го користевме критериумот:Со кои ученици од одделението сакаш да учите заедно? т.е. Со кои ученици од одделението не сакаш да учите заедно? Што се утврдува со секоја социометриска матрица е наведено кај претходните социометриски матрици, а објаснети се и знаците кои се употребуваат во секоја матрица.

Табела 3. Со кои ученици од одделението сакаш да учите заедно & со кои ученици од одделението не сакаш да учите заедно?

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	Σ+	Σ-
1.																			0	0
2.	+		+					+									-		3	1
3.	+							+						+	-				3	1
4.						+			+						-			+	3	1
5.				+															1	0
6.				+	-				+						+				3	1
7.								+		+				+	-				3	1
8.			+														-		1	1
9.																		+	1	0
10.		-											+	+					2	1
11.						+			+									+	3	0
12.				+	+						-							+	3	1
13.	+																		1	0
14.							+			+			+				-		3	1
15.																			0	0
16.												+							1	0
17.								+											1	0
18.				+	-				+	+									3	1
Σ+	3	0	2	4	1	2	1	4	4	3	0	1	2	3	1	0	0	4	35	
Σ-	0	1	0	0	2	0	0	0	0	0	1	0	0	0	3	0	3	0		10

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

Во последната матрица ќе го користиме критериумот: Со кого би сакал да се дружиш во училиштето? и спротивниот критериум: Со кого не би сакал да се дружиш во училиштето и зошто?

Табела 4. Со кого би сакал да се дружиш во училиштето & со кого не би сакал да се дружиш во училиштето?

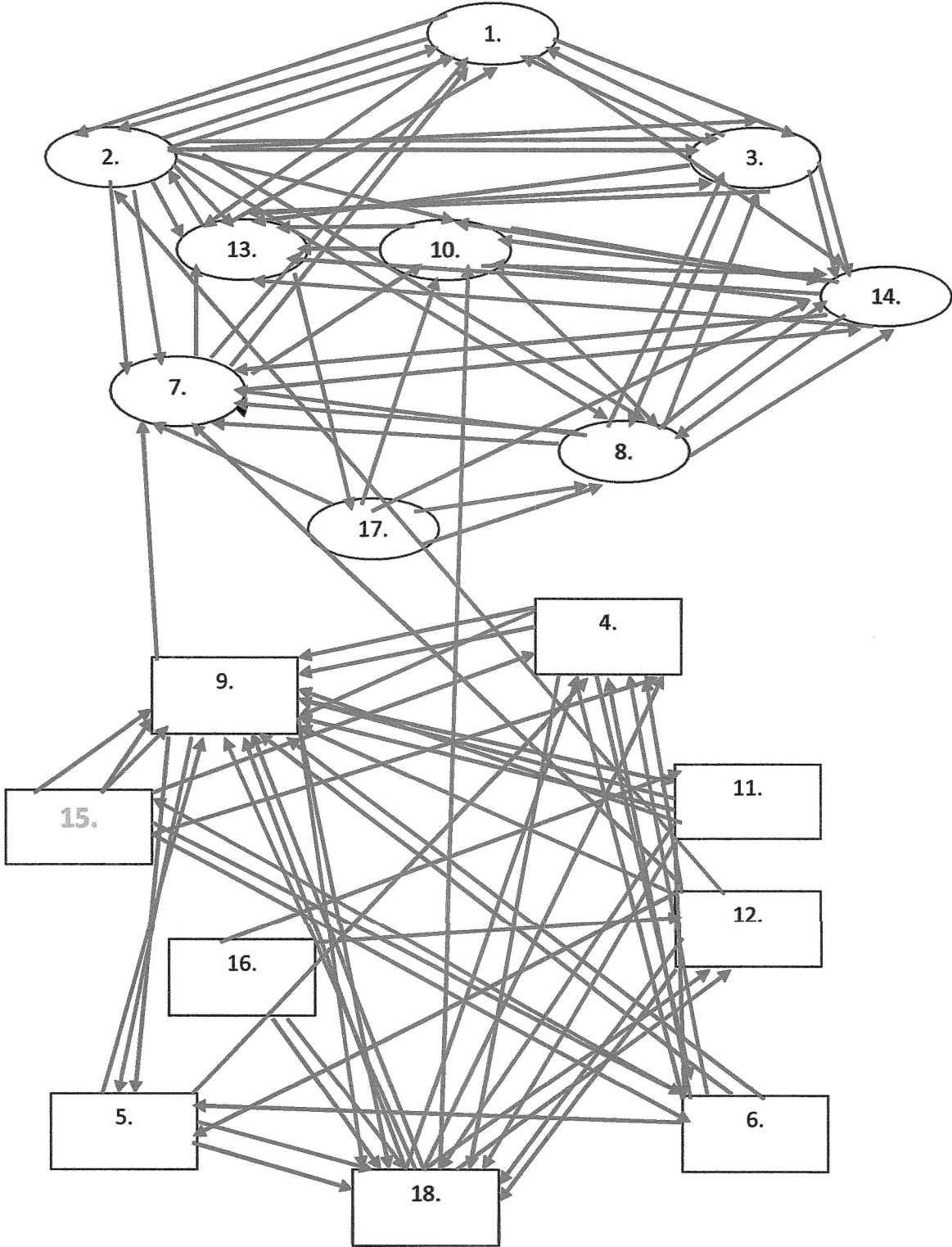
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	Σ+	Σ-
1.		+						+						+			-		3	1
2.					-		+												1	1
3.	+	+				-								+					3	1
4.									+								-		1	1
5.																	+		1	0
6.				+	+														2	0
7.	+	+	+												-				3	1
8.			+				+							+					3	0
9.					+														1	0
10.								+					+	+	-				3	1
11.									+						-			+	2	1
12.		+					+												2	0
13.																			0	0
14.															-				0	1
15.				+	-	+			+										3	1
16.																			0	0
17.							+	+			-			+					3	1
18.									+								-		1	1
Σ+	2	4	2	2	2	1	4	3	4	0	0	0	1	5	0	0	0	2	32	
Σ-	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0	4	0	3	0		11

Забелешка: Со црвена боја е прикажан ученик со ADHD

Врз основа на овие матрици можеме да го утврдиме социјалниот статус на учениците во ова одделение, а тие ќе ни помогнат и да ги пресметаме социометриските индекси врз основа на кои ќе ја утврдиме и каква е социјалната клима во одделението. Истата постапка ја повторивме во сите одделенија каде што има вклучени ученици со ADHD при што беа користени истите социометриски критериуми при изработка на социометриските матрици.

Освен преку социометриските матрици социјалниот статус на учениците во едно одделение можеме да го утврдиме и преку социограм. Социограмот представува шематски приказ на позитивните и негативните гласови кои еден ученик ги дава и ги добива од соучениците во едно одделение. Бидејќи има поголем број на ученици во едно одделение за секое одделение каде што беше спроведено истражувањето изработивме по два социограми, т.е. социограм на позитивните избори во едно одделение и социограм на негативните избори во едно одделение.

3.5.1. Позитивен социограм III³ одделение

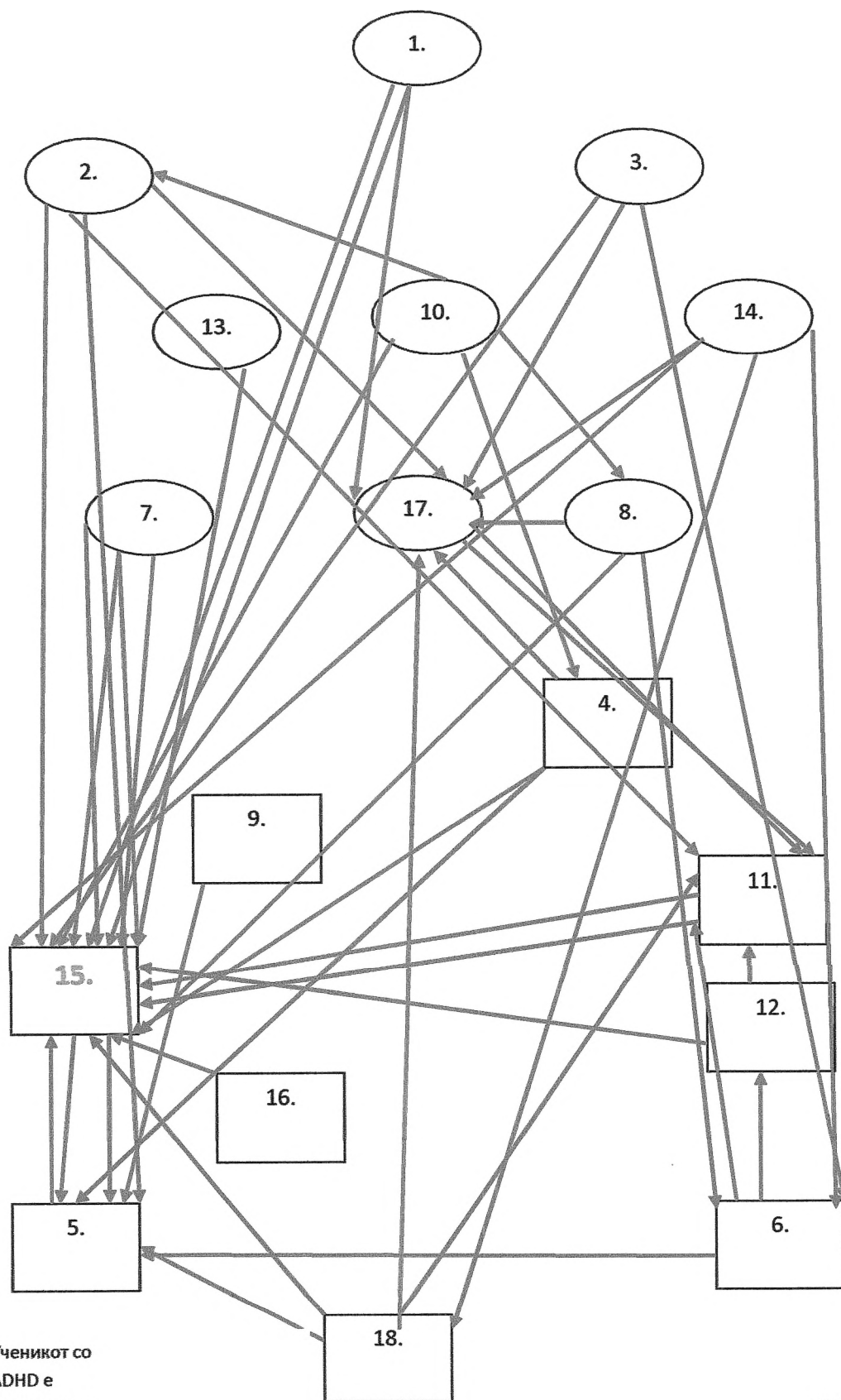

момчиња

девојчиња

Ученикот со ADHD е прикажан со црвена боја и е болдиран

3.5.2. Негативен социограм- III³ отделение

3.5.1.1. Социометриски индекси за III³ одделение

Како што беше горенаведено врз основа на податоците во социометриските матрици ги пресметавме и социометриските индекси. Овие индекси се делат на **групни и индивидуални индекси**.

Индексот на групна експанзија (IGE) означува просечен број на позитивни гласови во групата. Колку е поголем индексот на групна експанзија толку се подобри односите меѓу членовите на групата.

IGE-индекс на групна експанзија

$$IGE = \frac{\sum X}{N}$$

$\sum X$ – вкупен број на позитивни гласови во групата

N-број на испитаници

$$IGE = \frac{111}{18} \quad IGE = 6.16$$

Индексот на групна тензија (IGT) означува просечен број на негативни гласови во групата. Поголем индекс на групна тензија означува поголема напнатост во групата, нетрпеливост и затегнатост во меѓусебните односи.

IGT-индекс на групна тензија

$$IGT = \frac{\sum Y}{N}$$

$\sum Y$ -вкупен број на негативни гласови во групата

$$IGT = \frac{41}{18} \quad IGT = 2.27$$

Според пресметаниот резултат на индексот за групна тензија (IGT) во ова одделение има групна тензија.

Индексот на групна афективна атмосфера (IAA) покажува каков е односот меѓу позитивните и негативните гласови во групата. Овој индекс се движи од 0-100. Ако индексот е поголем од 50 во групата има повеќе позитивни отколку негативни гласови што укажува на подобра атмосфера во групата.

IAA-индекс на групна афективна атмосфера

$$IAA = \frac{\sum X}{\sum X + \sum Y}$$

$$IAA = \frac{111}{132}$$

$$IAA = 0,84$$

Индексот на социјалниот статус (ISS) го означува социјалниот статус кој секој член на групата ја има во истата таа група. Овој индекс се движи од -1 до +1.

ISS-индекс на социјалниот статус

$$ISS = \frac{\sum X - \sum Y}{N - 1}$$

$$ISS1 = \frac{6 - 0}{18 - 1}$$

$$ISS1 = 0,35$$

$$ISS2 = \frac{6 - 1}{18 - 1}$$

$$ISS2 = 0,29$$

$$ISS3 = \frac{8 - 0}{18 - 1}$$

$$ISS3 = 0,47$$

$$ISS4 = \frac{10 - 1}{18 - 1}$$

$$ISS4 = 0,52$$

$$ISS5 = \frac{4 - 6}{18 - 1}$$

$$ISS5 = -0,11$$

$$ISS6 = \frac{4 - 1}{18 - 1}$$

$$ISS6 = 0,17$$

$$ISS7 = \frac{9 - 0}{18 - 1}$$

$$ISS7 = 0,52$$

$$ISS8 = \frac{10 - 1}{18 - 1}$$

$$ISS8 = 0,52$$

$$ISS9 = \frac{16 - 0}{18 - 1}$$

$$ISS9 = 0,94$$

$$ISS10 = \frac{6 - 0}{18 - 1}$$

$$ISS10 = 0,35$$

$$ISS11 = \frac{1 - 6}{18 - 1}$$

$$ISS11 = -0,29$$

$$ISS12 = \frac{3 - 1}{18 - 1}$$

$$ISS12 = 0,11$$

$$ISS13 = \frac{8 - 0}{18 - 1}$$

$$ISS13 = 0,47$$

$$ISS14 = \frac{10 - 0}{18 - 1}$$

$$ISS14 = 0,58$$

$$ISS15 = \frac{1 - 18}{18 - 1}$$

$$ISS15 = -1$$

$$ISS16 = \frac{0 - 0}{18 - 1}$$

$$ISS16 = 0$$

$$ISS17 = \frac{1 - 8}{18 - 1}$$

$$ISS17 = -0,41$$

$$ISS18 = \frac{10 - 1}{18 - 1}$$

$$ISS18 = 0,52$$

IGK-индекс на групна кохезија

$$IGK = \frac{P1}{P2}$$

P1-број на дадени заемно позитивни гласови

P2-број на можни заемно позитивни гласови

$$P2 = \frac{N(N-1)}{2}$$

$$P2 = \frac{18(18-1)}{2}$$

$$P2 = \frac{306}{2}$$

$$P2 = 153$$

$$IGK = \frac{17}{153}$$

$$IGK = 0,11$$

Индексот на прифаќање (IP) кој исто така е индивидуален индекс претставува просечен број на позитивни гласови кој ги добива еден поединец во групата врз основа

на што се гледа колку е тој поединец популарен во групата. Овој индекс се движи од 0-1.

IP-индекс на прифаќање

$$IP = \frac{\sum X}{N-1}$$

$IP1 = \frac{6}{18-1}$	$IP1 = 0,35$	$IP2 = \frac{6}{18-1}$	$IP2 = 0,35$	$IP3 = \frac{8}{18-1}$
$IP3 = 0,47$	$IP4 = \frac{10}{18-1}$	$IP4 = 0,58$	$IP5 = \frac{4}{18-1}$	$IP5 = 0,23$
$IP6 = \frac{4}{18-1}$	$IP6 = 0,23$	$IP7 = \frac{9}{18-1}$	$IP7 = 0,52$	$IP8 = \frac{10}{18-1}$
$IP8 = 0,58$	$IP9 = \frac{16}{18-1}$	$IP9 = 0,94$	$IP10 = \frac{6}{18-1}$	$IP10 = 0,35$
$IP11 = \frac{1}{18-1}$	$IP11 = 0,05$	$IP12 = \frac{3}{18-1}$	$IP12 = 0,17$	$IP13 = \frac{8}{18-1}$
$IP13 = 0,47$	$IP14 = \frac{10}{18-1}$	$IP14 = 0,58$	$IP15 = \frac{1}{18-1}$	$IP15 = 0,05$
$IP16 = \frac{10}{18-1}$	$IP16 = 0,58$	$IP17 = \frac{1}{18-1}$	$IP17 = 0,05$	$IP18 = \frac{10}{18-1}$
$IP18 = 0,58$				

Со индексот на одбивање (IO) означува просечен број на негативни гласови во групата врз основа на што можеме да утврдиме колку е тој поединец отфрлен од останатите членови на групата. И овој индекс се движи од 0-1.

IO-индекс на одбивање

$$IO = \frac{\sum Y}{N-1}$$

$IO1 = \frac{0}{18-1}$	$IO1 = 0$	$IO2 = \frac{1}{18-1}$	$IO2 = 0,05$	$IO3 = \frac{0}{18-1}$
$IO3 = 0$	$IO4 = \frac{1}{18-1}$	$IO4 = 0,05$	$IO5 = \frac{6}{18-1}$	$IO5 = 0,35$
$IO6 = \frac{1}{18-1}$	$IO6 = 0,05$	$IO7 = \frac{0}{18-1}$	$IO7 = 0$	$IO8 = \frac{1}{18-1}$
$IO8 = 0,05$	$IO9 = \frac{0}{18-1}$	$IO9 = 0$	$IO10 = \frac{0}{18-1}$	$IO10 = 0$
$IO11 = \frac{6}{18-1}$	$IO11 = 0,35$	$IO12 = \frac{1}{18-1}$	$IO12 = 0,05$	$IO13 = \frac{0}{18-1}$
$IO13 = 0$	$IO14 = \frac{0}{18-1}$	$IO14 = 0$	$IO15 = \frac{18}{18-1}$	$IO15 = 1,125$

$$IO16 = \frac{0}{0-18}$$

$$IO16 = 0$$

$$IO17 = \frac{8}{18-1}$$

$$IO17 = 0,47$$

$$IO18 = \frac{1}{18-1}$$

$$IO18 = 0,05$$

IV. Дискусија

4.1. Дискусија на резултатите во однос на училишниот успех на учениците со ADHD

Поради недостиг на соодветна медицинска документација за учениците во училиштата во кои е спроведено истражувањето идентификацијата на учениците со ADHD е направена врз основа на функционалната проценка на членовите на стручните тимови во училиштата. Од овие причини неопходна е претпазливост при дискутирањето на добиените резултати како и при извлекување на заклучоците.

Во текот на анализата и интерпретацијата на резултатите направивме преглед на добиените резултати во однос на училишниот успех на учениците со ADHD при што се обидувавме да откриеме кои се причините за овие ученици да постигнуваат послаб училишен успех, на кој начин овие ученици ја попречуваат наставата, а освен тоа ја користевме и педагошката евиденција за да се утврди училишниот успех на овие ученици. За да ги утврдиме причините поради кои овие ученици постигнуваат послаб училишен успех од врсниците како и на кој начин тие најчесто ја попречуваат наставата ги користевме податоците кои ги добивме при интервјуата со наставниците и членовите на стручните тимови во училиштата.

Поради недостиг на внимание (62%) и тешкотии при извршување на задачите (57%) на учениците со ADHD вниманието им го привлекуваат дразби кои останатите ученици не ги забележуваат, што е утврдено врз основа на резултатите од интервјуто (кога се обидувавме да откриеме кои се причините за послабиот училишен успех на овие ученици). Ќе ги прикажеме и резултатите кои ги добивме за секое училиште одделно. Во ОУ „Св.Кирил и Методиј“ нема доминантна причина поради која учениците со ADHD постигнуваат послаб училишен успех од врсниците, во ОУ „Никола Карев“ добивме резултат дека доминантна причина за послаб училишен успех на овие ученици е недостигот на внимание 66%, а во ОУ „Малина Попиванова“ доминантна причина за послабиот училишен успех на овие ученици представува тоа што тие губат училишен прибор 88%. Додека пак горенаведените резултати за доминантните причини поради кој учениците со ADHD постигнуваат послаб училишен

успех од врсниците се однесуваат за сите три училишта во кои беше спроведено истражувањето.

Славин (Slavin, 2006) кој што ги истражувал причините за послаб училишен успех на учениците со ADHD утврдил дека обично се претпоставува дека самите ученици кои го имаат нарушувањето се проблем. На тој начин еднострано се разгледува проблемот т.е. не се земаат во предвид факторите на училишната средина. За да се најде успешна стратегија за да се подобри училишниот успех на учениците со ADHD би требало да се земат во предвид карактеристиките на овие ученици и факторите на училишната средина (ограничување на времето, недостаток на ресурси и голем број на други ученици).

Како втор параметар кој што го истражувавме беше начинот на кој што учениците со ADHD ја попречуваат наставата. Утврдивме дека тие најчесто во 81% од случаите ги прекинуваат останатите ученици за време на час или игра т.е. ги прекинуваат останатите ученици во активностите при што ги деконцентрираат другите ученици, а често ги деконцентрираат и наставниците. Овие резултати ќе бидат представени и за секое училиште одделно. Во ОУ „Св. Кирил и Методиј“ најчест начин на кој учениците со ADHD ја попречуваат наставата е тоа што ги прекинуваат останатите ученици за време на час или игра 50%, истиот резултат за овие ученици е доминантен и во ОУ „Никола Карев“ 100%, а во ОУ „Малина Попиванова“ нема доминантен начин на кој што овие ученици ја попречуваат наставата. Горенаведените резултати се добиени при пресметување на проценти за сите три училишта кои беа вклучени во текот на истражувањето.

Дека овие ученици ја попречуваат наставата е утвено и во истражувањето на Баркли и сор. (Barckley et all.,1990) каде што 46% од учениците со ADHD биле суспендирани од училиште, а 11% од нив биле избркани од училиште (ова е поврзано со особините на учениците со ADHD и колку се тие прифатени од страна на врсниците).

Освен овие два параметри за утврдување на училишниот успех на учениците со ADHD ја користевме и педагошката евиденција во секое училиште одделно. Бидејќи повеќето ученици се во одделенска настава не беше можно добиените податоци да се обработат статистички за да се утврди дали има статистички значајна разлика или нема

статистички значајна разлика за тоа што учениците со ADHD постигнуваат послаб училишен успех од врсниците (ова треба да биде земено предвид во идните истражувања). Поради оваа причина добиените резултати се на дескриптивно ниво. Врз основа на податоците од педагошката евиденција утврдивме дека учениците со ADHD постигнуваат послаб училишен успех од врсниците и помалку се заинтеренсирани за наставните содржини од врсниците. Овие резултати ги утврдивме за сите училишта каде што беше спроведено истражувањето. Кај мал дел од учениците со ADHD се забележува поголема заинтеренсираност за наставата, меѓутоа не успеавме да утврдиме дали и колку тоа има влијание врз нивниот училишен успех.

Резултатите во истражувањата на повеќе автори (Audreou et all., 2013, Barckley et all., 2011 & Du Paul et all., 2009) покажуваат дека има статистички значајна разлика во училишниот успех кој го постигнуваат учениците со ADHD и нивните врсници. Освен компарацијата со врсниците од контролната група истражувано било и дали има статистички значајна разлика меѓу учениците со ADD и учениците со ADHD при што не е утврдено постоење на статистички значајна разлика. И во нашето истражување има ученици со ADD (т.е. девојчињата кои се опфатени во истражувањето) и ученици со ADHD (момчињата кои се опфатени со истражувањето), меѓутоа како што е наведено во описот на примерокот поради специфичноста и пригодноста на примерокот не беше можно да се констатираат некои релевентни варијабли како што е на пример полот што би требало да биде земено предвид во следните истражувања.

Рабинер, Кериг и Доџел (Rabiner, Carrig & Dodge, 1990) направиле компарација во училишниот успех кој го постигнуваат учениците со ADHD чии што проблеми во учењето се јавуваат во I одд. и училишниот успех кој го постигнуваат учениците со ADHD чии што проблеми во учењето се јавуваат во V одд. Утврдиле дека учениците чии што проблеми се јавуваат во I одд. постигнуваат послаб училишен успех.

Како што е веќе наведено овие ученици на различни начини ја попречуваат наставата при што се нарушува социоемоционалната клима во одделението (во понатамошниот дел од текстот СЕК). Праксата покажува дека неретко и самите наставници имаат проблеми во воспитнообразовната работа (во понатамошниот дел од текстот ВОР) во одделенијата со нарушена СЕК, како и дека не сака секој наставник да работи со ученик со ADHD.

4.2. Дискусија на добиените резултати од социометриската постапка

Поради недостиг на соодветна медицинска документација за учениците во училиштата во кои е спроведено истражувањето идентификацијата на учениците со ADHD е направена врз основа на функционалната проценка на членовите на стручните тимови во училиштата. Од овие причини неопходна е претпазливост при дискутирањето на добиените резултати како и при извлекување на заклучоците.

Освен училишниот успех во претходното поглавје ја утврдувавме и социјалната прифатеност на учениците со ADHD од страна на врсниците (дали и колку се прифатени овие ученици од страна на врсниците). Како што е наведено во претходниот дел за оваа цел применивме социометриската постапка т.е. (социометриски матрици, социограмите и социометриските индекси).

Врз основа на резултатите кои ги добивме можеме да утврдиме колку учениците со ADHD се прифатени во одделението, каков е социјалниот статус на овие ученици во одделението (ISS), колкава е групната тензија (IGT) во одделенијата каде што има вклучено ученици со ADHD и каква е групната афективна атмосфера (IAA) во одделенијата каде што се вклучени ученици со ADHD.

Во нашето истражување е утврдено дека овие ученици почесто се отфрлени од страна на врсниците т.е. 62,5% од нив се отфрлени, а само 37,5% се прифатени од страна на врсниците. Ова ќе го образложиме преку читање на добиените податоци од социограмите за секое одделение поединечно според редоследот на обработка на резултатите. Во III¹ одд. ОУ „Св.Кирил и Методиј“ имаме двајца ученици кои се идентификувани како ученици со ADHD (ученичката означена со бр.2 и ученикот означен со бр.3). И покрај тоа што овие ученици не се популарни во одделението има ученици кои исто така немаат многу позитивни избори од соучениците на пр. ученикот означен со бр.9 и ученикот означен со бр.6. кои не се идентификувани со ова нарушување (социограм на стр.53). Додека пак од социограмот на стр.54 за истото одделение можеме да констатираме дека иако има двајца ученици со ADHD најмногу негативни избори има ученикот означен со бр.5. кој не е идентификуван со ова нарушување. Врз основа на ова може да се заклучи дека учениците со ADHD (бр.2 и

бр.3) не се главен извор за нарушување на социоемоционалната клима во одделението (СЕК во понатамошниот дел од текстот). Од социограмот за II⁴ одд. дека иако ученикот со бр.14 означен како ученик со ADHD кој не е популарен т.е. прифатен од врсниците сепак и ученикот означен со бр.23 кој нема ADHD исто така нема многу позитивни избори. Од социограмот на следната страна можеме да утврдиме дека ученикот означен со бр.23 има најмногу негативни избори од врсниците, што значи дека ученикот со ADHD (бр. 14) не представува главен извор на нарушување на социоемоционалната клима во одделението. Од социограмот за II¹ одд. (стр. 57) освен ученичката со бр. 19, означена како ученичка со ADHD исто толку нема позитивни избори ниту ученичката со бр. 7 иако таа нема ADHD (што значи дека иако не е идентификувана со ова нарушување ниту таа не е прифатена од страна на врсниците). Од социограмот на следната страна за истото одделение можеме да констатираме дека ученичката со бр.4 има најмногу негативни избори иако кај неа не е идентификувано ова нарушување, што значи дека ученичката со ADHD (бр.19) не представува главен извор на нарушување на социоемоционалната клима во одделението. Од социограмот на стр.59 за II³ одд. можеме да констатираме дека ученичката со бр.12 означена како ученичка со ADHD има најмалку позитивни избори во одделението т.е. најмалку е прифатена од соучениците. Од социограмот на следната страна констатиравме дека ученичката која е идентификувана како ученичка со ADHD има најмногу негативни избори од страна на врсниците. Овде може да се заклучи дека оваа ученичка би можела да преставува главен извор за нарушување на социоемоционалната клима во одделението иако има и други ученици кои се отфрлени од страна на врсниците.

Од социограмот на стр.86 за VI² одд. во ОУ „Никола Карев“ можеме да констатираме дека иако ученичката со бр.13 идентификувана како ученичка со ADHD сепак има ученичка која е помалку прифатена од страна на врсниците од неа, т.е. има ученичка која има помалку позитивни избори од страна на врсниците означена со бр.10 која не е идентификувана со ова нарушување. Од социограмот на следната страна за истото одделение можеме да утврдиме дека најмногу негативни избори има ученичката означена со бр.10. Врз основа на ова можеме да заклучиме дека ученичката која е идентификувана како ученичка со ADHD не представува главен извор на нарушување на СЕК во одделението. Од социограмот на стр.88 за VI⁴ одд. можеме да констатираме дека иако ученикот со бр.9 кој е идентификуван како ученик со ADHD сепак ученикот

со бр.7 има најмалку позитивни избори од страна на врсниците што значи дека тој е помалку прифатен од страна на врсниците (иако тој не е идентификуван како ученик со ADHD). Од социограмот на следната страна за истото одделение можеме да заклучиме дека ученикот означен со бр.13 има најмногу негативни избори во одделението (кој исто така не е идентификуван како ученик со ADHD). Врз основа на ова можеме да заклучиме дека ученикот со бр.9 кој е идентификуван како ученик со ADHD не представува главен извор за нарушување на СЕК во одделението.

Од социограмот на стр.101 за III³ одд. во ОУ „Малина Попиванова“ можеме да констатираме дека ученикот со бр.15 идентификуван како ученик со ADHD има најмалку позитивни избори од страна на врсниците. На социограмот на следната страна за истото одделение можеме да заклучиме дека ученикот со бр.15 има најмногу негативни избори во одделението. Врз основа на ова можеме да заклучиме дека овој ученик представува главен извор на нарушување на СЕК во одделението. Со ова делумно се потврдува хипотезата дека учениците со ADHD се помалку социјално прифатени од страна на врсниците.

Учениците од второ и трето одделение се повеќе отфрлени од страна на врсниците, додека учениците од шесто одделение се прифатени од страна на врсниците што донекаде и може да се очекува бидејќи некои особини на учениците со ADHD во текот на адолесценцијата се намалуваат како што е на пример: хиперактивноста.

Дека овие ученици имаат проблеми во односите со врсниците, т.е. дека не се прифатени од страна на врсниците е утврдено и во истражувањата на Миками (Mikami, 2005). Во едно од нејзините истражувања таа утврдила дека учениците со ADHD не сакаат да се дружат со непознати другарчиња. Слични резултати се добиени и во истражувањето на Ерхарт и Хиншоу (Erhardt & Hinshaw, 1994). Проблемите кои ги имаат овие ученици при стекнување на пријателство можат да представуваат вовед т.е. знак на поширок ранг на психопатологија во текот на адолесценцијата (Green et al., 2009, Mikami & Hinshaw, 2003). Таа смета дека родителите и наставниците можат да им помогнат на овие ученици да ги подобрат односите со врсниците. Како што наведено и во истражувањето на Erhardt & Hinshaw доколку не се започне навреме со третман на овие ученици тие во текот на адолесценцијата можат да покажат одредени знаци на психопатологија.

За тоа колку е некој ученик прифатен од страна на врсниците како параметар ни служеше и индивидуалниот индекс на социјалниот статус (ISS) на секој ученик во одделението т.е. одделенијата кои беа вклучени во истражувањето вклучувајќи ги и учениците со ADHD. За да го образложиме ова ќе ги читаме пресметаните податоци за ISS на учениците со ADHD за секое одделение каде што беше спроведено истражувањето. За таа цел ја компариравме добиената вредност на ISS за секој ученик кој беше вклучен во истражувањето. Ова е поврзано и со предходната хипотеза за тоа дека учениците со ADHD се помалку социјално прифатени од страна на врсниците при што во одделенијата каде што е добиен резултат дека токму ученикот со ADHD е најмногу отфрлен од страна на врсниците можеме да предпоставиме дека тие ќе имаат најнизок ISS во споредба со врсниците. Во III¹ одд. во ОУ „Св.Кирил и Методиј“ има двајца ученици кои се идентификувани како ученици со ADHD, при што ISS2=-0,6, а ISS3=0.17. Бидејќи имаме ученик кој иако не е идентификуван како ученик со ADHD е повеќе отфрлен од страна на врсниците ќе го прикажеме и неговиот ISS за компарација, ISS5=-0,94. Во II⁴ одд. ISS на ученикот кој е идентификуван како ученик со ADHD изнесува, ISS14=-0,85. Бидејќи и овде имаме ученик кој е повеќе отфрлен од страна на врсниците, а истиот не е идентификуван како ученик со ADHD ќе го прикажеме и неговиот резултат, т.е. ISS23=-1,70. Во II¹ одд. ученичката која е идентификувана како ученичка со ADHD ја има следната вредност на ISS т.е. ISS19=-0,1 а бидејќи и овде имаме ученичка која е повеќе отфрлена од неа за компарација ќе ја представиме и вредноста за нејзиниот ISS, т.е. ISS4=-0,85. Во II³ одд. бидејќи утврдиме дека ученичката која е идентификувана како ученичка со ADHD е најмногу отфрлена од страна на врсниците ќе ја представиме вредноста само за нејзиниот ISS без да правиме компарации, т.е. ISS12=-0,94.

Во VI² одд. во ОУ „Никола Карев“ ученичката која е идентификувана како ученичка со ADHD ја има следната вредност на ISS, т.е. ISS13=0,07. Поради тоа што имаме ученичка која не е идентификувана како ученичка со ADHD, а е повеќе отфрлена од ученичката чиј што резултати ги обработувавме ќе ја прикажеме вредноста и за нејзиниот ISS, т.е. ISS10=-0,57. Во VI⁴ одд. ISS за ученикот кој е идентификуван како ученик со ADHD изнесува ISS9=0,06. Бидејќи имаме ученик кој не е идентификуван со ова нарушување, а е повеќе отфрлен од ученикот чиј што

резултати ги обработувавме ќе ја прикажеме вредноста и на неговиот ISS, т.е. $ISS13=-2,33$.

Во III³ одд. во ОУ „Малина Попиванова“ констатиравме дека ученикот кој е идентификуван како ученик со ADHD е најмногу отфрлен од страна на врсниците и затоа ќе ја прикажеме само вредноста на неговиот ISS, т.е. $ISS15=-1$. Оваа хипотеза врз основа на добиените резултати се отфрлува. При тоа понискиот социјален статус (ISS) на учениците со ADHD е индиректно поврзана со хипотезата која следна ќе ја обработиме.

Многу малку е познато колку наставникот може да влијае на социјалниот статус на учениците со ADHD. Доколу овие ученици се отфрлени од страна на наставникот, тие може да имаат лоша репутација во групата на нивните врсници дури и ако тие го подобрат нивното однесување. До овие резултати дошле Харис, Корбит и Брејди (Harris, Corbit & Brady, 1992) во нивното истражување.

Во истражувањето на Шоу Цирт и сор. (Shaw Zirt et al., 2013) е утврдено дека приспособувањето на студентите со ADHD кон колеџот е делумно поврзано со нивните самозабелешки за нивната самопочит која што е поврзана со тоа колку се тие прифатени од страна на врсниците.

Од резултатите во нашето истражување можеме да забележиме дека во повеќето одделенија каде што има ученици со ADHD има групна тензија, т.е. во пет одделенија има групна тензија, во едно одделение има висока тензија, а само во едно одделение е утврдено дека немаме тензија што укажува на **функционална група (група во кохезија)**. Тоа го заклучивме врз основа на резултатите кои ги добивме при пресметувањето на социометриските индекси за секое одделение одделно при што ќе ги прикажеме вредностите за IGG во секое одделение одделно. За III¹ одд. во ОУ „Св.Кирил и Методиј“ го добивме следниот резултат, т.е. $IGG=3,16$ при што можеме да заклучиме дека во ова одделение има групна тензија. За II⁴ одд. го добивме следниот резултат, т.е. $IGG=3,52$. Според ова можеме да заклучиме дека во ова одделение има висока тензија. За II¹ одд. го добивме следниот резултат т.е. $IGG=2,95$ според кој резултат можеме да констатираме дека во ова одделение има групна тензија. Во II³ одд. ја добивме следната вредност за IGT ($IGT=3,31$). Според резултатот можеме да констатираме дека во ова одделение има групна тензија.

Во VI² одд. во ОУ „Никола Карев“ ја добивме следната вредност на IGT (IGT=0,93). Ова значи дека во ова одделение нема групна тензија што е одлика на функционална група (група во кохезија). Во VI⁴ одд. ја добивме следната вредност за IGT (IGT=2,96) што значи дека во ова одделение има групна тензија.

Во III³ одд. во ОУ „Малина Попиванова“ ја добивме следната вредност за IGT (IGT=2,27). Од овој резултат можеме да констатираме дека во ова одделение има групна тензија. Со ова се потврдува хипотезата дека во одделенијата каде што има ученици со ADHD постои повисока тензија (IGT).

Како што е наведено во претходниот параметар понизок индекс на социјалниот статус на учениците со ADHD индиректно може да влијае за зголемување на индексот на групна тензија во одделението (IGT) која што укажува на напнатост, нетрпеливост и затегнати односи во одделението. Стратегија која наставникот може да ја примени за намалување на групната тензија е социодрама во која што ќе бидат вклучени сите ученици.

За разлика од претходниот параметар овде е утврдено дека во секое одделение каде што има ученик со ADHD индексот на групна афективна атмосфера (IAA) е просечен. Како што беше наведено и во анализата и интерпретацијата на резултатите индексот на групна афективна атмосфера (IAA) го представува соодносот меѓу позитивните и негативните гласови во групата. Овој сооднос е позитивен доколку IAA е повисок од 50. За секое одделение каде што го спроведовме истражувањето го пресметавме и IAA за да утврдиме каква е афективната атмосфера во секое испитувано одделение и доколку е овој индекс негативен дали е тоа поврзано со учениците со ADHD. Бидејќи овој индекс е повисок од 50 во секое одделение каде што беше реализирано истражувањето индексот на групна афективна атмосфера (IAA) е просечен. Ова ќе го образложиме со представување на добиените резултати за IAA во секое одделение одделно.

За III¹ одделение во ОУ „Св. Кирил и Методиј“ IAA=0,73 што значи дека индексот на групна афективна атмосфера во ова одделение е просечен. За II⁴ одд. IAA=0,45. За II¹ одд. IAA=0,70 што значи дека и овде имаме просечна афективна атмосфера, а во II³ одд. IAA=0,72 при што и овде можеме да констатираме дека има просечна афективна атмосфера.

За VI² одд. во ОУ „Никола Карев“ IAA=0,84, а во VI⁴ одд. IAA=0,67 при што можеме да констатираме дека во двете одделенија има просечна афективна атмосфера.

За III³ одд. во ОУ „Малина Попиванова“ вредноста за IAA е следнава (IAA=0,84). Како и во претходните така и во ова одделение има просечна афективна атмосфера со што целосно се потврдува хипотезата дека во одделенијата каде што има ученици со ADHD постои просечна афективна атмосфера (IAA).

Позитивна социоемоционална клима е неопходна за успешно и ефикасно следење на наставата и совладување на програмските содржини кај учениците од една страна и успешна реализација на наставата од страна на наставникот.

Во истражувањето на Чи, Хиншоу и Миками (Chi, Hinshaw & Mikami, 2004) во кое што биле опфатени дваесетишест основни училишта и каде што четиристотини и деведесет ученици се следени во текот на една година, откриено е дека учениците со многу изразени симптоми на ADHD имаат тенденција да стануваат се повеќе омразени од страна на врсниците. Сето ова не наведува на заклучокот дека неопходно е да се применат стратегии за подобрување на социјалната положба на учениците со ADHD со цел овие ученици да бидат подобро прифатени од страна на врсниците што индиректно може да има влијание и врз нивниот училишен успех.

Во следното истражување кое ќе го презентираме чии што реализатори се Миками и сор. (Mikami et al., во печат) е утврдено дека наставниците кои воспоставуваат позитивна атмосфера во одделението се способни за учење како да создадат помал отпор меѓу учениците во нивните училници и биле способни да ја пробијат типично силната врска меѓу ADHD симптомите и проблемите меѓу врсниците.

Праксата покажува дека неретко и самите наставници имаат проблем во воспитнообразовната работа во одделенијата со нарушена СЕК.

Кои мерки би требало да бидат преземени за да се подобри училишниот успех и социјалниот статус на овие ученици ќе наведеме кај заклучоците и предлозите во наредното поглавје.

V.Заклучоци и предлози

5.1.Заклучоци

Поради недостиг на соодветна медицинска документација за учениците во училиштата во кои е спроведено истражувањето идентификацијата на учениците со ADHD е направена врз основа на функционалната проценка на членовите на стручните тимови во училиштата. Затоа е потребно внимателно да се дискутираат резултатите и внимателно да се извлекуваат заклучоци. Во текот на истражувањето се обидовме да дадеме осврт за тоа каков е училишниот успех на учениците со ADHD во редовните училишта и колку се тие социјално прифатени од страна на врсниците. Во светот преваленцијата на ученици со ADHD се движи од 3-7% во редовните училишта што значи дека во едно одделение има еден или двајца ученици со ADHD во просек. Кај нас не постои официјален регистер за тоа колку ученици со ADHD има во редовните училишта.

Преку анализата и дискусијата направивме тестирање на хипотезите и ги донесовме следните заклучоци:

- ***Учениците со ADHD се помалку социјално прифатени од врсниците.*** Оваа хипотеза делумно е потврдена врз основа на податоците од социометриската постапка, како и врз основа на податоците кои ги добивме во интервјуто. Тоа ќе го илустрираме преку читање на резултатите од социограмите. Во III¹ одд. во ОУ „Св.Кирил и Методиј“ имаме двајца ученици со ADHD кои се означени со бр.(2 и 3) при што ученикот означен со бр.2 е прифатен од страна на врсниците, а ученичката означена со бр.3 е отфрлена од страна на врсниците. Додека пак во истото одделение ученикот означен со бр.5 иако не е идентификуван како ученик со ADHD најмногу е отфрлен од страна на врсниците. Во II⁴ одд. ученикот означен со бр.14 како ученик со ADHD е отфрлен од страна на врсниците. Во ова одделение има ученик кој не е идентификуван како ученик со ADHD, а најмногу е отфрлен од страна на врсниците

кој што е означен со бр.23. Во II¹ одд. ученичката која е идентификувана како ученичка со ADHD и која што е означена со бр. 19 не добива многу позитивни избори од страна на врсниците, но не добива ни многу негативни избори при што може да се заклучи дека таа не е прифатена од страна на врсниците, но не е ниту отфрлена. Во ова одделение најмногу е отфрлена ученичката која е означена со бр.4, а не е идентификувана како ученичка со ADHD. Во II³ одд. ученичката која што е идентификувана како ученичка со ADHD и која што е означена со бр.12 најмногу е отфрлена од страна на врсниците. Во VI² одд. во ОУ„Никола Карев“ ученичката која е идентификувана како ученичка со ADHD и која што е означена со бр.13 е прифатена од страна на врсниците. Овде најмногу е отфрлен ученикот со бр.10 кој не е идентификуван како ученик со ADHD. Во VI⁴ одд. ученикот кој е идентификуван како ученик со ADHD и кој што е означен со бр.9 е прифатен од страна на врсниците. Овде најмногу е отфрлен ученикот со бр.13 иако не е идентификуван како ученик со ADHD. Во III³ одд. во ОУ„Малина Попиванова“ ученикот кој е идентификуван како ученик со ADHD и кој што е означен со бр.15 е најмногу отфрлен од страна на врсниците.

- **Учениците со ADHD имаат понизок социјален статус(ISS) од врсниците.** За тестирање на оваа хипотеза ги користевме резултатите добиени од социометриската постапка, а особено врз основа на социометриските индекси при што е пресметан и индексот на социјалниот статус на сите ученици во одделенијата кои се опфатени во текот на истражувањето врз основа на што оваа хипотеза е отфрлена. Ќе го прикажеме ISS на учениците кои се идентификувани како ученици со ADHD во секое одделение поединечно. Во III¹ одд. во ОУ„Св.Кирил и Методиј“ има двајца ученици кои се идентификувани како ученици со ADHD. Нивните вредности за ISS се следниве:ISS2=-0,6, ISS3=0,17. Бидејќи во ова одделение има ученик кој не е идентификуван со ова нарушување, а е повеќе отфрлен од страна на врсниците за компарација ќе го

представиме и неговиот ISS, $ISS5=-0,94$. Во II^4 одд. за ученикот кој е идентификуван како ученик со ADHD, ISS изнесува $ISS14=-0,85$, а ISS на ученикот кој е повеќе отфрлен од него изнесува $ISS23=-1,70$. Во II^1 одд. ISS за ученичката која е идентификувана како ученичка со ADHD изнесува $ISS4=-0,85$. Во II^3 одд. ISS за ученичката која е идентификувана како ученичка со ADHD изнесува, $ISS12=-0,94$. Во VI^2 одд. во ОУ „Никола Карев“ ISS за ученичката која е идентификувана како ученичка со ADHD изнесува $ISS13=0,07$, а ISS на ученикот кој во ова одделение најмногу е отфрлен изнесува $ISS10=-0,57$. Во VI^4 одд. ISS на ученикот кој е идентификуван како ученик со ADHD изнесува $ISS9=0,06$, а ISS на ученикот кој најмногу е отфрлен во ова одделение изнесува $ISS13=-2,33$. Во III^3 одд. ISS на ученикот кој е идентификуван како ученик со ADHD изнесува $ISS15=-1$.

- ***Во одделенијата каде што има ученици со ADHD постои повисока тензија (IGT).*** Како и претходните хипотези така и оваа хипотеза ја тестиравме врз основа на податоците од социометриската постапка т.е. врз основа на пресметувањето на социометриските индекси при што е пресметан индексот на групна тензија за секое одделение поединечно врз основа на што утврдивме дека оваа хипотеза е целосно потврдена. Ќе ги претставиме вредностите за IGT за секое одделение поединечно. За III^1 одд. во ОУ „Св.Кирил и Методиј“ IGT изнесува 3,16. Во II^4 одд. $IGT=3,52$, во II^1 одд. $IGT=2,95$, а во II^3 одд. $IGT=3,31$. Во VI^2 одд. во ОУ „Никола Карев“ $IGT=0,93$, а во VI^4 одд. $IGT=2,56$. Во III^3 одд. во ОУ „Малина Попиванова“ $IGT=2,27$.
- ***Во одделенијата каде што има ученици со ADHD постои просечна афективна атмосфера(IAA).*** Оваа хипотеза е целосно потврдена (во понатамошниот текст ќе го образложиме ова), врз основа на добиените резултати т.е. од резултатите кои ги добивме од социометриската постапка (преку пресметување на социометриските индекси). Како што е наведено и во самата хипотеза, преку пресметките е утврдена афективната атмосфера во секое одделение

поединечно кога ги пресметувавме социометриските индекси. Ќе ги представиме резултатите за IAA за секое одделение поединечно. За III¹ одд. IAA изнесува 0,73, во II⁴ одд. IAA=0,45, во II¹ одд. IAA=0,70, а во II³ одд. IAA=0,72. Во VI² одд. во ОУ „Никола Карев“ IAA=0,84, а во VI⁴ одд. IAA=0,67. Во III³ одд. во ОУ „Малина Попиванова“ IAA=0,84.

- ***Учениците со ADHD постигнуваат послаб училишен успех од нивните врсници во одделението.*** За тестирање на добиените резултати ги користевме податоците од интервјуто и преку анализа на педагошката документација во секое училиште одделно при што утврдивме дека оваа хипотеза е целосно потврдена. Бидејќи повеќето ученици се во одделенска настава и имаат описни оценки не беше можно податоците да бидат статистички обработени за да се утврди дали тоа што овие ученици постигнуваат послаб училишен успех е статистички значајна разлика или нема статистички значајна разлика (ова треба да се земе предвид во следните истражувања).

5.2.Препораки

Врз основа на добиените резултати и донесените заклучоци сметаме дека изнесените предлози ќе овозможат подобрување на училишниот успех и социјалниот статус на учениците со ADHD. Предлозите ќе бидат дадени според оној редослед според редоследот на добиените резултати и донесените заклучоци:

- ❖ Со цел да им помогне на учениците со ADHD да бидат подобро прифатени од врсниците наставникот може да побара од учениците да играат улоги со цел овие ученици да можат да сфатат како им изгледа нивното однесување на врсниците
- ❖ Играње во мали групи со двајца или четири ученици, при што активностите на групата ќе бидат насочени кон интеракција и соработка
- ❖ Учениците со ADHD можат да научат како да стекнат пријателство и да го одржуваат истото со текот на времето. За да можат учениците да ги вежбаат овие вештини во нините домови, неопходно е овие активности да се извежбаат еднаш и со нивните родители.
- ❖ Родителите на учениците со ADHD можат да им помогнат да совладаат одредени социјални вештини. На пр. кога ќе ги одведат на прошетка во парк родителите можат да ги вежбаат социјалните вештини со кои нивните деца имаат тешкотии како што се на пример: да чекаат на ред, да зборуваат тивко, да разговараат со други лица без да ги прекинуваат итн. Кога ќе се вратат дома родителите можат да ги вежбаат овие вештини со децата на тој начин што можат да воведат систем на награди за областа во којашто нивното дете има тешкотија на пр: да зборува без да прекине некој друг во разговорот. Секогаш кога детето ќе успее да разговара со некого без да го прекине другиот во текот на разговорот добива награда.

- ❖ Пожелно е постојано да им се нагласува на сите ученици дека недоразбирањата и конфликтите не треба да се решаваат со насилство
- ❖ Може да се бара од овој ученик или од мала група на ученици кај кои се појавил конфликт да го решат конфликтот и да разговараат за нивните разлики кои ги довеле до конфликт при што наставникот ќе ги надгледува учениците т.е. ќе има улога на медијатор меѓу нив
- ❖ Потребно е во одделенијата каде што се вклучени ученици со ADHD да се одржува групна настава, при што ќе се создаде флексибилна група во која овие ученици ќе бидат прифатени
- ❖ Би требало да се создаде атмосфера во којашто учениците меѓусебно ќе си помагаат
- ❖ Испрашувањето треба да биде усно бидејќи овие ученици на тој начин постигнуваат подобри резултати
- ❖ Бидејќи учениците со ADHD учат поинаку од останатите ученици наставникот треба често да им поставува кратки подпрашања за тие да не го насочат вниманието кон некоја друга активност, а истовремено и наставникот ќе добие повратна информација (feedback) за тоа колку ученикот ги совладал наставните содржини

VI. Литература

1. Адамчевска С. и сор. Стандарди за ефективно инклузивно училиште. Министерство за образование на Република Македонија, 2005; 2-31.
2. Akinbami L. ADHD Diagnosis up % [cited 2012 March 10] Available from <http://www.jad.sagepub.com/content/early/2012/09/03/108705471453169.abstract>
3. Audreou et al. Verbal flency in adults diagnosed with attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD) in childhood. *Journal of attention deficit hyperactivity disorders* 2013, Vol.5, No.4:343-351.
4. Barkley R.A. Taking change of ADHD. The Guilford Press, New York, 2000; 15-20.
5. Barkley R.A. ADHD in Adolescents: Diagnosis and Treathment. The Guilford Press, New York, 1999, 3-46.
6. Barkley et al. ADHD boys in young adulthood: psychosocial adjustment (attention – deficit/hyperactivity disorder) [cited 2013 April 14] Available from [www.business.com/5884/article-1G1-54035849/adhd-boys-young-adulthood-psychosocial - adjustment](http://www.business.com/5884/article-1G1-54035849/adhd-boys-young-adulthood-psychosocial-adjustment)
7. Barkley et al. Reports an eror in “Correspondence and disparity in the self-and other rating of current and childhood ADHD symptoms, in adults with ADHD.” Psychological Assessment, Department of Psychiatry, Medical University of South California, 2011, 50-65.
8. Brotman P. Neurofeedback treathment [cited 2012 Febryary 15] Available from [www.biof.com/remoteneurofeedback.com.asp? redirect=yes?](http://www.biof.com/remoteneurofeedback.com.asp?redirect=yes?)
9. Chi T.C., Hinshaw S.P. & Mikami A.Y. Beahavior ratings and observations of externalizing symptoms in girls: The role of child popularity with adults. *Journal of Psychopatology and Behavioral Assessment* 2004, Vol.26:151-164.
10. Golubović S. i sor. Smetnje u razvoju kod dece mlađeg školskog uzrasta. Defektološki fakultet, Univerziteta u Beogradu, 2005, 409-412.

- 11.De Rosier M.E. Buiding relationtips and combating building:Effectivness of a school based social skills intervention. *Journal of clinical Child and Adolescent Psychology* 2004, Vol.33, No.3:196-201.
- 12.Du Paul et all. Protective Factors For Emerging Adults with Subclinical ADHD. Wayne State University Dissertations, 2009, 30-45.
- 13.Erhart D.& Hinshaw S.P. Initial sociometric impressions of attention-deficit hyperactivity disorder and compassion boys? Predictions from social behaviors from nonverbal variables. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 1994, Vol.62, No.5:833-842.
- 14.Faulkner M. Discipline-Time in. Discipline –Not Punishment [cited 2012 March 3] Available from www.bellaonline.com/articles/art/37396.asp
- 15.Fred Frankell, Robert Myat, Dennis P. Canterll M.D.& David T. Freiberg M.D. Parrent assisted transfer of children's schooltraining:Effects on children wtih and without attention deficit hyperactivity disorder. *Journal of American Academy of Child Adolescent Psychiatry* 1997, Vol.40, No.1:704-710.
- 16.Gluck S. Attention deficit hyperactivity disorder. What is ADD and ADHD? APA, 2012.
- 17.Greene R.W. et all. Social impairment in girls with ADHD:Parents, gender comparations and correlats. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 2001, Vol.36, No.6:1056-1064.
- 18.Јачова З., Самарџиска-Панова Јб., Лешковски И., и Ивановска М. Инклузија на децата со посебни образовни потреби во редовните училишта во Република Македонија. Биро за развој на образованието, 2012;13.
- 19.Jovanović N., Jovanović S. i Firevski-Jovanović. ADD/ADHD Deficit pažnje i hiperaktivnost kod dece. Beoknjiga, 2009;12.
- 20.Harris M.J., Corbit E.M.& Brady M. Self-functioning effects of stigmatizing information children's school interaction. *Journal of Personality and Social Psychology* 1992, Vol.63, No.4:41-50.
- 21.Passolt M. et all. Hiperaktiven otrok, psihomotorična terapija [cited 2012 Janyary 15] Available from <http://www.udrugapuž.hr> 193.2.74.101. 382/1 diploma adhd.pdf

- 22.Suzić N. Uvod u inkluziju. XBS, 2008,48-54.
- 23.Mc.Goey et all. Early intervention for Preschool-Age Children with ADHD. *Jouranal of Emotional and Behavioral Disorder* 2002,Vol.10, No.40:14-29.
- 24.Mc Goey et all. Early intervention for Preschool-Age Children with ADHD. *Journal of Emotional and Behavioral Disorder* 2000, Vol 21, No.1:14-29.
- 25.Mikami A.Y. Prevention on a peer rejection trough a classroom level intervention in a middle school. *Journal of Primary Prevention* 2005, Vol.26, No.12:5-26.
- 26.Mikami A.Y.& Hinshaw S.P. Buffers of peer rejection among girls with and without ADHD:The role of popularity with adults and goal-directed solitary play. *Journal of Abnormal Child Psychology* 2003, Vol.32, No.4:381-397.
- 27.Prvich I, Rister M. Vidovi ADHD-a. [cited 2012 April 7] Available from <http:udrugapuz.hr>
- 28.David Rabiner, Madeline Carrig & Keneth Dodgel. Attention in First Grade Critical to Academic Success [cited 2013 August 18] Available from www.psychcentral.com/news/2013/11/02/attention-in-first-grade-critical-to-academic-success/61516.html.
- 29.Senich R. ADD/ADHD i Metilfenidat [cited 2011 December 20] Available from [http://www.tower.com/tower search/search 1.cfm?](http://www.tower.com/tower%20search/search%201.cfm?)
- 30.Shaw Zirt et all. Self Concept of College Students with ADHD:Discordance between Self and Parent Reports. *Journal of Attention Disorders* 2013, Vol.46., No.6:592-597.
- 31.Ward A., Murray W.M. Achievement and Ability Test-Definition on Domain. University Press of America, 1996, 30-40.
- 32.Weiss & Hetchmann. Understanding and supporting Children with ADHD. Paul Chapman Publishing, 1998, 42-44.
- 33.WHO (ICD-10, version 2010) [cited 2013 May 13] Available from www.who.int/classifications/icd/icdonlineversions/en

VII. Прилози

Протокол на интервју за одделенските наставници и класните раководители во основните училишта

1. Училиште: _____

2. Име и презиме на наставникот: _____

3. Одделение: _____

4. Датум на пополнување: _____

Врз основа на документацијата овие ученици покажуваат послаб успех во учењето. Според вас на што се должат послабите резултати (поради тоа што учениците со ADHD имаат недостиг на внимание, секоја дразба ги деконцентрира, ги губат книгите и училишниот прибор, тешкотиите да се организираат на извршување на задачите, избегнуваат да решаваат посложени ментални задачи кои бараат систематски напор)?

Дали и на кој начин овие ученици ја попрешуваат наставата (станува од место за време на наставата, трча наоколу или се качува во ситуации во кои се очекува да седи, ги прекинува другите ученици или им упаѓа во активностите за време на час или игра, има проблеми со чекање на ред, лесно го губи трпението)?

Социометриски прашалник

1. Со кого би сакал да седиш во клупа?
2. Со кого никогаш не би сакал да седиш во клупа и зошто?
3. Со кого би сакал да се дружиш надвор од училиште?
4. Со кого не би сакал да се дружиш надвор од училиште и зошто?
5. Со кои ученици од одделението сакаш да учите заедно?
6. Со кои ученици од одделението не сакаш да учите заедно и поради кои причини?
7. Со кого би сакал да се дружиш во училиштето?
8. Со кого не би сакал да се дружиш в училиште и зошто?